30364
Mag. St. Dr. P

30364
I

IV. f. 22.

~~Geogr. 169.~~

DROGA RZYMSKA

Z NAWROTEM

DO SWOIEY OYCZYZNY

NIE BEZ GOSCINCA

NAZAD POWROCONEGO

XIĘDZA KAZIMIERZA KOGNOWICKIEGO

Nauk wyzwolonych i Filozofii Doktora.

— Emensa redux veluti spatia ampla viator
Percurrit secum tacita sub mente revolvens:
Huc ieràm, deinde huc jeram.
Homer Illiadis XV. v. 75.

w WARSZAWIE

w Drukarni J. K. M. u S. Krzyża.
R. P. MDCCLXXXIII.

Pismo, pod tytułem: *Droga Rzymska* czytałem, i że w nim nieznalazłem, aby mogło być podane do druku, przeszkody, zaświadczam

X. Woliński K. Ż. M. K. C.
mpp.

3D. 364. I.

BIBLIOTHECA
VNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS

DO

JASNIE WIELMOZNEGO JMCI XIĘDZA

ADAMA STANISŁAWA

NARUSZEWICZA

BISKUPA EMAUZENSKIEGO, KOADJUTORA SMOLENSKIEGO, PISARZA W. W. X. LIT. SEKRETARZA RADY NIEUSTAIĄCEY, KAWALERA ORDERU S. STANISŁAWA.

Jakiego za czaſow Auguſta Ceſarza Maro Mantuańczyk doznał dla ſiebie taſkawcę Mecenaſa z Arezzy, takiego właśnie za panowania Stanisława Augusta Krola Pana Naszego Mil.: *tamtemu Auguſtowi w ſławie równego w Warszawie przy boku Jego Majestatu znaydować ciebie J. W. Panie zdarza mi ſię, loſem dla mnie ſzczęścia wielkiego za prawdę. Owſzem zdaię ſię być ieſzcze od niego ſzczęśliwszym tak daleko, iak Ty mój drugi Mecenas doskonałością ſwoią przechodzisz pierwszego. Tamtego bowiem ſama dobroczynność, i lubość ludzi uczonych ſławnym przed naypóźnieyszą potomnością uczyniła*

większona Klientow wdzięcznością, i pochwałami; Ciebie zaś nie iuż sam ów tylko Tobie wrodzoney przymiot dobroci, ale i własny Jego nabyty przez nauki, i wydoskonalony talent zaleca, i tak wielkie w Narodzie całym daie Tobie Imię, iż te powiększyć naywiększe niemogą pochwały. Stanąłeś u mety zaszczytow naypierwszych, doszłeś wysokiey Wielki Mężu sławy. Słusznie Twoy August uczynił Cię wielkim, uwieńczaiąc głowę mądrą laurem, i wywyższaiąc Cię na naywyższe stopnie dostoieństwa. Już tedy ani na zalety samego Mecenasa, ani dzieła mu przypisanego, według obyczaiu Wydawcow pospolitego, zdobywać się nie trzeba. Zna bowiem moy Mecenas gatunek tych rzeczy naylepiey. Zna, czego czyia warta być może praca? Nic łatwieyszego, iako z obcych kraiow do domu miasto gościńca przywozić samey zbior cudzoziemszczyzny, nic przeciwnie trudnieyszego, iako w cudzych stronach, w dalekich krainach poszukiwać wiekami zatarte swoich Ziomkow ślady, iakby na cu-

dzey odłodze nie komu, ale sobie, i na swóy pożytek kopać nowiny. Praca to iest, ktorą naylepiey oszacować możesz JW. Wmć Pan Dobrodziey, który tłómacząc Xiążęcia Politykow Tacyta takeś go przyswoił, że Rodacy pożytecznie czytać go mogą, iak swego. Dzieło zaiste iest to biegłego tłómacza, i tłómaczenia niepospolitego.

Droga moia Rzymska, krom szczegulney dla ciekawych Literatow satysfakcyi, ma tę osobliwość, że w niey Polak, iakby tam bywszy, znaydzie niezdrożną ciekawość, i sobie, iak na urząd służącą wiadomość. Widzieć, obaczyć rzecz cudzą, która nam do niczego niesłuży, próżna zdami się ciekawość, słyszeć też o niey mierziona wiadomość, więcey to nas bawi, co nas interessuie, i co się nas tycze iakokolwiek. Wszelako lepiey o tym wie się, co się widzieć, niżli co się słyszeć tylko może. Nie przykład mnie woiażowania cudzego, ani przemysł w tey mierze przewodnika którego, lecz sama obadania ciekawość na taki tor bez śladow poprzedniczych zapuściła

pierwszego. Puściłem się dla przysługi kraiowey w daleką do Rzymu drogę, gdziem rozumiał być kres zawodniczy dla Literatow wytknięty, a im daley zaciekałem, tym więcey szperałem po drodze, żebym wżdy miał z czym do swoich powrocić, ktory przed się wziąłem nie na próżno cudze zwiedzać kraie. Celem owo drogi moiey było, żeby powrócić do kraiu z gościncem tym osobliwszym, im z dalszych kraiow mniey spodziewanym, tym przyiemnieyszym, im bardziey służącym ku przysłudze własney Rzeczypospolitey, niemniey rozumney, iako i szlachetney, który w rękach nayznakomitszego w Literaturze Męża złożyć postanowiony byłem dawno, i dziś iestem

JASNIE WIELMOZNEGO
WMC PANA NAYOSOBLIWSZEGO DOBRODZIEIA

Nayniższy sługa
X Kazimierz Kognowicki
Nauk wyzw: i Filoz: Dokt.

DO CZYTELNIKA.

Rozumiey, żeś przybylec do tego ieſt Kraiu, w ktòrym ludzkość, i nauki znalezione ſą pierwotne, do Ludzi, ktòrzy prawo od natury podane przez cnotę, przez godziwość, przez przyiaźń, przez związek, i wiarę zachowywali.

Poważay Fundownikòw iako Bogòw, poważay chwałę ſtarożytną, i owę ſamę ſtarość, która w człowieku ſzanowna, w Miaſtach ieſt świeta. Oddaway cześć ſtarożytności, znakomitym dziełom, ſamym nawet podaniom. Miey na uwadze, iż ta to ieſt ziemia, od którey prawidła wzięliśmy, która prawu nie podda-

ła ſię iakoby zhołdowana od kogo, ale ſama poddaiącym ſię przepiſała. Przywodz na pamięć czym było kiedyś to, i owo Miaſto, ani lekce waż przeto ie teraz u ſiebie, że wniwecz obrócone za czaſem zoſtało. Przez co ſtaraĉ ſię maſz, ażebyś nie proſtakiem, i nieświadomym, ale przeyrzałym, i bywałym być ſię pokazał.

Taſſoni lib. 8.

DROGA RZYMSKA.

Przebywszy wielkie Xięstwo Litewskie, i Koronę Polską śpiesznym przez Stołeczne tych Prowincyi, i główne obóyga Narodów Miasta przeiazdem, bez zastanowienia się w przedsięwziętéy podróży [a], aczkolwiek przeprawa Kraiowych rzek w samey wiosny początkach nas nieco zatrudniała; za

A Kra-

[a] *Jadący w obce Kraie, zwyczaynie iak podróżny, tym radnieyszy, im dalszy swoich.*

Krakowem po przebyciu Wiſły wedle Komory cła Céſarſkiego ſtrzymani zaſtanowiémy ſię muſieli nad granicą, nito nad owym świeżym miłéy Oyczyzny ſwoiéy, przy ſmutnym onéy pożegnaniu, kopcem.

Od Krakowa Mil 2.

SKAWINA Miaſto niegdyś od Kazimierza Wielkiego Króla Polſkiego murem opaſane . . . . *Mil* 2.

SPYTKOWICE. Wieś, gdzie Henryka Brodatego Xiążęcia Wrocławſkiego, nabożeńſtwem bawiącego ſię z niebaczka poimał Konrad Xiążę Mazowieckie, Brat Leſzka białego.

Pół Mili.

ZATOR nad rzeką Skawą Miaſto Zamkowe, Stołeczne teraz Powiatu Zatorſkiego, niedawno Xięſtwa do Polſkiéy należącego. Zator lennym prawem na Królów Polſkich przypadł po Januſzu Xiążęciu Zatorſkim zabitym od Wawrzyńca Myſzkowſkiego z Spytkowic. *Mil* 3. KĘ-

KĘTY Miaſto zaſzczycone Rodziną S. Jana Kantego Wyznawce, Doktora S. Theologii i Profeſora w Akademii Krakowſkiéy, przedtym Plebana Olkuſkiego.

SOŁA Rzeka za Kętami, i góry Karpackie, czyli Tatry, owe ſame, które Polſkę od wieków dzieliły od Węgier, nazywaią ſię Olbrzymſkiemi dla grzbietów wyſtrzelonych, na których zawſze śniegi ſię trzymaią. Znayduią ſię w nich kruſzce miedziane... *Mil* 2.

BIAŁA nad Rzeką Białą, która granicą była Polſkiéy przed zakordonowaniem oſtatnim, tu teraz Komora Ceſarſka. Z drugiéy ſtrony rzeki Białéy.

BIELSK Miaſto należące do Xięſtwa Cieſzyńſkiego na granicy Śląſkiéy, przeto druga tu Komora [*b*].. *Mil* 2.

[*b*] *Bielſk Miaſto Stołeczne Xięſtwa Bielickiego, niegdyś dziedzicznego Domu Xiążąt Sułkouſkich.*

SKOCZOW w tym Mieście Urodzony Wieleb: Jan Sarkander umęczony Roku 1620. od Protestantów, iak drugi Jan Nepomucen, za niewydanie sekretu spowiedzi.

Jest tu źrzódło siarczyste, gdzie przedtym były łaźnie zdrowéy wody. Stąd o milę zaczyna się Wisła ze źrzódła w Wiśnicy w Parafii Goleszowskiéy . . . *Mil* 2.

CIESZYN, Teszyn, *Teschina* nad Rzeką swego Imienia, głowa Xięstwa Cieszyńskiego Domu Saskiego [c]. Skąd Albrycht Królewic Polski iako Xiąże Cieszyńskie ma rocznego dochodu Złt: Rynskich 40,000. Polskich uczyni 160,000. Traktatu Cieszyńskiego, pamiątka iest tu w Sali publiczney, w Portretach Pełnomocnych Posłów wyrażona w tym porządku, iak na posiedzeniach zasiadali. Gdzie też przesiadv.

[c] *Do Xięstwa Cieszyńskiego należą Miasta Bielsk, Skoczów, Jastonków, Strumien, Frayschstad* Taffa Grafa, *Frydek* Piażma Grafa.

ſiadywania ſwoie mieli przez czas znaczny Głowy Konfederacyi oſtatniéy.

Z Cieſzyna do Wiednia trakt z roſkazu Ceſarza Jmci robi ſię nowy, i przeto moſt na oſobéy rzece na Arkadzie z kamienia cioſanego daie ſię porządny . . . *Mila* 1.

OSTRAWA Miaſto ziemi Mòrawſkiéy od ſtarych nazywa ſię *Oſtrawa Polſka*, a to dla należności przedtym za Boleſława Chrobrego do Polſkiéy.

Tuż pod Miaſtem Rzeka Odra. Przebywſzy ią nie bez ſzkody Woyſka, Fryderyk Barbaroſſa Ceſarz mienił bydź ią murem broniącym granic Polſkich . . . *Mil* 7.

OPAWA Troppau M. S. Ląſka górnego [d] Auſtryackiego, które

[d] *Ląſk dolny trzyma Król Pruſki, mocą Traktatu Wrocławſkiego, Roku* 1742. *którego Stolicą ieſt Wrocław; Miaſto zależne od Mieſzka Króla Polſkiego, w wieku* 10*tym; i tu Boleſława ſmiałego Króla Polſkiego, upominał S. Stanisław Bi-*

Miaſto za Boleſława wſtydliwego opanował Ottokar Król Czeſki.

Za Opawą o ćwierć Mili, ſtoi ſłup z Orłem oznaczaiący oddział granic Sląſkich od Morawſkich . . . *Mil 6.*

SZTERNBERG koło tego Miaſta mieſzkaią Hanaki. Haydamacy, czyli Gòrale Morawſcy, lud ſzybki i woienny. Chodzą w kożuchach baranich całkowitych z ogonami... *Mil 2.*

OŁOMUNIEC, Olmutż nad Rzeką Morawą, Miaſto główne Margrabſtwa Morawy, [e] ktòra była niekiedy Markomanów Królów Morawſkich, Polſkich, potym Królów Czeſkich. Ołomuniec Szwedom ſię był poddał, wrócony na-

---

ſkup Krakowſki. W 14ſtym dopiero wieku ta Prowincya oderwana od Korony.

[e] *Morawa Marchii, czyli Margrabſtwa noſi tytuł S. Jadwiga Córka Bertolda i Agnieſzki Margrabiów Morawſkich, żyła za Henrykiem Xiążęciem Polſkim, Czeſkim i Sląſkim, ktòra z nim fundowała Klaſztór Panien w Trzebnicy o Mil 3. od Wroclawia.*

nazad przez traktat Munſterſki Auſtryakom.

Sławna tu ieſt Forteca [f] Akademia, zbroiownia, rezydencya Arcy-Biſkupa Ołomunieckiego, i Kolos na rynku wſpaniały, maiący w ſobie Kaplicę, który poświęcony ieſt uroczyście, w przytomności Maryi Tereſy Ceſarzowey, na pamiątkę niedobytéy przez Pruſaków Fortecy ku wierzchołku wmurowaną armatną kulę prezentuie kolos. Ciało S. Kryſtyna iednego z 7. Puſtelników Polſkich Roku 1038. przez Przedziſława Xiążęcia Cze-

[f] *Druga Forteca Hradyſz, tuż przed Ołomuńcem, gdzie ieſt Klaſztór wſpaniały XX. Norbertanów, czyli Premonſtratenſów, fundowany od Ottonów Margrabiów nadany 99. Wſiami, których Opat Inſułat dla ſiebie, dla 99. Kanoników* chorowych *i dla doſtoynych mianowicie gości przepyſzne ma pokoie. Na przeciw Hradyſzowi o milę piękny także maią Klaſztór i Nowicyat ſwóy od miéyſca Cudownego MARYI Panny na Górze* Swiaty Kopeczek zwáney *Heiligerberg.*

ſkiego z Gniezna Łupem wzięte Ołomuńczanom doſtało ſię.

W Kościele S. Wawrzyńca. leży Ciało W. Jana Sarkandra, a więzienia miéyſce ſłynie wodą zdrową w cudodowneý tam ſtudni. Brat Jego Mikołay Kanonik Ołomucki po Albomontańſkiéy pod Pragą wygraney piękne przy grobie Jego napiſał Epitafium [g] w zeſzłym wieku, w tym Mieście Wacław Król Czeſki Syn Wacława Krola Polſkiego zabitym zoſtał.

Jan Dubrawſki Biſkup Ołomuniecki Piſarz Hiſtoryi Czeſkiéy, w któréy ma rzecz o Polſzcze.

Turza Krakowianin także był tu Biſkupem, którego Oiciec Obywatel Krakowſki wynalazł pierwſzy ſpoſób oddzielania w kruſzcach Olkuſkich ſre-

bra

[g] Flammeus eſt animus flammisque calentior ipſis.
Et flammas flammis addere vultis adhuc.
Perdere nec vultis, non flammas addite, flammas
Tollite, ſat perii, ſi mihi flamma perit.

bra od ołowiu przez miedź... *Mil* 2.

PROSCIEIOW, Prośnic.. *Mil* 5.

RAUZNIC, ſkąd podiechawſzy dobrze po lewéy ręce przy gościńcu ſtoi Kolos kamienny od poddanych Xiążęcia Lichtenſteina wyſtawiony im na zaſzczyt, a Jozefowi II. Ceſarzowi na pamiątkę, i dowód wdzięczności, że raczył tędy przeieżdzaiący proſtego Jch uiąć ſię pługa... *Mil* 2.

BERNO, Brynn *Brunna* nad Rzeką Swatrą. Cytadella na górze wyniośléy niedobyta Szpilberg nazwana zaleca to Miaſto. Urząd w przeſzłym Roku przenieſiony do Berna z Opawy dla przeniewierzenia ſię iakowegoś, przeciwko Monarſze właſnemu Obywatelów Opawſkich.

Rady Stanu naprzemiany z Ołomuńcem odprawuią ſię. Miaſto kiedyś było Czeſkie, teraz uczynione głową Morawy, i ma ſwego Biſkupa... *Mil* 4.

Minąwſzy *Nikielſzpurg* Miaſto *Dra-*

ſen-

ſenhof Miaſto, od którego zaczyna ſię granica Auſtryi. Rzeka *Teia* dzieli Auſtryą od Morawy... *Mil* 2.

POLSZDORF Wieś Polſka, miéyſce to warte wſpomnienia nie dla położenia, lecz dla powagi Polſkiego Jmienia... *Mil* 8.

WIEDEN *Vien Vienna, Vindobona, Julia, Ala Flavina* nad wielką Rzeką Dunaiem, albo Jſtrem [*h*] graniczącym niegdyś Państwo Rzymſkie od północy, zaczyna ſię w Hrabſtwie Barſkim, wpada w Morze Czarne *Pontus Euxinus* ſześcią uyściami, ktòry, iako żadnych niecierpiący brzegòw, trzema idzie pod Wiedniem wartami, dla czego w trzech miéyſcach ciągłe na nich zawieſzone ſą moſty na palach, do ktòrych zabiiania maią w pogotowiu, na zawſze ſporządzoną machinę, oſadzoną na dużym ſtatku wodnym.

Po

[*h*] *Owidiuſz wygnaniec Pontu, nazwał Dunay dwuimiennym* binominis *w Wierſzach ſwoich.*

Pó prawéy ręce przed Wiedniem zdala pokazuie ſię góra, i na niéy Monaſter Kamaldułów, z ktòréy góry R. P. 1683. Wielki Jan III. Krol Polſki ratuiąc Leopolda Ceſarza od Turkòw oblężonego, ſtraſzny w każdéy rewolucyi dla ich Xiężyca Mars Jego, a ſtraſzniéyſzy ieſzcze wtedy zaſtęp w znaku Xiężyca uſzykowanego Woyſka; [i] zſtępował na karki czcicielów Xiężyca, ktòrych Wezyr Kara Muſtafa ciężkie dla ſiebie naſtępuiące i fatalne w znakach Sobieſkiego obaczywſzy zaćmienie, iak od *Fatum* złego na głowę po za Dunaiu uciekaiąc tył podał, zoſtawiwſzy 200,000. na placu winnych głòw Zwycięſcy Wielkiemu.

Od Vienny Rzeki, która wpada w Dunay, nazwane to Miaſto *Vienna*, czyli Wiedeń, od Klaudyuſza Nerona przywileiem Towarzyſtwa ludu Rzymſkiego

[i] Luna vicit Lunam.

go na ów czas zaszczycone, na co maią Przywiley. Miasto nakształt Korony w koło pięknym otoczone iest przedmieściem. To Miasto Stołeczne Austryi od 200. lat z okładem zaszczyca się Stolicą i Rezydencyą Cesarzów Niemieckich, oraz Królów Rzymskich Domu Rakuskiego, którego Domu głowa Rudolf Graf Habsburgski pierwszy z Niemców został Cesarzem R. 1273. który zabiwszy Ottokara Króla Czeskiego na batalii R. 1278. Austryą sobie przywłaszczył.

Zaszczycił to Miasto szczęśliwym przybyciem swoim z Rzymu Naywyższy Pasterz Pius VI. który do Wiednia przybył dnia 22. Marca R. 1782. Stał w Zamku Rezydencyi Cesarskiey. Trzymał przed nim wartę naypoważnieyszego Autoramentu Réyment z Polaków i Węgrów złożony, niczym nieróżniący się od Polskiéy Brygady.

Kościołów 72. ma Wiedeń, z nich

nay-

nayprzedniéyſzy S. Stefana i naydawniéyſzy, z którego owa Miſterna i ſama iſtna wygląda ſtaroświeczyzna, w tym Kościele z dawna ſłynie łaſkami Figura Zbawiciela Ukrzyżowanego. Tamże leży pogrzebiony Arneſt *Ferreus* Xiążę Styryi i Karnioli Mąż Cymbarki Xiężniczki Mazowieckiéy, którą w Krakowie za Władyſława Jagiełły poślubił ſobie, i ſtał ſie przez nią Oycem Fryderyka III. Ceſarza [k] wielce ſławnego i oraz pobożnego, który do ziemi S peregrynował będąc ieſzcze Xiążęciem, potym zoſtawſzy Ceſarzem, krom innych funduſzów, Wiedeńſkie Biſkupſtwo ufundował.

Wieża S. Stefana niezmierney wyſokości założona R. P. 1400. przez lat 60. fundowana.

W

[k] *Ten Ceſarz Prawnuk Olgierda, Zięć Semowita, Szwagier Jagiełły Króla, urodził Maximiliana Ces; Ten Filipa Króla Hiſzpańſkiego, Filip Karola V. Ceſarza i Króla Hiſzpańſkiego, oraz Ferdynanda II. Ceſarza.*

W Kościele XX. Franciszkanów po naszemu Bernardynów iest nadgrobek, dla Stan: Potockiego Starosty Halickiego, który mężnie na Turków nacieraiąc poległ, R. 1683. Tego zwycięstwa przez Polaków otrzymanego, coroczną Wiedeń obchodzi pamiątkę. Na ten rok przypada wiek pierwszy.

Grób Cesarzów u XX. Kapucynów, Franciszka I. i Maryi Teresy Cesarzów naywspanialszy.

Podle Kościoła niegdy Domu Professów, Towarzystwa JEZUSOWEGO iest Kaplica, czyli Oratoryum S. Staniława Kostki Polaczka, gdzie S. Barbara z Aniołami Chlebem Anielskim chorego posiliła, Dom ten cały to iest kilkopiątrowa Kamienica, dla pamiątki i uszanowania tego mieysca, gdzie S. Kostka mieszkał, chodząc w Wiedniu do szkół, Kupiona i darowana wiecznie temu Oratoryum od zacnéy Jéymoci Panny Barbary Morenfel

felfin. Jeſt tu ſtatua złota po narodzeniu Leopolda Xiążęcia Etruryi, ſerce także złote po narodzeniu Arcy Xiężniczki Maryanny, i oraz Chorągiew Pruſka ofiarowane od Maryi Tereſy Ceſarzowy i Krolowy Węgierſkiéy Jch Matki, która co rocznie pod czas Nowenny na to miéyſce przybywała, dla wielkiéy pamiątki chowaią ſię w drogim depożycie owe pobożnéy Monarchini dary.

Pałac Ceſarſki *Bourg*, czyli Zamek podwóynego kwadratu, dwa maiący dziedzińce wielkie.

Wſpaniała Biblioteka, okazałością ſwoią wnętrzną i zewnętrzną równa ſię Kościołowi iednemu, i ſamych Ceſarzów Maieſtat prezentuie na ſobie.

Pałac niegdyś X. Eugeniuſza Sabaudczyka Wodza ſławnego, który przeciwko Bawarczykom z Woyſkiem Ceſarſkim ſzczęśliwie przebył Alpy Tyrol-

rolſkie, [*l*] dla wiela tam do widzenia ciekawości, i w ſztuce Malarſkiéy oſobliwości zowie ſię *Belvedere*. Między nieźliczonemi podobała mi ſię ſztuka Malarza Baltazara Dennera Maiuceńſkiego, który zgrzybiałą ſędziwość ſwoię i żony ſwoiey cudnie w żywéy płci, i natury udaniu pęzlem do zadziwienia wymalował R. 1726.

Albert Durer [*ł*] rodem z Noryku, Ewangelią całą Hiſtorycznie na kilku Tablicach w ſpoſób Xięgi ſkładaiących ſię wymalował Roku 1511.

Jmci Xiądz Hel ex Jezuita ſławny Aſtronom w Wiedniu Ceſarſki, bawił nas ciekawych pokazywaniem na Obſerwatorium ſwoim Jnſtrumentów, i experyencyi ſwoiéy doświad-

czo-

[*l*] *Także przy górach Alpach, także Eugeniuſza dobrze przedtym zwyciężył Teodozyuſz Wielki Ceſarz.* Rufin Lib: 12. Cap. 32.

[*ł*] *Znaiome Jmię dla ſztuki napiſanego Cyrkułu bez Cyrkla, i determinowanego centrum w tymże Cyrkule, na ugad.*

czonością. Według iego obſerwacyi [m] i kałkułu pewnego determinowany powrót Wenery da Bóg w Roku 1874. dnia 9. 1obra.

Wolfgangus Laziuſz Medyk i Hiſtoryk wieku 16ſtego. Julius Alexandrinus, Maciéy Farinator Wiedeńczykowie.

Szkoły zaczęły ſię w Wiedniu Auſtryackim R. 1239. Jan Haſelbach Profeſſór Theologii przez lat 21. wykładaiąc Jzaiaſza Proroka do końca Roździału pierwſzego nieprzyſzedł.

Concilium nationale odprawiło ſię tu R. 1264.

Za Wiedniem o pół mili *Schönbrunn* Pałac bardzo duży i wſpaniały fundowany przez Maryą Tereſę Ceſarzową, któréy podobana tu była rezydencya,

[m] *Aż do Laponii północnéy ieźdźił, dla obſerwacyi przeyścia Wenery Planety przez płaſzczyznę Słońca.*

w Zwierzyńcu między dzikiemi i rzadko widanemi beſtyami, chowa ſię ſłoń duży i.. t. d. *Mil 6.*

NOWE Miaſto *Neuſtadt, Nova civitas, Neoſtadium*, [n] Miaſto to niegdyś należało do Węgier, które Maciéy Korwin Król Węgierſki uſiłował odebrać przez attak, czego pamiątką ieſt poſąg iego, i cugle, które tu chowaią dotąd [o].

S.

---

[n] *Pominąwſzy* Drèy Kirchen, *p zeiż. żaliśmy o pół milę przed tym nowym Miaſtem, nową założoną Wieś Tereſiandorf od Tereſy Ceſarzowy, długą na pół milę, piękne po obóiéy ſtronie, w linii proſtey, równie od ſiebie odległe maiącą domy murowane.*

[o] *Po śmierci Macieia Króla Węgierſkiego Rywalda S. Kazimierza Królewica Polſkiego dwóch Xiążąt z Domu Jagielońſkiego panowało Węgrom, ieden po drugim. Władyſław Syn Kazimierza IV. Króla Polſkiego koronowany w Belgradzie R. 1490. po którego zéyściu R. 1516. Ludwik II. Syn Jego lat 10. maiący koronowany na królеſtwo Węgierſkie R. 1507. a na Czeſkie 1509. mało letniego w rzą-*

S. Leopold Margrabia Austryi i Patron w Wielkim iest Ołtarzu w Kościele niegdyś Jezuitów teraz Paulinów.

Maximilian Cesarz, Syn Frydryka III. Fundatora Biskupiéy tu Katedry, urodził się w tym Mieście Roku 1460. który Austrvą był ustąpił Władysławowi Królowi Polskiemu. Ciało iego leży pod wielkim Ołtarzem, w Kościele Akademii Rycerskiéy, Pisarz wierszów Niemieckich.

Drugiego Maximiliana Brata Rudolfa Cesarza, Syna Ferdynandowego Portret w gościnnym domu widziałem z podpisem; *Maximilianus Archi Dux Austriæ Electus Rex Poloniæ.* Tegoto Maximiliana pod Byczyną w Śląsku

B 2

dach zastępował Stefan Batory, Gubernator Temezwaru Woiewoda Węgierski. Ludwik wcześnie ostawiały, wcześnie zginął pod Mohaczewem przy uyściu Dunaiu i Drawy na woynie R. 1526. Siostra Jego Anna Jagiellówna wydana za Ferdynanda Arcy-Xiążęcia Austryackiego, wniosła w ten Dom Koronę Węgierską i Czeską.

ſku Jan Zamoyſki Wielki Kanclerz i Hetman Polſki R. 1588. dnia 25. Stycznia za Zygmunta III. wziąwſzy w niewolą przez ſen nawet uciechę pokazywał ſwoię.

Zalety wielkiéy godna tu ſzkoła Kadecka, ktòréy początek Ferdynandowi, a ſtan iéy teraźniéyſzy winien Maryi Tereſie i Jozefowi Ceſarzom, którzy znaczny od 5,000,000. Funduſz uczynili na 400. Kadetów, uczą tu ich wſzelkich ſztuk i nauk do Rycerſkiego ſtanu należących Nauczyciele biorący na Mieſiąc penſyi 16. Złotych Ryńſkich krom ſtancyi, ſtołu i wygod wſzelkich. Pleban téy Akademii bierze do roku 400. Złotych Ryńſkich. [p] Sam Generał daie oſobną im lekcyą Taktyki, i naznacza kary przyſłanym od Profeſſora z biletem.

Cztery ſą Sale iadalne, każda na ſto

[p] *Złoty Ryńſki czyni Złotych Polſkich 4. Groſz Czeſki, groſzy Polſkich 6. Graycar groſzy 2.*

ſto oſòb, w iedney widzieliśmy Portret Xiążęcia Poniatowſkiego między Generałami Auſtryackiemi. Muzyki ſłuchaliśmy Kadeckiéy z ſamych chłopiąt złożoney; przeglądaliśmy w Klaſach 10. Ryſunki coraz doſkonalſze; miéyſce letne i zimowe do ſztuki pływania pokazano nam ze wſzelkiemi, iak do kompieli ciepłéy, wygodami.

Saméy iazdy Ceſarſkiéy legionów ma bydź 33, a legio czyli pułk ma ludzi 2,000.

Za Néyſztadem dwie kolumny z globuſami *Sphera Armilaris* o ćwierć mili od ſiebie odległe, znaczą linią południową *meridionalis* . . . *Mil 4.*

SZODVIEN Miaſto przed wielką górą, tu ſię naymuią konie do przebycia gòry owéy *Seimarein*, ktòra więcéy godziny zabiera; na wierſzchołku téy góry między Auſtryą. [q] a Sty-

[q] *Kray ten niegdyś Panonia Kolonia Rzymſka Auſtryą, czyli Rakuzami od Miaſta Rakuzy*

ryą graniczny kolos piękny ze czterema po rogach Orłami marmurowy ſtoi wyſtawiony Karolowi VI. Ceſarzowi na pamiątkę za ulepſzenie drogi do Portu Trieſt [r] na brzegach morza Adryatyckiego z takim napiſem.

CAROLO AUSTRIO CÆSARI AUGUS:
QUOD PHILIP: COM. A SINZENDORFF SUPREMI AB INTIM: AUL: CANCELLIS
MINISTRI INDEFESSA DIRECTIONIS VIGILANTIA.
SUB AMBORUM PER STIRIAM PROVINCIÆ PRÆTORUM
ERNESTI COM: AB HERBERSTEIN FESTINA
EXECUTIONIS INDUSTRIA
SIGISMUNDI COM: A WOGIENSPERG ÆMULA
OPERIS PERFECTIONE
LAPI-

---

przezwany. Margrabſtwa tytuł R. 1156. Fryderyk Barbaroſſa odmienił, a nazwał Xięſtwem, potym Maximilian Ceſarz R. 1495. nadał tytuł Arcy Xięſtwa Obywatelów Auſtryi wyżſzéy Norykami, niżſzéy Panonami nazywali Rzymianie.

[r] Tergeſtum *Miaſto portowe w Iſtryi na ſkale ufundowane przed tym wolne, i przyłączone było do Popiliuſzów pokolenia, za panowania Rzymianów, teraz Auſtryackie. Ztąd ſtal i żelazo wywożą aż za Morze śródziemne.*

LAPIDEUM AVERUNCATO COMERCIO ADITUM AD MARIS ADRIATICI LITTORA.
ÆRE PUBLICO IN DELICIAS USQUE APERUERIT.
INTERIORIS AUSTRIÆ STATUS
GRATUM FELICIS OBSEQUII MONUMENTUM
IN APICE MONTIS POSUERE UT.
VIATORE DEFFOSSA PRISCI ITINERIS SÆVITIA CONTINUUM IO ACCLAMANTE
INDULGENTISSIMI RESTAURATORIS FAMA
EO LONGIUS RESONARET.

Przez Kray prawie cały między wielkiemi z obu ſtron wciąż na mil kilkanaście długim paſmem ciągnącemi ſię górami, niby wąwozami iakiemi iadąc mało świata widzieliśmy, bawiły nas tylko głośnym ſwoim pukiem, gęſte kiedyby Cyklopów owych po kuźniach tu i owdzie, to żelazo, to ſtal kuiących młoty, które rzeka Muer z gór ſpadaiąca koła obracaiąc ſilno dzwigała, i miechy podęymowała. Góry tam tak ſą ſtrumiſto wyniosłe, i dużo w górę iak na złomaną ſzyią wybiegłe, że ludzie na nich motykami ziemię ku u-

prawie przewracaiący zdawali ſię mało co od kurów większemi, a grzędy ich i ſzmatki na zabrzeżyſtych wyſoko górach uprawione, a zwłaſzcza zieloną, iak wtedy z wioſny trawą zaruniałe wydawały ſię patrzącemu zdołu nakſztalt obrazków do ściany przylepionych, potym kiedy iuż gòry nieco odſuwać ſię poczęły, ukazał nam ſię przeſtwòr, na którym wielkie Miaſto... *Od Wiednia Mil 25.*

GRATZ *Grecium* ſtołeczne wyżſzéy i niżſzéy Styryi. Leży to Miaſto nad Muer Rzeką, wpośrzodku Miaſta na wynioſłéy gòrze Zamek ſtoi ſtary, zaſzczyca ſię Akademią, przy któréy dotąd mieſzka ſławny Nauczyciel i Autor Fizyki Jmc Xiądz Biwald ex Jezuita. W tym Mieście urodził ſię Ferdynand Ceſarz. Tu ſtanął traktak, przez ktòry część Jnflant od Polſkiéy odeſzła do Moſkwy.

Miaſta Styryi dolnéy po trakcie

mieli-

mieliśmy Vildau, Marburg, Fayſtryc, czyli właściwie Byſtrzyca [s].

Cilléy Miaſto St: Hrabſtwa ſwego Jmienia nad Sanem Rzeką. Franc pominąwſzy znowu po między górami Kolos wyſoki od pięciu kontygnacyi, albo raczéy z pięciu kubuſów coraz w górę mniéyſzych złożony z prętem na wierſzchołku, z kamienia cioſanego, ſtoi na prawéy ręce podle drogi na znak granicy tu ſię kończącéy Styryi, [t] a zaczynaiącego ſię Xięſtwa Karnioli maiący na Tablicach trzech marmurowych na trzy ſtrony napiſy. Na Froncie. HIC

[s] *Terminem Polſkim mianuią nietylko tu, ale i daléy np.* Mokrzyca, Kołowrat *w Karnioli. Zkąd mowy Słowieńſkiéy zabytki ſtyſzeć i rozumieć Polak może znaczny Kray świata, między Baltyckim i Adryackim morzem przeciechawſzy.*

[t] *Styryaków, którzy od wſchodu ſłońca, albo w niżſzéy Styryi mieſzkali, nazwali Rzymianie* Ambidranami, *a przeciwnie Ambilikami, którzy od zachodu, gdzie teraz Styrya wyżſza. Obywatele tuteyſi wole duże przy gardłach maią, wody czyli powietrza ma to bydź ſkutek.*

HIC CERNE VIATOR.
EXTREMOS DUCATUS CARNIOLIÆ FINES.
UBI POST INVISOS EIUS PENATES
RECEDENTI CAROLO VI. CÆSARI MAXIMO
POSTREMO ANIMOS SUOS SUBSTRARUNT ATQUE
PATRIAM.
CÆSAREÆ CLEMENTIÆ CONSIGNARUNT
TANTÆ REI MEMORIAM.
HOC ERECTO MONUMENTO ÆTERNITATI
COMENDARUNT
FIDELISSIMI STATUS.

Na prawym boku od przyiazdu naſzego.

JOAN: CASP: COM, A COBENZK
S. C. M. SUPER CAMER: CARN: CAPUT
QUI VIAS INSTAURARE CÆPIT, QUAS
WOLFFUS VEICHARD
COM. A. GALLENBERG
SUPR. CAPUT CONSUMMAVIT
ORPHEUS COMES. A. STRASULDO PRÆTERITI
LOCUM TENENS.
FRANC: ANT: COM. AB AURAZBERG
MARESCHALLUS
ERNESTUS FERDINANDUS COM. A SAURAN.
DEPUTAT. PRESID.
ANT: JOSEPH: COM. AB AUSPERG
GREG:

GREG: XAV: DE MARCHIAPPET
JOAN: ADAM: COM. A RASP
FRANC: JACOB: A SCHMODHOFFEN.

Na lewym boku od Karnioli.

JMMORTALI MEMORIÆ
OB IMMORTALIA PRODIGIA
CAROLI VI. CÆSARIS AUG: MAX:
CUM POST INSTAURATAS VIAS
ATQUE AMPLIATA MERCIMONIA
CARNIOLIÆ DUCATUM
MAIESTATIS SUÆ NUMINE
PRESENS BEASSET
GLORIÆ COLOSSUM EREXERUNT
VENERABUNDI PROCERES
A. MDCCXX. M. III.

Od tego Kolosu o sto bliśko kroków postąpiwszy z drugiéy strony drogi w skałę wprawiona także marmurowa Tablica, na któréy napis położony, służy pewnemu Ministrowi za panowania Teresy Cesarzowy, iż on dla dróg zbyt górzystych i do prze-

bycia

bycia trudnych, gòry owe zkopał, i drogę zròwnał R. 1749. Podiechawszy bliżu mili tuż za Austeryą gdzie się opłaca cło od przeiezdnych za brukowaną drogę, brama wspaniała z kolumnadami i balasikami na około pięknemi, w górze festonami ozdobiona, a to wszystko z ciosanego kamienia i pięknie wyrobionego, na wierszchołku bramy owéy tryumfalnéy galerya, lub orkiestra dla Muzyki wystawiona od iednego Grafa z okazyi przeiazdu Karola VI. Cesarza, zowie się to miéysce Traianberg. Skąd na gòrze niedalekiéy, powiadał Celnik, i byłby nam pokazał, gdzieby niebyła spóźniona pora, że iakoby tam znaydowały się znaki Menniczne, Sklepy, obaliska murów starych, kędy bydź miało wielkie Miasto za Traiana Cesarza, i dla tego to miéysce zowie się *Traianberg.*

Od Gratza Mil 33.

LA-

LABAK *Laubacum* nad Rzeką Laubach, w któréy Raki wielkie poławiają ſię. Miaſto niemałe, było niegdyś Stolicą i Rezydencyą Xiążąt Karnioli, i teraz zaſzczyca ſię rezydencyą i Stolicą Biſkupią fundowaną od Fryderyka III. Ceſarza... *Mil* 5.

WIPAK Miaſto piękne choć małe:... *Mil* 4.

GORYCIA Goritz Miaſto w Xięſtwie Karnioli nayznaczniéyſze. M. S. Hrabſtwa, któremu tytuł Xięſtwa nadany od Fryderyka III. Ceſarza [u]. Rezydencya ieſt Arcy-Biſkupa Gorýckiego, Kościoł Parafialny obrócony na Katedrę, gdzie ieſt wielka moc Relikwii SS. przed lat 25. ſprowadzonych z Akwilei, o mil ſtąd 6. iako to część znaczna Ciała S. Hermagora Ucznia S. Piotra i pierwſzego Patryarchy Akwiléyſkiego, głowa Jego wprawiona w fre-

[u] *Do Karnioli należy Marchia Wandalſka, część Iſtryi, która ieſt Auſtryacka, i Xięſtwo Gorýckie.*

w frebrne Buſtum z Jnfułą, Paſtorał drewniany w górze iak rożek zakarczyſty, frebrną blaſzką krążkiem powiiany. Paſtorał drugi ze ſzkła białego kryſztałowego fugowanego śrubuiący ſię na ſztuki. Kości S. Wawrzyńca, S. Zygmunta Króla, i wſzyſtkich Apoſtołów po części i. t. d.

Włoſ S. MARYI Panny koloru niby złotawego, cząſtki iéyże koſzuli, i welum, tudzież pieluchy JEZUSA Pana w pięknym Relikwiarzu darowane ſą od Maryi Tereſy Ceſarzowy teraźniéyſzemu, a pierwſzemu Arcy-Biſkupowi tutéyſzemu.

U XX. Franciſzkanów pokazano nam Celę S. Antoniego, w któréy mieſzkał będąc tu Gwardyanem.

W Kościele XX. Karmelitów Boſych ſłynie cudami Obraz Maryi Panny od Kaſztanów *Caſtanenſis* zwanéy.

Mil 2.

GRA-

GRADISK gdzie Zamek ieszcze znaczny niegdyś tam Miasto zburzone od Attili Króla Hunnów [w] wtedy, kiedy i Akwilea to iest R. 452.

AKWILEA Miasto przed czasy Patryarchowskie po Rzymie między Miastami Włoskiemi pierwsze przedmieściami swemi prawdziwie iak Orzeł Akwilea rozłożystemi skrzydłami aż do tego miéysca sięgała, gdzie teraz Wieś Visco od lepu *Viscus*, który tam kupowano, przezwana, w Akwilei przy Kościelnéy wieży dzwony potężne, a żałosne smutnym swym odgłosem prawie rozrzewniaią tutéyszych opłakańców, [x] a mianowicie przychodniów cie-

[w] *Przyłączyli się doń i wespół z nim burzyli Miasta Włoskie Gepidy osiadacze Litwy.*

[x] *Mało tu iest mieszkańców z okazyi ciężkiego i niezdrowego powietrza, które nieco polepszało za wysuszeniem miéysc błotnistych przez dane kanały zespadem w morze, wszelako i handel na tym miéysću żydom pozwolony od Cesarza, nic do zaludnienia Miasta Akwilei niepomaga. R. 948. opa-*

ciekawych, ktòrzy wielkiego niegdyś Akwilei Miasta po zburzeniu nieznayduią iuż w Akwilei, krom tych ostatków, ktòrym kiedy dał pokóy burzliwy Attyla, i czas zębaty ich zda się nieruszać, pokazuią tu miéysce, gdzie S. Hermagoras Patryarcha stępuiąc kręto po schodach uszykowanych w koléy chrzcił Katechumenòw.

To Miasto prócz dwòch swoich Patryarchòw Hermagora i Popona, a trzeciego W. Bertranda takoż Patryarchy, oraz S. Kromanciusza Biskupa, Akwiléyskich, których Niebu dało; urodziło S. Piusa I. Papieża i Męczennika; umarł R. P. 165. i dostał się Niebu.

Około R. P. 385. odprawił się tu Synod, ktòry potępił Paladyusza i Sekundyana; iako Aryusza Sekwitów.

R.

---

nowił to Miasto Henryk Bawarski. Stolica i Kray ten cały Kamiòw wprzód był Patryarchów Akwiléyskich, potym od R. 1420. Wenetów, teraz Akwilea należy do Cesarza.

Laty 183. Przed przyiściem Chryſtuſowym z Rzymu do Akwilei oſadę z Latynów poſłano umyślnie, ażeby nieoſiedli, i nieopanowali tych miéyſc Gallowie Cysalpińſcy po teraźniéyſzemu Lombardowie, których chcących założyć mieſzkanie około Akwilei Marcellus Konſul przed laty trzema iuż był przepędził. Więc dawność Akwilei [y] wyżéy dwóch tyſięcy lat ſięgaiąca według Dzieiopiſów, chociaż pod rozwalinami żyie wieków dwadzieścia. bo też *dłużéy trwa niż na żelezie, co na papier wlezie.*

Co ſię tedy tycze ſławy ſamych Hiſtoryków, ma ten zaſzczyt Akwilea, że ſię w niéy urodził Rufin ſławny wieku V. Hiſtoryk. [z] Epifaniuſz Biſkup Pawii, i Paweł Diakon [a] Hiſtorycy,

C Chro-

[y] Et tu Ledæo Felix Aquileja Timavo. *Marcialis l.4.*

[z] *Ten, co Jozefa Zydowina przełożył z Greckiego na Łacińſki ięzyk.*

[a] *Pisał on i wiązanym ſtylem, żył w wieku 8mym*

Chromaciuſz, do którego S. Hieronim często piſywał.

Auguſt Ceſarz roſprzeſtrzenił, i zaludnił to Miaſto.

Tyberyuſz Ceſarz rezydował tu czaſów kilka.

Maximin Tyran był obległ Akwileę, ale ſię mu do oſtatka bronili oblężeni, którym, gdy niebyło ſkąd do łuków ukręcić cięciwa, włoſy białym głowom urzynali, i porobili cięciwa, a po wygranéy na pamiątkę tego Kościół wyſtawili Wenerze łyſéy *Veneri Calvæ.*

S. Chryzogon z Rzymu ſtawiony przed Dyoklecyanem w Akwilei, i od niegoż tamże na gardło ſkazany, plac śmierci wyznaczony aż tam, gdzie ſtopniaſte wody, *Aquæ gradatæ.*

Maxima Tyrana w Akwilei rozſiekano za Teodozyuſza Wielkiego.

Konſtantyn Syn ſtarſzy Konſtantyna Wielkiego Ceſarza pod Akwileą

za-

zabity, ktòry przeciwko bratu Konſtanſowi był powſtał.

Alexander Syn Ziemowita Xiążęcia Mazowieckiego był Patryarchą Akwiléyſkim.

Paulin Patryarcha Akwiléyſki żył R. 776. Dzieła Jego obiaśnił Madriſius.

Paweł Winfrid Longo. ard Diakon Akwiléyſki, potym mnich w Kaſſynie żył R. 774. Składacz Hymnu, *Ut queant laxis, reſonare &c.* ktòry Hymn mòwiąc w pacierzach o S. Janie Chrzcicielu Aretin Benedyktyn z Arezzo w Etrurii, uważył w początkowych ſyllabach Hymnu, złożone do tonów ſłużące nòty, *ut, re, mi, fa, ſol, la.*

W Nogaredzie oſtatnia Komora Ceſarſka. Skąd o kilkoro ſtaiòw na znak kończącéy ſię granicy Ceſarſkiéy ſtoi oſtatni ſłup z określeniem 70. mil z Wiednia do tego miéyſca, [*b*] ſtąd za-

[*b*] *Mile Niemieckie w całym Państwie Ceſarſkim naznaczone ſą ſłupami podwóynemi o pół milę*

czyna się już granica Rzeczypospolitéy Weneckiey, na znak czego nieopodal słup marmurowy stoi ze znamionem Lwa skrzydlastego.

RZECZ POSPOLITA WENECKA.

UDINA Udine *Utinum* mil Niemieckich 6. Włoskich 24. [c] od Gorycyi. Miasto główne Friuli *Fori Julii* [d] dość wielkie ludne i porządne.

od siebie odległemi z wyrażeniem mil. Prawie co mil 2. podiechawszy opłacać drogę brukowaną trzeba naywięcéy po 4. graycary płacąc od konia, rzadko gdzie po dwa graycary. Furmani zaś albo Kuczerowie i Kupcy w dubelt większe mytopłacą. Palety na każdey komorze oddawać, i nowe pod Numerami brać należy, gdyż ieśliby kto pominął komorę, choćby przez niewiadomość, lub niepostrzeżenie, musi w następuiącéy Komorze dwóynasób zapłacić.

[c] *Włoskie i Weneckie mile są iednostayne, cztery ich mile czynią iednę milę Niemiecką, lub też dobrey miary Polską. Mila Włoska zamyka w sobie stai 8: staie kroków Geometrycznych 125. krok ma stop 5. stopa 4. dłonie, dłoń 4. cale, cal 4. ziarna ięczmienne wzdłuż.*

[d] *Kray ten bardzo iest piękny na ślicznéy*

ne, zaſzczycone rezydencyą Xiążęcia Arcy-Biſkupa Udyneńſkiego [c].

W Katedrze Arcy wſpaniałéy pokazali nam Kanonicy *Sanctuarium*, w nim Relikwii Akwiléyſkich połowicę drugą, a między niemi cierń Korony Chryſtuſowéy, i ſzczękę S. Andrzeia, o ktòrey S. Hieronim wzmiankuie: że ſię doſtała ta Relikwia S. Andrzeia Apoſtoła Akwilei. W tyle Ołtarza Wielkiego Ciało W. Bertranda z Paſtorałem, Jńfułą, i ze ſzpadą, którą, iak powiadaią, przebity od Grafa pewne-

równinie dokoła górami opaſany nakſztałt iakiegoś dużego rynku, i przeto rynkiem Juliuſzowym Forum Julii *nazywa ſię, gdzie kiedyś Juliuſz Cezar przemieſzkiwał.*

[c] *Po zburzeniu Akwilei rezydencyą byli założyli ſobie Patryarchowie Akwiléyſcy w Udinie, któremu Miaſtu lubo nieprzepuścił ſrogi Attila, wſzelako nietak ie zróynował iak Akwileę. Roku dopiero 1751. po przenieſionym Patryarchowſtwie Akwiléyſkim do Wenecyi Benedykt XIV. Papież poſtanowił Arcy Biſkupów dwóch, iednego w Udinie, drugiego w Gorycyi.*

go, który chcąc część iaką własności, i kawał ziemi wydrzeć Patryarsze Akwilèyskiemu, a prawnie niemogąc, wydarł mu życie bezecnie, szpadą go własną przeszywszy. Ciało Jego nieskażone, i dotąd w całości ze czcią Swiętym przyzwoitą złożone leży w grobie marmurowym, który sam kazał zrobić dla Męczenników SS. będąc Patryarchą Akwilèyskim.

W tym Mieście przednie są Kamienice i maią okazałość równą Pałacom. Na wieży Miéyskiéy wierszchołku postawiona statua wielka, wybiia młotem godziny zegarowe. [f] Oyczyzna Jana z Udiny Malarza sławnego.

Przy-

[f] *Więźniowie na wieczne więzienie skazani z wysokiego na górze Zamku po sznurach spuściste maią sakiewczki, czyli kaletki każdy swoie, o dobre staie aż do galeryi dolnéy, kedy ludzie przechodzący skwirk usłyszawszy i wołanie z osobna każdego uszy i serce przenikaiące, wrzucaią pieniążki, a oni sznurem nazad wciągaią, i przez okno wybieraią. Lecz ieszcze przemyślniey si ę Wenetowie młodzi, a mizeraczkowie, ci w polu obaczywszy iadących po*

Przybywszy do Forum Julii spoczywała po żegludze przez czas tu nieiaki z Neapolu iadąca do Polskiéy Xiężna Bona Corka Sforcyów Xiążąt Medyolańskich poślubiona Zygmuntowi I. Królowi Polskiemu, dokąd ią przeprowadzał Prosper Kolumna Xiążę Włoskie.

Paweł Biskup Foroiulieński Pisarz wieku 9tego.

Miiam prędkim przeiazdem Konelíano, Trewizę, i inne Miasta, bo powracaiącym nam one będą na trakcie, i wtedy rzecz o nich będzie. Teraz czym prędzéy miéymy się ku Wenecyi.

Z Udiny Mil 60.

Skoro stanęliśmy w Mestrze, z pojazdów wysiadłszy i kazawszy im iśdź do Padwy lądem, sami wsiadłszy w Barkę [g] pierwéy dużym kanałem, po-

drożnych, dla wyżebrania pieniążka iakiego, nakształt kuglarzów sztuki pokazuią swoie, na głowie do góry nogami stawaią, kulki wywracaią i. t. d.

(g) Barka czyli gondoła iestto statek nakształt

tym morzem płynęliśmy weſoło za odmianą elementu do Wenecyi Miaſta, którego wieże gęſte zdala poſtrzeżone wpośrzod morza w imaginacyi cudnéy wyobrażenie Okrętu niewidanego, czyli Floty na kotwicach ſtoiącey z wielą Maſztów bez żaglów ſnować zdawały mi ſię, bliżéy podpłynąwſzy zdumiałem ſię nad wielkością, pięknością i nayoſobliwſzą poſadą, albo raczéy założeniem tego na morzu Miaſta, i przypomniałem ſobie wierſze Sannazaryuſza dowcipne za prawdę, i nie tanio od Szlachetnych Wenetów oſzacowane, kiedy za ſześć Wierſzów chcieli go uczynić Patryciuſzem, a że Chudy Poëta mniéy ważył honor ofiarowany, a więcéy pochwałę, którą u Mężów

iakoby Bata, na którym ieſt z okrągłym daſzkiem komnatka z Kanapami do ſiedzenia wygodnego, z obuſtron maiąca okna dwoma arkuſzami ſzkła zaſuwaiące ſię. Dwiema wioſłami rączo go popędzaią Maytkowie, ieden u przodu, drugi u ſtyru, który nogą kieruiąc, ręce ma wolne do robienia wioſłem.

żów rozumnych znalazł, więc dorozumiawszy się czego mu potrzeba zaraz, w gotowiźnie sześć tysięcy dali mu Lir [h].

Wiersze te Jego Łacińskie [i] wiernie wyłożone po Poliku masz oto czytelniku.

Postrzegł Neptun Weneckie Miasto na odnodze [k]
Adryackiey, co trzyma morze jak na wodze,
Niepokazuy mi teraz, rzekł, Jowiszu góry,
Na których karku pyszne stoią Rzymu mury. (wie:
Wiem, zważywszy swoy Tyber z nym morzem Bóg po-
Tam założyli ludzie, tu sami Bogowie.

Z Mestry upłynąwszy mil 7.

WE-

(h) *Lira waży groszy Polskich 24. Solidów zaś Weneckich zawiera w sobie 20. Skąd solid od grosza Polskiego mało co mniey waży.*

(i) Viderat Adriacis Venetam Neptunus in oris
Stare urbem, & toti ponere jura mari.
Non mihi Tarpeijs quantumvis Jupiter arces
Objice, & illa tui mœnia Martis, ait:
Si pelago Tiberim præfers, urbem aspice utramque
Illam homines dices, hanc posuisse Deos.

(k) *Odnoga Wenecka na Morzu Adryatyckim nazywa się Lagune, 72. wysepek maiąca, na których stoi Miasto Wenecya.*

WENECYA Miasto stołeczne Rzeczy-Pospolitéy Weneckiéy i Dogady, w którym kanały ulicami, po których nieieżdżą, nie chodzą, ale gondołami pływaią wożą się, tych ulic niepospolitych tak iest wiele, że i tameczni obywatele ich niewyrachuią, i bez Maytków do dalszego w mieście miéysca sami nietrafiliby, nawet Maytkowie, co na tym stoią, zdarza się często, że przez obłąd nałożą sobie drogi. Naywiększy kanał przez pośrzodek Miasta idący nazywa się *Canal grande*, na którym most marmurowy na arkadzie wyniosłéy, tak obszerny, że na nim dwie liniie wymurowanych kramów trzema szlakami formuią do przechodzenia ulice. Most ten *Rialto* kosztował 25.000. Dukatów. Innych mostów kamiennych, kabłunkułowych dla przéyścia mniéyszych wprzeg kanałów 480.

Gondołów do pływania po tych kanałach co niemiara. Według przy-

by-

bywania, lub ubywania morza podnosi się, lub spada w kanałach woda. co znaczno bywa na stopniach, które są dane do stępowania, albo wyiścia z gondołów, te gradusy, albo się topią za ulewem *fluxus*, albo się odkrywa ą za odlewem *refluxus*, i to co sześć godzin bywa zwyczaynie.

Pomną tam, gdyż niebardzo dawno nadzwyczayne trafiło się morza wzdęcie, że nietylko zatopione były wszystkie do kanałów, ale i do Kościołów naywyższe gradusy, a nawet Kościoły niektòre wody były pełne [l] W

sto

[l] *W wieku trzynastym podobn. Morza wezbranie trafiło się, o którym iest wzmianka w żywocie S. Julianny Panny i Xieni Benedyktynek, iż w nocy przed Bożym Narodzeniem zalawszy ich Kościół S. Błażeia i Katalda Morze wzdęte pozbawiło ich nadziei przyięcia w ten dzień SS. Kommunii; gdyż dla Mszy odprawienia Kapłanowi przybydź rzecz była niepodobna, z tęy więc miały zasmucone Mniszki pocieszył Chrystus cudownie za modlitwą gorącą S. Xieni Bóg z Nieba wyproszony.*

ſto lat zaſię ledwie ſię raz zdarza, że kanały Weneckie w zimie zalodowacieią, i wtedyto wolny wſzyſtkim z ręki pierwſzéy pozwala ſię handel i kupnia.

Rybacy niegdyś na tym miéyſcu, gdzie teraz *Wenecyą*, mieſzkania na wyſepkach maiący iedni oni beſpieczni byli na wodzie od ognia i miecza Króla Hunnów; atoli niektórzy z Obywatelów Akwiléyſkich z dziećmi i ze ſprzętem ſwoim uciekłſzy ſię na Wyſpę *Gradus*, a Padewczycy na *Rivus altus* wyſep [*m*] przebrawſzy ſię, iako na miéyſca od nieprzyiaciela ſrogiego beſpieczne i niedoſtępne, dali początek Miaſtu Wenecyi, [*n*] które za czaſem do téy przyſzło wielkości, że ſię to Miaſto

[*m*] *Wyſpy to były niedaleko od ſiebie, gdzie teraz Miaſto Weneckie, tak i teraz ie nazywaią.*

[*n*] *Początek Wenecyi naznaczaią Hiſtorycy w Roku Pańſkim 421. ale pomnożenie z okazyi Attyli, i zaludnienie przez nowych Obywatelów Wenecyi niemogło bydź, tylko około Roku 452.*

ſto dzieli na Parafie 72. Ma krom wiela innych Kościołów, ſamych Zakonnych 68. Mniſkich 38. Organów udzielnych, iak mówiemy całych 149. Oratoryów publicznych 25, Konfraternii większych iakoby Arcy-Bractwa 8. wież wyſokich 140. Ogrodów 250. Placów publicznych czyli Rynków 18. Naywiększy i nayokazalſzy plac przed Kościołem S. Marka Ewangeliſty, na tym placu trzy ſtoią Maſzty, na których w dni uroczyſte wywieſzaią Chorągiew Wenecką, Cypryiſką i Kandyiſką. Naywyżſza tamże Wieża S. Marka [o] tak wyſoka, że z niéy, kiedym nadół ſpoyźrzał, lud na placu S. Marka chodzący, kiedyby drobiazg dzieci wyda-

(o) *Wieża ta S. Marka wyſoka ieſt na ſtop 316. zaymuie ona piętem ſwoim 1,600. ſtóp kwadratowych, poſtawiona ieſt R. 1146. Na którą Henryk Walezyuſz Król niegdyś Polſki umykaiąc z Polſkiéy dla Korony Franzuzkiéy, przeiazdem tu będąc, na koniu aż pod ſam dzwon wiachał drogą kręgiem w górę idącą bez graduſów żadnych.*

wydawał mi się. Stamtąd dopiero wielkość rozległego Miasta naylepiéy uważać mogłem, Planty wszelako Miasta zgoła stamtąd determinować było niepodobna, gdyż dla gęstych, a wysokich od 6ciu. i 7miu piętrów Kamienic w Mieście całym żadnego ani placu, ani kanału, krom iednego podemną placu S. Marka, obaczyć niemogłem. Co większa, dla téy Miasta iak pod sztrychem wyniosłości wszędzie równéy na wodzie, wyspy dobrze od Miasta oddzielne, w iedno spoionym wydawały się bydź obrębie z Miastem. Za toż przynaymniéy wzrok ciekawy niemiał żadnéy przeszkody dosięgać mieysc naydalszych, np. Portu Weneckiego *Chiozza*, kędy Kupców Zamorskich Okręty zawiiaią, i tam ieszcze z taką ostrożnością od zarazy, że się w pewnéy odległości, choć bardzo mili, i przyszrzelaniu z armat uroczyście przy witani goście, stanowić na kotwicach na

prze-

przeciw wiatru muſzą, i *Kwarantanę*, albo rewizyą odbywać.

Kościoł S. Marka [p] naydawnieyſzy i naykoſztownieyſzy, w nim nietylko Ołtarze i ściany, ale i pawiment z miſternèy według ſtaroświeczyzny *Mozaiki*, z ſamego twardego marmuru ſztuczkami różnego koloru figurnie wyſłany. Na froncie kościelnéy poſtawione ſą, cztery duże konie z miedzi ulane, i znać ieſzcze, że kiedyś były wyzłocone, iakoby Fryderyk Barbaroſa Ceſarz wykupuiąc Syna ſwego Ottona Wenetom ie oddał. Przytym muſiał ieſzcze Alexandra III. Papieża tamże wtedy będącego [q] przeprosić ten co przez lat 17. czynił odſzczepieńſtwo w Kościele utrzymuiąc Antipapow,

[p] *S. Marek Ewangeliſta ieſt Patronem całéy Rzeczy Pospolitéy Weneckiey I dla tego na wielu mieyſcach iadąc traktem pod Lwem czytaliśmy napiſy*: Pax tibi Marce Evangeliſta meus. *Witam ciebie Marku Ewangeliſto móy.*

(q) *Czytać o tym Hiſtoryą pod wiekiem 12.*

pow, Kościół ten z kopułą, ma wkoło mnieyszych kopuł kilka, które mu ozdoby dodaią, cały iest pokryty miedzią pobielaną, równie iak i Pałac Xiążęcia Weneckiego, czyli *Dozy*, którytoż gmach iak iest przepyszny, tak mało ochędożny, izb ma do rad Sessyi, i Sądów, kilka. Naywiększa *Elekcyina*, w niéy chowaią Portret *Micheli* niegdyś *Dozy*, z wyrażeniem śmierci, którą go prywatnie przez Kata Senat ukarał za to, że źle myślił o wolności Rzeczy-Pospolitéy, którą w ściśle chciał wprawić krygi.

Z okazyi Solennèy uroczystości S. Marka zdarzyło mi się napatrzyć z wielką paradą idącego z Kościoła na Pałac Xiążęcia Weneckiego przy odgłosie z dętych Instrumentów muzyki; laski srebrne nieśli pokoiowi, albo Kameriunkierowie, poprzedzali go *Patryciuszowie* w czarnych długich, iak u nich zwyczay, płaszczach i z długą w

tył

tył zapuszczoną fryzurą, albo peruką kędziorną suto pudrem potrzęsioną, toż liczny Senat do par kilkadziesiąt, wszyscy oni w płaszczach czerwonych aksamitnych [r], niektórzy z nich iak bindą [s] iaką szeroką suto haftowaną na wzór wstęgi orderowéy dystyngowali się, każdy z nich długo, a gęsto fryzurny; toż za niemi szedł sam *Doza* płaszczem długim bogatym po-

D kry-

[r] *Senatorowie w dni uroczyste tylko płaszczów takich używaią; a we dni pospolite niewolno im się prezentować publicznie, iako to na Pałacu* Dozy, *i na placu S. Marka, tylko w czarnych płaszczach, iakich używać ludziom pospolitym niewolno.*

Doza żony swoiéy publicznie niemoże nigdzie prezentować, ani koronować, wiele kosztowało Dożę. Bondziniego ukoronowanie żony.

[s] *Stuła szlak za znamiono służył zpierwu Swieckiéy Konsulów i Cesarzów wschodnich, potym Duchowney doskonałości Papieżów, Patryarchów Królewskiego Kapłaństwa* Regale Sacerdotium, *kiedy się Tron z Ołtarzem ziednoczył. Za Kazimierza Mnicha na znak Stuły we Swięta uroczyste szlak biały nosili Polacy.*

kryty, koloru światło ponsowego, maiący na głowie niepospolitą *Mitrę*, albo Koronę *Cornu* rogiem nazwaną, bo coś nakształt ma rogu stYrczącego nagłowek, pod nim nad uszami dwa ięzyczki siatkowe korónek Brabańskich maią znaczyć niewodu skrzydła, przez co się ma rozumieć panowanie na morzu. Tę Mitrę uprzywileiował Maurowi pod ów czas Xiążęciu Weneckiemu Fryderyk III. Cesarz.

Arsenał Wenecki bardzo porządny, armatami i kulami dwie straszne długie ulice załlane szykownie. Dwie bardzo duże Sale bronią rozmaitą nałożone, w osobnych szrankach nito hufce w swoich pułkach stoiące prezentuią w martwéy figurze straszne oblicze woyska na placu zbroiowni [t]. Nad

dwa

[t] *Z pierwszéy Sali uzbroić można żołnierzy 47,000. Z drugiéy 17,000. Nieopódal stąd pokazuią 300. Dział Tureckich na woynie Roku 1571. zabranych, także i chorągwie, między któremi iedna*

dwa tyſiące niechowaią żołnierza, ale w potrzebie mogą mieć 100,000. Przy wielkim porządku, i niezmiernéy mocy w gotowiznie pieniędzy, iak ſą beſpieczni ſobie w domu, tak innym ſą ſtraſzni na morzu mocni Wenetowie; Wenecya ſama od nikogo ieſzcze niedobyta, ani nawet attakowana; byłać raz oblężona przez Fryderyka Barbaroſę Roku 1177. Za co przypłacił dobrze Wenetom, czyli S. Markowi za niegodziwą przyſięgę [u]. Galera Do-

Ferdynanda Ceſarza z herbem i z napiſem Roku 1533. od Turków odebrana. W innym gmachu bliſko 600. armat wielkich w pogotowiu na łożach, i kołach. Moździerz co 600. funtów kule rzuca. Podle tego ieſzcze gmach, w którym ſtrzelb, i kul na 200. galer gotowych, tamże na 36. galer na każdą po 48. gotowych dział i kul.

[u] *Poprzyſiągł iakoby Ceſarz oblężca, że dobywſzy Miaſta Kościół S. Marka wſtawnią końſką w Cmentarz, albo plac Jego w rolą miał obrócić. W tym Wenetowie z obozu żywcem łoſtawſzy Ottona Syna Jego odkazali ſię z działa wyſtrzeleniem Syna do*

zy *Bucentaur*, rzecz iedna z naycieka-wſzych: Snicerſzczyzna w niéy nayo-ſobliwſza wéwnątrz i z wierzchu *fayn-gultem* ſuto wyzłocona. Są miéyſca o-ſobne w téyto niby *Neptuna* Sali nay-paradniéyſzey: dla *Dozy* nakſztalt tro-nu na wyniośléyſzym miéyſcu ſiedzenie, po prawéy ręce dla Nunciuſza Apo-ſtolskiego, po lewéy dla Legata pier-wſzego [w], potym ławy z obuſtron dla Senatorów kunſztownie także wy-śnicowane i wyzłocone na oſòb 200. Na ſuficie różnych rzeczy wizerunki

Bo-

Oyca, czym odſtraſzony odſtąpił, pokorzony z boia-źnią i z hańbą; a 4. konie ozdobą ſą Kościoła, i pa-miątką ſławy, i okazyą kąpieli konſkiey, tak ſię na-zywa poſadzka przed wielkim Ołtarzem z marmuru naturalnym ſpoſobem za pomocą ſztuki kſztalt wody wydawa ąca. Plac zaś S. Marka twardym gładko kamieniem wyplantowany nieurodzayną rolą znaczy.

[w] *Albo Francuzkiego, albo Hiſzpańſkiego na przemiany, kiedy z nich ieden tam zaſiada, dru-gi dla uprzedzenia wyiść niechce, iako mu równy w charakterze.*

Bogów Morſkich, ryb, i monſtrów, które ſą tylko w morzu, wyrażono; na powierzchowności zaś tegoż *Bucentaura* różne ſą wyrznięte ku okazałości ſztuki, po bokach w koło *Gieniuſze* prezentuią wiatry, i rzeki naywiękſze w morze wpadaiące; na ſpodnim piętrze Maytkowie robiący wioſłami maią ſwoie burty; ieſt też mieyſce oſobne dla Kapelli. Każdego Roku w dzień Wniebowſtąpienia Pańſkiego z całym ſwoim Senatem, *Doza* w Togach paradnych z naywiękſzym tryumfem i pompą wyieżdza do Portu przy fortecy nazywaiącey ſię *a Lio* leżącego, gdzie pierścieniem koſztownym w morze wrzuconym zaślubia ie ſobie, na znak wiecznego nad nim panowania; [x] i gdy iuż przy biciu z armat na *Te Deum laudamus* Xiążę powraca do Wene-

D 3 cyi,

[x] *Alexander III. Papież za protekcyą ſobie daną ten obrządek im pozwolił, i przywileiem na wieczne czaſy Wenetom ſtużyym umocnił.*

cyi, Nurkowie tym czaſem wgłąb morza ſpuſzczaią ſię ſzukaiąc owego pierścienia, ktòry z nich go złowi, ma pewny na cały rok przywiléy względem wolnego połowu ryb morſkich.

Między ſtatkami morſkiemi, których tam nieuſtanna ieſt fabryka [y]. Okręt liniowy machina to naywiększa, tak wyſoka, że na wierzch iego wlazłſzy, i na nim rozłożywſzy ſię, wieże Weneckie okiem ſtrychowałem. Robią go na podwalinach okrągłych nakſztalt dużych Cylindrów, po ktorych za napuſzczeniem w kanał wody bez żadnych machin ſamą ſiłą ludzką ową niezmierną machinę ſpychaią na morze z warſztatu. Tymże ſpoſobem ſpuſzczaią i *Bucentaura*, ktòry pod dachem cały rok

[y] *Fabrykantów ſamych do 2000. ludzi liczą; koło pięki i lin chodzi ludzi 200. koło obrabiania drzewa tyleż, koło żaglów ſpo ſzywania i ſtarych naprawowania bab kilkaſet, bo czaſem bywa ich 700. koło Maſztów, wiośł, ſmoły, kotwic i. t. d. niezmierna moc rzemieślników.*

rok ſtoi na Cylindrach wyſoko podwindowany, toż mówić i o innych nawach.

Fregata, ſtatek ieſt to mnieyſzy od Okrętu liniowego, iednak na kroków 37. długa. *Galera* rozłożyſtego ſpodu ma kroków 30. dłużyny [z]. Placów, który zaymuią niezliczone tam fabryki, i gmachy owe potężne, niektóre od 300. kroków, powiadaią, że ma ſię równać Miaſtu Monachium.

Powiadaią tamże, że fundamenta Miaſta tego bez miary koſztuią więcéy, aniżeli ſame ſtruktury, byłem więc ciekawy widzieć ſpoſób zakładania ich fundamentów na morzu; co takim czynią ſpoſobem: Zaiąwſzy według potrzeby kawał placu wodnego, (wiadomo iak na morzu), zabiiaią go

D 4 ſztę-

[z] *W Przytomności Króla Polſkiego Henryka Walczyuſza w Arſenale obiad iedzącego we trzech godzinach Galerę nową ze wſzyſtkim iak należy, wyſtawili Wenetowie do wielkiego tego Monarchy zadziwienia.*

ſztępalami dychtownie wkoło, które bydź muſzą na 3. lub 4. piędzi wyżſze od powierzchności wód morſkich, a to żeby przeſzkodzić wſzelkiéy temu miéyſcu z morzem komunikacyi; co iuż maiąc z lądu o mil kilka na *Barkach* ſprowadzaią ziemię, którą kiedy w tento plac oſztęplowany wſypuią, woda coraz ſię wyżéy podéymuie, a nareſzcie wylewa ſię, iak z kubła iakiego w morze, owóż, gdy plac cały wypełni ſię ziemią, wody iuż nic tam niema, kopią więc dopiero, iak na lądzie fundamenta, po zaſztępalach, które ſię potym wyrzucą; muruią ie, cymbruiąc poſpolicie kamiennemi ſztukami w kwadrat piłowanemi, które ſpaiaią ołowiem, żeby za czaſem brzegów niepodmywała woda; to cymbrowanie daie ſię wyżſze łokciem nad ſtrych morza ſtoiącego, które czaſami do tyla podnoſi ſię. Daléy w górę muruią zwyczaynym iak wſzędzie trybem,

ma-

maią we zwyczaiu, iak naywyżéy mury wyprowadzać do 5ciu, 6ciu i 7miu piątrów, bo ponieważ nowe zakładać fundamenta, i place barzo ich wiele kosztuie, więc na uczynionych raz fundamentach ze wszystkiemi dom sobie muruią wygodami, którego wysokość nagradza szczupłość iego placu, a koszt łożony tym prędzéy powróci, im więcéy pomieścić się w nim może mieszkańców, i dobrze płatnych Arendarzów, którzy tam się gnieżdżą, a iako w ludnym Mieście nie iest o nich trudno. Liczą tu Obywatelów więcéy niż 300,000. Wszyscy oni żyią z lądu niebliskiego siebie, bo aż za morze po żywność sięgaią, wody lubo pod sobą maią, dla słonności ich nieużywaią, ale żyią, albo deszczową wodą, która z dachów rynami zbiega do studzien, lubo stągiew, albo kupną z lądow przywożną wodą, téy i innych rzeczy z lądu dostarczenie, i teraz kosztuie niema-

ło,

ło, ale z początkow kosztowało więcéy, kiedy dla otworzenia z lądem kommunikacyi, skąd swoię żywność maią, łatwo dla siebie teraz Wenetowie, musieli do wiela bardzo miéysc bliższego siebie lądu kopać niemałe kanały, sprowadzać rzeki przez dane nowe meaty, żeby z Miast dalszych iako to Ferarza, Bononii cudzych, oraz swoich z Padwy, Werony, Trewizy, i. t. d. Kupców z wodą do siebie pociągnąć. Dla tego iedna iest na świecie Wenecya, która osiadłszy na morzu dziwnym sposobem i swoim i nie swoim żyie żywiołem, bez elementu wody żyćby niemogła, nie pieć ona słonnéy morza wody, lecz łatwym iéy spławem i wody do picia, i do pożywienia siebie ma w domu owoce ziemi, sprowadzone z lądu; a to tak obficie, i regularnie, że na niczym iéy nigdy niebraknie. Doświadczył tego w małéy okazyi ów zacny w Wenecyi wielki Gość, i Xiążę,

któ-

który umyślnie dnia iednego kazał wszystkie razem zakupić owoce, i frukta z lądu przywoźne, żeby na iutro Wenetom głòd na nie zrobić; lecz sam oszukany został, kiedy na zaiutrz znowu tyleż świeżo przywiezionych obaczył z niemałym siebie zadziwieniem. Wszystko tam ciekawo: Wody kryniczne bez źrzódeł, Miasto bez lądu, Forteca bez wałów, obfitość bez urodzaiu, dowoz wszystkiego bez koni, ludzkość bez polityki; trup chowa się bez trumny; więzienie wieczne *Galera*, haniebne krzyże bez mogiły wisielca, którego morze i cierpi wiszącego, i niecierpi, iako więc trupa na ląd go wyrzucaiąc.

Fabryka tu iest na cały świat sławnéy *Dryakwi* Weneckiéy, skąd wielką bardzo maią intratę, mianowicie od Turków, którzy corocznie wielką nader partyą *Dryakwi* wywożą. Na *Murranie* Wyspie o milę Włoską od Wenecyi

necyi fabryka kryształow nayprzedniéyszych co do gatunku, i nayosobliwszych co do sztuki i misterności roboty, których robienia sekret nie iest dotąd światu otworzony. Między kollekcyą nayosobliwszych rzeczy w skarbcu chowaią Puszkę Turkusową, i drogi Diament od *Henryka Walezyusza* Króla Polskiego Xiążęciu darowany, a dla pamiątki Gościa tak wielkiego w Pałacu Xiążęcym na drugim piętrze zapisany iest rok i dzień przyiazdu Jego.

Miasto Skarbów bez szacunku w drogim depozycie chowa Wenecya Ciała różnych SS. których rachuie 80. a między niemi S. Marka Ewangelisty, którego lubo widzieć, i wiedzieć zupełnie niemożna, wątpić iednak nietrzeba, ponieważ popłynąwszy na Wyspę osobną dla oglądania naywspanialszego, co do struktury tam Kościoła *Somaskich* XX. Emilianów, i drugiego tamże Kościoła S. Jerzego, i Klasztoru naywspanial-

nialszego i naybogatszego w całéy Wenecyi, wychodząc z Kościoła do Klasztoru pomnę że czytałem na grobowym kamieniu pewnego Zakonnika, który S. Marka Ciało przywiózł z Alexandryi.

Co do zaszczytów tudzież iéy własnych liczy Wenecya *Piotra Urseola* niegdyś Xiążęcia swego między Swiętemi. Grzegorza XII. Eugeniusza IV. Pawła II. Alexandra VIII. Klemensa XIII. *Karola Rezzonico* między *Papieżami.*

S. Wawrzyńca Justyniana pierwszego Patryarchę Weneckiego między *Biskupami. S. Gerarda Sagredo* Wenetę Biskupa Męczennika, i Apostoła Weneckiego między *Męczennikami.* S. Hieronima Æmiliana Fundatora Somaskich; S. Juliannę między *Wyznawcami.*

Piotra *Akotanto.* Piotra Gambakurta, Grzegorza *Barbadyka,* Jakoba Salomo-

lomoniuſza między Błogoſławionemi.

W Kościele Katedralnym Patryarchy Weneckiego grób S. Wawrzyńca Juſtiniana, tamże przy Mauzoleach tytuły z okazyi Poſelſtwa do Polſkiéy Sławią Jmię Krolów Polſkich ku zaſzczytowi Wenetow wſpomnione,

W Kościele S. Łukaſza leży Piotr Aretyno Poëta i Orator za życia i po śmierci na grobowcu utytułowany *Flos Principum.* Ten, że go Panowie wielce ważyli: a mianowicie *Karol* IV. Ceſarz, i Franciſzek I. Król Francuzki, którzy mu penſyą wielką naznaczyli, do tego przyprowadzony był ambitu, że pod Jmieniem ſwoim bić monetę kazał z napiſem *Jl Divino Aretino,* według tego, co napiſał *Poëta:*

Regales animæ ſola virtute triumphant.
Numinibusque pares ſola Minerva facit.

Kornara Krolowa Cypru leży w Kościele Kanoników *Salvatoris.*

Chowaią ſię w Bibliotece Xiążęcia

We-

Weneckiego dla wielkiéy pamiątki Xięgi Beſſariona Patryarchy Carogrodzkiego, potym Kardynała, Wielkiego Literatury Promotora, które tłomaczone przez ſię darował Rzeczy-Poſpolitéy Weneckiéy.

Henryk III. i IV. Krolowie Francuzcy będąc Monarchami niewſtydzili ſię charakteru Szlacheckiego, mieniąc ſię Szlachtą Wenecką. Delikatny ów to charakter niemógł zaiſte żadnéy Jch Maieſtatowi uczynić plamy.

Filip II. Król Hiſzpańſki wielce wychwalał rząd rozumny Wenetów, którzy z niſkąd wzoru rządu takiego niebiorąc, iak inne *np.* Narody czynią, ſamym przez ſię rządzą ſię rozumem. Z ich milczenia chciał żeby Poſłowie przykład brali chowania ſekretu.

W Bibliotece XX. Dominikanów będąc poznałem X. Tomaſza z Akwinu Dominikana, który piſze Theologią, i wkrótce do druku dzieło ſwoie ma wydać. Wene-

Wenetowie zawsze spokoynie się z Rzymianami zachowali. Przed wtargnieniem do Włoch Annibala wciągnęli się w Towarzystwo Rzymian, i stawszy się ich prowincyą, podlegali Pretorowi, który był Przełożonym nad Gallią Transalpińską. Przez prawo dopiero Pompeiuszowe *Lex Pompeia*, które wydane R. od założenia Rzymu 664. przez Kneiusza Pompeiusza Strabona Konsula, Oyca Pompeiusza Wielkiego, przyięci są do Obywatelstwa Rzymskiego. Skąd więcéy znaczyło bydź w Obywatelstwie, niż w Towarzystwie Rzymskiey Rzeczy-Pospolitéy.

Z Wenecyi ku *Padwie* puściliśmy się Burkielem [a] pod żaglem na morze, z morza na *Brentę* rzekę, gdzie prze-

[a] *Burkiel iestto nawa maiąca ieden wielki, albo dwa z przedziałem pokoie, do wygodnego wszystkim siedzenia; co dzień ieden taki statek z Wenecyi wychodzi do Padwy, a z Padwy drugi do Wenecyi, po 4. liry od osoby się płaci.*

przeciwko wodzie przy pomocy dwóch dla poſpiechu koni płynęliśmy owym kopanym dużym kanałem; po oboiéy ſtronie piękne wciągu mil Włoſkich 16. pałace, i ogrody maiącym zwłaſzcza Patryciuſza *Pizaniego*. *Brenta* rzeka poſtaremu Foſſa Klaudyuſzowa na trzech miéyſcach 1. *w Marantzani* 2. *w Mire*, 3. *w Doli* Miaſteczku podwóynemi zamyka ſię bramami, iak uważałem, dla zatrzymania w kanale potrzebnéy do ſpławu wody, podwóyne zaś ſą dla tego bramy, że ponieważ z tamtéy ſtrony bramy bliſko dwòch łokci wyżéy wynioſła ſię woda ſtrzymana, więc za wpuſzczeniem *Nawy* pomiędzy owe dwie bramy, kiedy ſię ta zamyka, owa zwolna ſię otwiera na zawiaſach ſiłą pociągaiąca ſię kołowrótu, a Nawa między bramami ſtać muſi póty, aż póko woda między wrotami zawarta z rzeką niezrówna ſię ciekącą. Owoż gdyby tylko brama poiedyncza była,

tedyby za iéy otwarciem ſtatek w gó-
rę idący nagle od wody wezbranéy na-
zad byłby odparty, zaś w dół idący na
ſzyią złamaną byłby za bramę wyp-
chniony, a to ſamo iście z większym
nierównie expenſem byłoby wody ſpła-
wnéy, która ſię tym, iak mówiłem ſpo-
ſobem, mało expenſuie.

W Prowincyi Weneckiéy zwanéy
niegdyś *Provincia Trivigiana* z Miaſt nay-
dawniéyſza ieſt....

PADWA Padova *Patavium*, a Pa-
ſtagonia, czyli od Padu rzeki imię maią-
ca; zbudowana od *Antenora* Brata *Pri-
ama* Króla *Troi* Roku przed Narodze-
niem Chryſtuſa Pana 1118. [*b*] zruy-
nowana od Attili Króla Hunnów; wiel-
ko-

[*b*] Hic tamen ille urbem Patavi, ſedesque locavit Teucrorum. *Virg: Æneid:* 1. ℣. 251.

Za bramą wſzyſtkich SS. Jl. Pertello *ieſt napis taki* (Hanc antiquiſſimam urbem, literarum omnium aſylum, cujus agrorum fertilitatis lumen eſſe noluit natura. Antenor condidit Anno ante Chriſtum natum MCXVIII.

kością swoią mało co się niższa Wenecyi, lubo mniéy ludne, i nie tak gęsto zabudowane, iak Weneckie Miasto, Parafii liczy 36. Rejestr ich drukowany sam czytałem.

643. Wsi, czyli Miasteczek należy do Padewczyzny.

Wzmiankuią Historycy woynę, którą wiedli Padewczycy z Wenetami R. 1146.

Padewczyzna niegdyś należała do Cesarzów Rzymskich, lecz za czasów Ottona I. Cesarza poczęli Tyrani rządzić się nią właśni. Roku zaś 1406. Wenetowie zamordowawszy ostatniego Tyrana Franciszka Kararrę, podbili ią sobie, którą im był odebrał Maximilian Cesarz.

Wsławił to Miasto urodzeniem swoim w wieku I. T. Livius.[c] Woluziusz,

E 2 co ro-

[c] *Pisarz to wieku złotego, złotym prawie stylem napisał Dzieie Rzymskie, któremu późniejsze wieki zadaią, iakoby Padewczyznę ujrzał.* Livius Pa-

co roczne dzieie *Annales* napisał [d].

C. Valerius Flaccus [e] Julius Paulus Jurista, Rolandinus, L. Aruntius Stella, Piotr Aponensis Medyk, Askaniusz Retor.

Marsili, Carmelli, Mastrega, Jakób Dondo, Jakób Alvarotti, Benedykt Burdon pierwszy Pisarz dokładnéy Geografii i Kosmografii, Ociec sławnego czasów Pisarza *Chronologisty* Juliusza Skaligera.

Polenus Professór niegdyś Matematyki, obiaśnił Frontina dzieło o Cugach wodnych *de Aquæ ductibus.*

Facciolati Autor z dzieł swoich światu znaiomy. Ka-

---

tavinitatem, Virgilius Mantuanitatem redolere solet.

Wszelako złoto nietak boi się ognia, iak miedź, która rdzy ma więcéy

[d] At Volusi Annales Paduam morientur ad ipsam. *Catullus Carm:* 92.

[e] *Liczy się między Pisarzami wieku srebrnego, który od Roku Chrystusa* 14. *trwał do R.* 117. *Przed nim wiek złoty w dwóynasób był trwalszy, i szlacowniéyszy, iak złoto od srebra.*

Karól Wielki Cesarz założył tu szkoły w wieku 7mym, gdzie Akademią ufundował Fryderyk II. Cesarz R. 1178.

Akademia Padewska i teraz wielkie ma Jmię w Europie, i przeto Padwa uczona *Patavium doctum* ma tytuł, którey Wenecya niewstydzi się bydź córką.

Sławna wieku zeszłego Literatka była w tey Akademii Lukrecya Kornera, miana za Minerwę Wenecką, i cudo Literackie w swoim wieku, którey nagrobek naprzeciw Bemba Kardynała sławnego Męża w Kościele XX. Franciszkanów *Conventualium*.

W tym tu Mieście leży Ciało S. Justyny Dziewicy i Męczenniczki tu urodzoney [f] od S. Prosdocima, Ucznia S. Piotra, Jéy Opiekuna, pochowana na tym mieyscu, gdzie teraz nay-

[f] *Witalianus i Prepedigna Rodzice S. Justyny, których z pogaństwa nawrocił S. Prosdocimus.*

celniéyszy Kościół pod Jéyże tytułem kosztem XX. Benedyktynów wystawiony, którzy tak wielki fundusz maią, że intrata roczna na 80,000. Dukatów wynosi.

W tymże Kościele pokazuią Trumnę prostą drewnianą okutą żelazem, w któréy przywieziono Ciało S. Łukasza [g]. W Kościele zaś S. *Prosdocima* pierwszego Biskupa Padewskiego, iest Ciało S. Eustochii drugiéy Dziewicy Padewskiéy, które płynie wodą na choroby pomocną.

W Arseli o ćwierć mili od Padwy umarł S. Cudotworca *Antoni* rodem Portugalczyk *z Lizbony*, ale przeto nazwany *Padewskim*, że tu, gdzie żył, i gdzie ciało Jego S. złożone w wspania-

[g] *Jest w tym Kościele Obraz Nayśw. MARYI. Panny, od S. Łukasza malowany. Plac duży przed Kościołem, którego półkrąże* Semicirculus, *iedne posągami pięknemi kamiennemi, drugie kramami zaięte, gdzie przez 4. Tygodnie Jarmark bywa sławny około S. Antoniego.*

niałym Kościele XX. Franciszkanów słynie nayosobliwiey Cudami, i iest pierwszym Miasta Padwy Patronem: Przy tym Kościele różnych Nacyi są Penitencyaryuszowie z taką władzą, iak i w Rzymie, gdyż dla nawiedzenia tego S. miieysca ze wszech stron świata lud nabożny płynie. W Kaplicy S. Antoniego na marmurze misterną robotą *Hieronima Kampagna*, *Tulli Lombardina*, i innych Snicerzów pięknie wyrażone są cuda S. Antoniego.

W drugiey tam Kaplicy iest *Sacrarium* wiela bardzo Relikwii, między niemi ięzyk cały S. Antoniego.

Odedrzwi na prawey ręce Oltarz iest Polski, przy którym Krzysztof i J. Kazimierz *Sapiehowie* maią nadgrobki. Tu także gròb swóy zaległ Jan Albrecht Kardynał, Biskup Krakowski, Brat Władysława IV. Krola Polskiego.

Paweł Potocki Woiewodzic Braslawski będąc tu, pisał zabawki Oratorskie

na zaſzczyt Kraiu, Władyſława IV. i. t. d. Przed tymże Kościołem ſtoi poſąg z miedzi ulany na koniu ſiedzącego Gatameli, który Padwę podbił pod moc Wenetów.

Jeſt w tym Mieście Sala niewidanéy wielkości, czyli Ratuſzowa izba ſto dziewiętnaście kroków dłużyny, 40. ſzerzyny maiąca. Dom ten cały cynową blachą pokryty. Gdzie ſą Portrety *Titi Livii, Alberti Theologi, Pauli Patavini, Jſti & Petri Aponenſis* [h] *Medici*, [i] Odedrzwi niedaleko ſtoi kamień z płaſkim wierſzchem okrągły *lapis repudii, ceſſionisque bonorum* nazwany, na którym zawodnych dłużników boſo poſadziwſzy piórą, co tak ich zafromaca, że z długu, i razem z kredytu iak zmyci, odprawę biorą bankróci.

Lud-

[h] Apano *Wieś o mil 5. Włoſkich od Padwy, ſkąd rodem ci dwaj Lekarze.*

[i] *Szkoła Medycyny w Padwie wydawała, i wydaie wiele ſławnych Doktorów.*

Ludwik Kortuzyuſz Jurvſta, który umieraiąc R. 1418. Teſtamentem naznaczył obchòd weſołego pogrzebu, ciało Jego przy weſołéy muzyce niosło Panien ukwieconych 12, którym wyznaczył dobrą pentyą. Krewni, coby go opłakiwali, odpadać muſieli od ſukceſſyi, lecz tym ſię doſtawać miała, którzyby z iego śmierci weſelili ſię.

Niegdyś Padewſkiemi Biſkupami byli S. Hilaryuſz, S. Leolinus S. Jordan, S. Folkus, S. Fidencyuſz B. Grzegorz Barbadykus, Karól Kardynał *Rezzonico*, potym Klemens XIII.

Kray weſołéy Padewczyzny, tak dalece polubił Konſtantyn Paleolog, iż powiedział: gdybym niewiedział od Oyców SS. że na wſchodzie ma bydź miéyſce Raiu, tedybym rozumiał: że niegdzie indziéy, tylko w miłéy Padewczyznie Ray bydź muſiał.

Góry Euganu *Montes Euganei*, ſtąd

o ſiedm

oſiedm tyſięcy kroków zaczynaią ſię [k].

Z Padwy Mil 12.

MONSELICE Miaſto, o którym piſze Leander Alberti, wſpominaiąc tu bytność Pliniuſza, i Ptolomeuſza.

Mil 2.

CANAL nigro Kanał czarny kiedyś kopany . . . *Mil* 3.

ATEZA Rzeka Utdice *Atheſis* Adige. Tu Woyſka Rzymſkie pod Katuluſem Prokonſulem od oblicza Cymbrów, uciekały. (*Adieu*), i nieubeſpieczył ich Wódz, aż przez Rzekę Padus przeprawiwſzy nazad. Działo ſię R. od Założ: R. 652 . . . *Mil* 10.

ROWIGO *Rhodigium* M. S. Prowincyi *Poleſine di Rovigo* ma Parafii 6. Kościołów 16. i Kollegiatę, przy któréy ieſt rezydencya Biſkupa Adryiſkiego

[k] Veneti pulſis ſuis ſedibus Euganeis (inter Mare & Alpes) Patavium condiderunt. *Marc Ant: Sabellicus in Hiſtoria rerum Venetarum.*

go [l], Oyczyzna Celiuſza Rodigina. Dominika Jerzego Męża uczonego, żył za Benedykta XIV. Papieża... *Mil* 4.

ARQUA *de Poleſine* Miaſto ſławne grobem Franciſzka Petrarchy, Kraſomòwcy, i Wierſzopiſa, ktòry żyć tu przeſtał R. 1474. Oyczyzna Anioła Manzolli *Palingeniuſza* [m]... *Mila* 1.

CANAL bianco, Kanał biały.

Od Arkwy Mil 6.

KANARA Wieś nad Poaſſa Rzeczką granicą Rzeczy-Poſpolitéy Weneckiéy, ſkąd zaczyna ſię

PANSTWO PAPIESKIE... *Mil* 2.

Padus *Po*, *Padus* Rzeka wielka ſpławna, ktòrą na roſpoſtartym płaſzczu przepłynął S. Jakòb Marchia Zak: S. Franciſzka; przewóz na téy Rzece chodzi na linie, ktòréy koniec ieden przywiązany do pala u brzegu w górze téyże Rze-

[l] *Adria Miaſto niegdyś wielkie, od ktòrego Morze nazwa ſię Adryatyckie.*

[m] *Dzieło Jego Poétyckie ma tytuł* Zodiacus Vitæ.

Rzeki, drugi koniec uwiązany u tyłu promu trzyma go, żeby w dół niesiona byſtrym wartem Rzeka, przez którą łatwym przeprawuią ſię ſpoſobem, gdyż iednym tylko pryſem od brzegu do brzegu ſzybuiąc przeſuwaią ſię z promem. Lina zaś, żeby ſię nie nurzyła w wodzie na grzbietach ſwoich czayki nakſztalt ſpławów u niewodu ową linę noſzą wraz z nią pławiące ſię.

Z drugiéy ſtrony Padu zaraz nad brzegiem —

PONTE DE LAGO OSCURO Miaſto, ſkąd przez 4. mile proſta, i wyſadzona nakſztalt ſzpaleru droga... *Mil 4.*

FERARZ, Ferrara. *Forum Alieni, Ferraria* M. S. Xięſtwa Ferarſkiego Miaſto równaiące ſię Padwie. Ulice z przodu na proſt dane obſzerne. i porządne według teraźniéyſzéy Symetryi ſtarożytnemu Miaſtu nową czynią ozdobę, gdzie pierwſza, i naywarowniéyſza Forteca Papieſka, ktorą *Paweł* V. wyſtawił; a przed nim ieſzcze pierwiéy

Kle-

Klemens VIII. Prowincyą Ferarską bez krwi przelania nazad odzyskał [n].

Xięstwo Ferarskie w posessyi przed tym było Xiążąt Esteńskich *de Est*, którzy trzymali ią do Roku 1597. Jch tu dwa są posągi przed Kościołem Metropolitańskim, ieden siedzi na koniu, drugi w krześle, z nich ieden Alfons [o] przyiacielem był uczonych.

Alfons Xiąże Ferarskie będąc Kandydatem na Krolestwo Polskie po Henryku Walezyuszu, Xięstwo Kornuskie we Francyi dziedzicznym prawem Koro-

[n] *Karol Wielki, Cesarzem zachodnim pierwszym koronowany od Leona III. Papieża R. 800. Exarchat Raweński, Prowincye Parmeńską, Modeńską, Ferarską, Kommachią i. t. d. od Oyca Pipina darowane oddał Kościołowi Rzymskiemu.*

Konstans II. Cesarz Mist 12. przydał do Ferarza, i Przywileiami nadał. Xiążąt Atestów starożytnych i starożytnych tu było gniazdo.

[o] *Alfons II. ostatnim był Xiążęciem Ferarskim. Za którym dwie są mowy przez Mureta napisane do Piusów IV. i V. Papieżów.*

ronie darować oświadczył się przez Posła. którego trzymał w Polszcze rezyduiącego.

Hippolit *de Eſt* Kardynał Ferarski Królowy Bony powinowaty wraz z Posłami Polskiemi przyprowadził ią do Krakowa na wesele R. 1518.

Szkoły tu zaczęły się 1306. i teraz kwitnie tutéysza Akademia, którą zaszczycili Giraldi, Kalkagnini, Rykcyoli Astronom i Matematyk, i dopiero zaszczyca X. Altieri Autor Filozofii i Nauczyciel.

Ariosto Poëta leży w Kościele S. Benedykta żył w wieku 16.

Hieronim Savanarola Dominikan urodził się R. 1452. Ferarczyk.

Dossi był kiedyś sławny Malarz Ferarczyk [p].

Jan Bassani Padewczyk sławny kompo-

ni-

[p] *Jego portret oraz Skarselinicgo, Bononiego Malarza, Hieronima Barufaldego Arcy-Presbitera Kollegiaty Centeńskiéy w szkole chowaią na zaszczyt.*

poniſta umarł tu będąc Miſtrzem Kapeli Akademickiéy R. 1716. ſztuk iego używaią i do Kościoła, i do Teatrów.

Paweł Benedykt Belinzani Ferarczyk muſiał bydź doſkonały także kompoſiſta, kiedy go Akademiczne Kollegium Muzyków w Bononii iako członek godny korpuſu ſwego inkorporowało R. 1727.

Urban III. Papież, umarł w tym Mieście R. 1187.

R. 1438. W przytomności Jana Paleologa Ceſarza Wſchodniego zaczął ſię był tu Zbór, któremu Eugeniuſz IV. Papież prezydował, lecz dla zarazy przeniósł ſię do Florencyi.

Ferarz między Biſkupami ſwemi policzonego w Reieſtr SS. znayduie S. Maureliuſza Biſkupa Ferarſkiego [q].

Ugu-

(q) *R. 658. Biſkupſtwo tu uſtanowił S. Witalian Papież. Arcy Biſkupa tuteyſzego Mattei powracaiąc y z Wiednia Pius VI. Papież uczynił Kardynałem przybywſzy ſzczęśliwie do Ferarzą.*

Ugution Biſkup Ferarſki wydał Grammatykę w wieku 13.

Kardynał Gubernatorem poſpolicie bywa Ferarſkim, którego Pałac na wzór Zamku z 4. Wieżami w około wodą oblany, mołt na łańcuchu ſpuſzczony, na noc bywa w górę zaciągany.

CENTO Miaſto nad Renem Rzeką [r] Kościołów ma 5. Oyczyzna Francizka Serri Doktora Sorbońſkiego Profeſſora Theologii w Padwie przez lat 40.

Gwercyna Malarza ſławnego, Marcella *Provenſaliſa.* *Mil* 20.

BONONIA Bologna *Felſina* od Felſina Króla Tuſków założona M. S. Powiatu Bonońſkiego o mil 40. Włoſkich od Ferarza nad Renem Rzeką [s]. Mia

(r) *Mil kilka za Ferarzem na trakcie Bononſkim, ſtoi Kościół z napiſem przypominaiącym ruinę Kościoła pierwſzego, z okazyi wylewów Renu.*

(s) *We Włoſzech Renmniéyſzy poczyna ſię z Apeninu góry, wiekſzy Ren z Alpów, wpływa w Ocean Niemiecki.*

Oeni prifca Domus, parvique Bononia Rheni. *Sil: l. 8. ỳ. 601.*

Miasto obywatelów maiące 90,000. Parafii 56. któreto Miasto nakształt Rzeczy-Pospolitéy będąc wolne za przybyciem Juliusza II. Papieża poddało się Stolicy Apostolskiéy, warowawszy sobie niektóre przywileie przy swoim Senacie.

Naydawniéyszy Kościół S. Szczepana za Pogaństwa ieszcze *Izydzie* Bogini poświęcony; po *Rzymskim*, *Raweńskim* ma to bydź trzeci Kościół z naydawniéyszych na świecie.

W samym Rynku Miasta Bononii stoi gmach duży, czyli Pałac, w którym od Bonończyków kiedyś wzięty w niewolą *Enthius* Król Sardynii i Korsyki Syn Fryderyka II. Cesarza, iako pomocnik ich nieprzyiaciół *Modeńczyków*, i przez lat 22. trzymany umarł tu, i pogrzebiony iest w Kościele XX. Dominikanów, na którego nagrobkowym marmurze wyraża się rzecz wielkiéy wiary potrzebuiąca: Jakoby O-

ciec okupuiąc Syna miał dawać tyle złota, wiele trzebaby na opasanie Miasta Bononii szańcem złotym wkoło. Poimaniec nie źle pisał stylem wiązanym, czego biada nienauczy! Żył w wieku 13stym.

Między osobliwościami Miasta tego liczyć się może I. Wieża *Azinelego* krom iednéy *Kremońskiéy* [t] ze wszystkich wież Włoskich naywyższa. II. Wieża nakształt Pizańskiéy [u] dużo pochyła, i z umysłu krzywo murowana [w] nietak, iak pierwsza wysoka, ale zato ogromniéysza *Garisenda*. Byli to oba ludzie bardzo bogaci, którzy na pamiąt-

[t] *Kremona Włoskie Miasto w X. gstwie Medyolańskim.*

[u] *Pizy Miasto w Xięstwie Etrurii, Wieża tam postawiona z marmuru przez Niemca Jana z Inszpurga.*

[w] *Sztuka cała w tym iest, żeby się fundamenta wieży stósowały z iey wierzchem, to iest, żeby pion spuszczony z wierzchołka sięgał fundamentu w ziemi ukrytego, inaczéy słaby niemogła.*

miątkę synów swoich pierworodnych Wieży te wystawić kazali.

III. rzecz *Porticus*, albo krużganek na mil 3. Włoskich długi od bramy Mieyskiéy aż do Kościoła Maryi Panny *ad S. Lucam* na górze dobrze za Miastem, kosztem publicznym wystawiony dla ochrony od niepogody nawiedzaiących. Cudowny tam Obraz na drzewie malowany iakoby przez S. Łukasza, z Konstantynopola przeniesiony R. 1160. Pod czas zarazy, głodu, trzęsienia ziemi, woyny, suszy i. t. d. bywa procesionalnie do Miasta wnoszony.

IV. Akademia tutéysza między Włoskiemi nayceluiéysza założona od Teodozyusza II. Cesarza R. P. 447. Są tu krom języków Łacińskiego, Hebrayskiego, Arabskiego, Greckiego i. t. d. Nauczyciele prawa Kanonicznego i Swieckiego, Theologii Scholastycznéy, Dogmatycznéy i Moralnéy, Fi-

lozofii naturalnéy i moralnéy; Matematyki w częściach osobnych, Historyi Kościelnéy i Swieckiéy, Architektury Cywilnéy Militarnéy i oraz sztuki żeglarskiéy, Lekarskiéy, Malarskiéy, Geografii, Chronologii, Koncyliów, Dyplomatów, Aforyzmów Hipokratesowych, Elementów Euklidesowych, Theologii *Jn via Scoti* Pisma Bożego, Skrypturystyki, Chimiki, Anatomii, Jdrometryi i. t. d. nawet umieiętności babienia.

Są osobni stróże i pokaziciele starodawnostek *Antiquitatum & raritatum in musæo*, Posągów *Bożków*, i wizerunków rozmaitych *w Galeryi*, osobliwości morskich, zamorskich, *Mumii* Egiptskich, w Kamerach na to udzielnych.

W wieku IV. Teodozysz Cesarz Szkołę powszechną założył w Bononii, i Arcy-Biskupstwo iakoby fundował. Z tym wszystkim od Grzegorza XIII. Papieża, pierwszy dopiero wziął Palliusz

Ga-

bryel Palaeotus Bonończyk z Biſkupa Arcy-Biſkup Bonońſki, ktòry wydał Xięgę pod tytułem *Archi-Epiſcopale Bononienſe.*

W wieku VIII. Karol Wielki uczonych zgromadzenie lepiéy uporządził.

S. Piotr, Tomaſz Karmelita Patryarcha Konſtantynopolitańſki ieden z Fundatorów Theologii.

Klemens VII. Papież Karola V. Ceſarza w tutéyſzym Kościele S. Petroniuſza koronował, ktory potym złożywſzy Koronę udał ſię na życie prywatne.

S. Pius V. z Familii *Ghiſlerów* pierwiaſtkowey w Bononii, który Selima Tyrana pod Echinadami zwyciężył, i o tym zwycięſtwie téyże godziny wiedział.

Lucius II. Grzegórz XIII. *Buonkompagni*, Jnnocenty IX. *Facchinetti*,

Grzegórz XV. *Ludovisi*, Benedykt XIV. *Lambertini* Bonończykowie.

S. Gwaryn Kardynał, Biskup de Palastrina Bonończyk.

Błogosławiony Mikołay Albergati Kardynał i Biskup Bonońśki, takoż Bonończyk.

S. Zama pierwszy Biskup, S. Faustinian drugi, toż potym S. Bazyli, S. Tertulianus, S Paternianus, S. Eusebius, S. Jukundus, S. Felix Biskupi Bonońscy.

Naypierwszy Patron Bonońśki S. Petronius Biskup, i Męczennik, który po ścieńciu głowę przyniósł swoię do Bononii, leży w Katedralnym Kościele, gdzie przez cały Kościół linia Meridionalna iest wyprowadzona, a przy niéy na ścianie bliskiéy dwa są zegary Francuzki i Włoski, dla zregulowania według nich zegarków oboich.

Drugi Patron S. Prokulus Męczennik Bonończyk [x]. S.

[x] *Akademik Imieniem Prokulus, który iuż*

S. Katarzyny Bonońſkièy ciało nieſkażone, po dziś dzień ſiedzi w krześle, iak widać za kratą w Kościele Bożego Ciała PP. *Klarytek.* S. zaś Dominika Patryarchy Zakonnego Ciało drogim ieſt depozytem w Kościele tychże XX. Dominikanòw.

S. Julianna de Banzi Wdowa, S. Teodora Dziewica, S. Pariſius Kamenduła. SS. Witalis i Agrikola MM. SS. Aggeuſz i Kaius Męczennicy wſzyſcy rodem z Bononii.

Z Błogoſławionych liczby *Archanioł Kaneloti* Patryciuſzem bywſzy Bonońſkim zoſtał Zakonnikiem Kanoników Regularnych SS. *Salvatoris. Jmelda Lambertini* Dominikanka, Helena *de Oglio* w tymże Mieście urodzone.

dla pilności w naukach, iuż dla bliſkości od ſwoiéy ſtancyi Dzwonu zbyt wielkiego, i głośnego, niemogąc zaſypiać, wpadł w chorobę i umarł, i w tym Kościele pogrzebiony, dał okazyą takiego ſobie w nadgróbku napiſu:

Si procul, à Proculo Proculi Campana fuiſſet,
Jam procul, à Proculo Proculus ipſe foret.

Eustachius *Zanotti* Bonończyk Filozofii Doktòr i Professór sławny, ten co *Woluminów* wiele *Optiki*, i *Akta* Akademii tutéyszéy z powszechną wszystkich pochwałą wydał. w Miesiącu Maiu Roku 1782. umarł z wielkim żalem tutéyszych. któremu teraz wspaniałe gotuią *Mausoleum*.

W Kościele S. Michała grobowiec ma swóy *Akkursi* Nauczyciel prawa sławnéy pamięci.

Bononia Oyczyzna Leandra Alberti Dominikana, Ulissessa Aldobrandi, Franciszka Albani Protektora Kròlestwa Polskiego, Fantoniego, Tarusiego Mouti, Ferdynanda, i Wawrzyńca Bassych.

Jana, Franciszka, Marka Antoniego, Baltazara, Karola Cygnani, Taillera Męża uczonego, Malarzów [y] z Architektòw Jakòba Wignoli.

W

[y] Induit hic hominum peritura corpora veste, Sensa tamen libris non peritura dedit; *Matthieu Toscan.*

W Kościele *Gratiarum* XX. Karmelitów Trzewiczkowych iest Ołtarz Maryi Panny nazwaney *Polskiey*, przeto, że od Polaka X. Eliasza Néymana Karmelity niegdyś tu zamieszkałego postawiony, przy którym i sam grób zaległ; Portret Jego z napisem widziałem w Forcie Zakonney.

Za staraniem tegoż Polaczka na kurytarzu ku sławie Polaków wygrana Króla Jana Sobieskiego pod Wiedniem. Tamże iest Obraz na murze wymalowany Wielkiego także Męża naszego Stanisława Hozyusza Biskupa Warmińskiego i Kardynała, co na Koncilium Trydeńskim chwalebnie, i ze sławą Polaków prezydował; rodem Krakowianin. Za artykuł napisano, co on wyrzekł: *Hosius dixit.*

Pokazuią w Bononii miéysce, gdzie Koncilium w Trydencie R. 1545. zacząwszy, a do lat 18. pociągnąwszy; zebrani tu Oycowie drugie Sessye *secundarum Sessionum* odprawowali. X.

X. *Idiaquez* ex Jezuita Hiſzpan; z Domu Xiążąt Hiſzpańſkich, żywą tu ieſt Relikwią, i Zakonu i zakonodawcy S., będąc i Synem dobrym, i bliſkim pokrewnym S. Oyca Jgnacego *Loioli.*

Strape di Corda ieſtto przemyſł oſobliwey Elektryki, czyli wynalazek niepoſpolitey tortury.

Wywindowany Winowayca w górę, ktòrego ręce w tyle doliny uwiązano, i nagle nazad puſczony w poł drogi na powietrzu raptem bywa wſtrzymany, cierpi on za każdym razem nagle członków ſwoich ze ſtawów wyruſzenie, z uczuciem bòlu gwałtownie ſobie zadanego, który tak ieſt ciężki, iak ciężki ieſt ciężar grzechòw własnych, ich to brzemie wtedy dzwiga na ramionach ſwoich.

Ukaranie takim ſpoſobem pewnego Akademika Niemca przez nieuwagę, dało okazyą buntu w Akademii wielkiego, i oderwania ſię Niemcòw

od

od szkół tutéyszych, snać doświadczenie nauczyło, że takich konwulsyi wytrzymanie było nad kondycyą i siły dzieciuka, i że do experymentów Akademickich nic *Strape di Corda* nienależało.

Na Pałacu Kardynała Gubernatora iest żegar kunsztowny, który, gdy wybiia godziny, trzéy Królowie ieden po drugim paraduiąc na widok wyieżdzaią, i znowu się chowaią, a drzwi się same i odmykaią, i zamykaią.

Ulice tu są dwoiakie, iedne pospolite dla iechania, drugie przyboczne pod krużgankami dla spacyerów, żeby deszcz nieźlewał, wygodne.

Biblioteki są tu nayslawniéysze Dominikańska, Franciszkańska, Augustyańska, i Kanoników SS. *Salvatoris*, gdzie się od wiela wieków chowa rękopismo Celiusza Laktanciusza *Firmianina*; żył w wieku 4tym.

Za Bramą *Mareschalla* przy Dwo-

rzec

rze iakiegoś Patryciuſza podle Kościoła na kamieniu ciekawa ieſt wyryta zagadka *Enigma* od nikogo ieſzcze niezrozumiana, ani wytłomaczona, lubo znaczna za to nadgroda ieſt wyznaczona.

D. M.

Ælia Lælia Criſpis, nec vir, nec mulier, nec Androgina, nec puella, nec juvenis, nec anus, nec caſta, nec meretrix, nec pudica, ſed omnia; ſublata neque fame, neque ferro, neque veneno, ſed omnibus; nec Cœlo, nec aquis, nec terris, ſed ubique iacet. Lucius Agatus Priſcius. nec maritus, nec amator, nec necceſſarius, neque mœrens, neque gaudens, neque flens, hanc, neque molem, nec Pyramidem, nec Sepulchrum, ſed omnia. Scit & neſcit, cui poſuit.

Toż po Polſku.

Elia Lelia, Kryſpis, ni Męſzczyzna, ni niewiaſta, ni Androgina [z], ni Dziewcze,

[z] *Androgina to ſamo, co Hermafrodit.*

tze, ni Młodzieniec, ni baba, ni poczciwa, ni nierządnica, ni wſtydliwa, lecz wſzyſtko; umarła ani zgłodu; ani od żelaza, ani od trucizny, lecz od tego wſzyſtkiego; ni w Niebie, ni w wodach ni na ziemi, ale wſzędzie leży. Lucyuſz Agatus Priſcius, ni to Mąż, ni to kochanek, ni to powinowaty, ni to ſmutny, nito weſoły, nito płaczący, ten nito ſtos, nito Piramidę, nito grób, lecz wſzyſtko, wie i nie wie komu położył.

Od Bononii o mil 12. Włoſkich ku *Parmie* ieſt miéyſce, co ſię nazywa S. *Joannes in Perſiceto*, gdzie niegdyś był *Triumviratus* Rzymſki Troywładztwo, czyli Urząd trzech Mężów, którzy Zwierzchności Rzymſkiéy funkcye tu odbywali... *Za Bononią Mil* 10.

Laiano Góra wielka i długa, którą więcéy niż pół trzeciéy godziny przebywaliśmy... *Mil* 17.

FIGLIARI Wieś, gdzie granica kończy ſię Powiatu Bonońſkiego, a za-

czy-

czyna się Xięstwo Toskańskie, czyli Etrurii.

XIĘSTWO ETRURII.

Które niegdyś wolnych Etrusków spół-wieczników i współ-Towarzyszów pierwszych Rzymian będąc Rzeczą-Pospolitą, stała się za czasem udzielnym Xięstwem za Kozmusa, któremu iako Xiążęciu Wielkiemu [a] i Oycu Oyczyzny Kolos w Stołecznym Mieście Florencyi postawiony.

Droga kamieniem stana, i naznaczona milami 30. od granic pierwszych do Stołecznego Miasta, przed którym o mil kilka między górami ze zbiegów wód ciągnie się rzeka *Karcza*.

Kray ten [b] dla gór, skał, kamieni.

---

[a] *Roku 1569. otrzymał tytuł Wielkiego Xiążęcia od Piusa V. Papieża Kozmus Syn Alexandra* de Medices.

COSMUS MEDICES.
DECR: PUBL.
PATER PATRIÆ.

[b] *Długi na mil 140. Szeroki 110.*

ni, po większéy części nieużyteczny, ma wszelako wino, zboże, Pomarańcze, Jedwab, hałun, Porfir, i kruszce miedzi, Srebra, i Złota... *Mil.* 30.

FLORENCYA *Fiorenza* założona R. od Założ: R. 645. od Sylli Woyska, uczyniona Kolonią Rzymską za Augusta, Antoniusza i Lepida Tróy Mężów *Trium Viri.*

Przed arcypięknym Miastem Brama także cudnie piękna oczy bawiła nasze, potym ulice obszerne taflami sporemi w kwadrat z pilowanych kamieni wysłane; Kamienice i Pałace im daléy w Miasto, tym wyborniéysze, i okazalsze pokazuiące się wierzyć kazały niepłonnéy o tym Mieście powieści, że iest kwiatem Włoskim [c].

Ko-

Traktatem Wiedeńskim R. P 1736. ustąpiona Etruria Leopoldowi szczęśliwie panuiącemu Xiążęciu Etruryiskiemu za ustąpioną Lotaryngią Królowi Stanisławowi Leszczyńskiemu.

[c] *Fiorenza l'a Bella* totiusque Flos Italiæ. *Florencya tak się podobała Xążęciu Alberto-*

Kościół Katedralny tutéyszy bardzo wielki, ſtruktury piękney, maiący udzielną Wieżę, i Chrzcielnicę *Baptiſterium*, naprzeciw Kości ▪ na Cmentarzu, wſzyſtka pozwierzchność ich marmurem różnych kolorów ſztucznie, i kunſztownie wyłożona. Szkoda tylko, że wewnętrzność Kościoła tego nieodpowiada powierzchnéy ſwoiéy ozdobie.

Srzodkiem Miaſta płynie z gòry Apeninu wypadaiąca Rzeka *Arna* [d], na którey 4. ſą moſty murowane długie, i ſzerokie, dla komunikacyi obuſtron Mia-

---

wi Saſkiemu, iż mawiał: *Cudzoziemcom Florencyi pokazywać nietrzeba, tylko w Swięta.*

[d] *Od Arny Rzeki nazwane było* Arnieńſkie *Poſpólſtwa pokolenie oſtatnie w Etrurii, iakoby od Rzymu naydalſze R. od Z. R. 369. poſtanowione.* Suburańſkie *zaś iako naybliżſze Rzymu między niemi było pierwſze, ſkąd* Cicero *u Sądu domawiał ſię zamiaſt kary naywiększéy o ſtrącenie winnych z pierwſzego do oſtatniego pokolenia.* A Suburana ad Arnienſem nomina veſtra proponat. *Cicero Agrar: 2. 29.*

Miasta. Parafii tu iest 44. Kościołów 152. placów czyli rynków 17. posągów 160.

Wsławiło się to Miasto wielkim i powszechnym Zborem za Eugeniusza IV. Papieża R. 1439. na którym był Jan Paleolog Cesarz Wschodni z Dworem licznym i Duchowieństwem Greckim, mianowicie z Jozefem Patryarchą Carogrodzkim [e], gdzie też był i z na-

G ... szych

[e] *Józef Patryarcha Carogrodzki po skończonym Zborze umierając piękny zostawił Testament świadczący Unią. Józef z miłosierdzia Bożego Carogrodzki, i nowego Rzymu Abby Biskup, i Ekumenicki Patryarcha. Iżem ku końcu żywota mego przyszedł, dla tego z powinności mey synom miłym, z łaski Bożey, moie w zamian tym listem oznaymuię: iż to, co Katolicki i Apostolski Pana JEZUSOW Chrystusów Kościół Rzymu starego trzyma i święci, to ia wszystko trzymam i wyznawam, i na nim wielce przestaię. Przełożonego też Oyca Oycóm, i nayważszego Biskupa Rzymu starego Papieża przyznawam bydź Pana naszego JEZUSA*

szych kraiów Jzydor Biskup i Metropolita Kijowski, potym Kardynał.

Zaleca do dziś dnia to Miasto grób sławny Dziewicy S. Maryi Magdaleny *de Pazis* z wielkiego imienia we Florencyi przed tym, teraz w wielkim Xięstwie Litewskim Hrabiów Paców, którey ciało S. nieskażone oglądałem w Kościele PP. Karmelitek. Oliwy i maki cudownie przez nią rozmnożoney obficie udzielaią pobożnym.

Grób drugi w Kościele XX. Karmelitów *Nova Cieśa* S. Andrzeia Korsyna Biskupa Fezulańskiego, znakomitego i teraz we Florencyi, i w Rzymie Kapeluszem Kardynalskim zaszczyconego Domu Korsinich, z których Jmienia Klemens XII. Korsini był Papieżem.

Po Zborze Florentińskim Emanuel Kryzolora zostawszy we Włoszech o-

two-

Chrystusa Namiestnikiem, tudzież też, iż czyściec duszny iest, nieprze. Dań we Florencyi ośmego dnia Miesiąca Czerwca Roku P. 1439.

tworzył pierwszy Szkoły Greckie we Florencyi.

Ferdynand i Kozmus III. Xiążęta Etrurii. i Wawrzyniec Domu Medyceuszów Ociec Leona X. Papieża, obrońcy wielkiego nauk, [f] przyiaciele rzeczonych,

Jan Argiropil Carogrodzanin także tu uczył Greckiego ięzyka, był oraz nauczycielem i dozorcą Synów Xiążęcia Kozma Medyceuſza, potym w Rzymie uczył, i rozmnażał Greckie nauki.

Jan Andrzéy Laſkarys ze krwi Cesarzów Wſchodnich [g]. którego Wawrzyniec Medyceuſz posyłał dwa razy

G 2 do

[f] *Nauczyciele Leona Papieża Dymitr Kalkondyl, Anioł Polician, Urban Belzanemi Greczyzny i Łaciny. Epoke Literatom znatomą czyni wiek Leonowy.* Sæculum Leoninum.

[g] *Téy krwi cząſtka doſtała ſię Litwie w osobie W. Jmc: Pana Laſkaryſa Pułkownika Artyleryi Litewſkiéy, którego Stryi Patryarchą ieſt Jerozolimſkim w Rzymie maiący rezydencyą.*

do Carogrodu dla rękopiſmów Greckich wyſzukania, któremi ſławną po dziś dzień Xiężnicę we Florencyi *Bibliotheca Medicea S. Laurentii* ubogacił. Był to Mąż, któremu ſzacunek wyſoki winna nietylko Etruria, ale też Rzym, Rzecz-Poſpolita Wenecka, i Francuzka.

II. Konſtantyn Laſkarys Brat Jego takoż Mąż uczony i zalecony w Rzymie.

Dantes Rymotworca i Filozof tu ſię urodził R. P. 1265. którego za żywota byli wygnali Florenczykowie, po śmierci dopiero Jego [*h*] ku zaſzczytowi właſnemu Mauzoleum wſpaniałe ſporządzili dla niego Florenczykowie w Kościele *a S. Maria degli Fiori.*

Niepoznaie ſię dobro aż po utracie.

Pi-

[*h*] *Dantes Aligery umarł w Rawennie, gdzie mu taki dano na grobie napis:*

Hic claudor Dantes Patriis extoris ab oris
Quem genuit pravi Florencia Mater amoris.

Pici Mirandulani grob w Kościele S, Marka, umarł R. P. 1494. nagrobek taki mu napiſano.

Joannes iacet hic Mirandula; cætera norunt:
Et Tagus & Ganges, forſan & Antipodes [i].

Między mądremi za Fenixa był miany dla rzadkiéy ſwoiéy doſkonałości, któregoto Fenixa śmiertelne prochy wiekopomna ożywia ſława raczéy, niż mniemany przeciwko przyrodzeniu popiołow Fenixowych żywioł.

Galileuſz Filozof i Aſtronom [k] ma

G 5

[i] Jan Mirandula leży, znaią go Narody,
Tag i Ganges, i moze ſame Antypody?

[k] *Galileuſz wiele rzeczy nowych odkrył w Aſtronomii za pomocą* Teleſkopa, *którego inſtrumentu w wieku ſiódmym wynalezienie przyznać należy przypadkowéy koło dwie ſzkiełków zabawie dzieci okularnika w Zelandyi.*

Inkwizycya oſadziła Galileuſza w więzieniu za Syſtema nowe, ktore dowodami gruntownemi niezdołał wyprobować; to potym Syſtema Mikołay Kopernik Warmiński Kanonik poparł, należycie wyiaśniwſzy, ſkąd od wynalezcy dowodnieyſzego ſłuſznie wzięła Imię Syſtema Copernicanum.

ma Bustum swoie w Kościele S. Krzyża, kędy są figury Astronomii i Geometryi wyrażone nad grobowcem, cudne owo dzieło Wincentego Foggini.

Paweł *Buono* wynalezca instrumentu służącego do wyciągania powietrza.

Brat Jego Kandydusz wynalezca machiny Pneumatycznéy, i instrumentu do wyciskania waporów z Fluidów, oba Towarzysze Akademii *del Cimento* ustanowionéy w Etrurii około R. 1657.

Paweł Toscanelli wynalezca Gnomonu w wieku 15stym. Paweł drugi w wieku 16stym; oba sławni Geometrowie.

Filip Kallimach wierszopis, i Orator znakomity. Grób Jego w Krakowie w Kościele SS. Trójcy pod mosiężnym pokryciem. Żył za Olbrychta Króla Polskiego.

Benedykt Warchi Poëta Filozof i Historyk; umarł R. 1666. stąd także rodem.

Pe-

Perilli, Pompeius, Neri, Bandini, Targioni, Manetti, Nannoni, Nelli.

Jan Gelli Malarz człowiek uczony; umarł R. 1498.

Andrzéy Krawczyk, Bonarata, Giotto ſławni Malarze.

Bartłomiéy Ammanatus ſławny Architekt i Sztukator, żył za Grzegorza XIII. Papieża.

Michał Angelo, który był razem i Malarzem, Wawrzyniec Ghiberti ſławni Snicerze i Sztukatorowie. Kościół Katedralny i Baptiſterium ſławią Ich ſztukę.

Juliuſz Machiawel Polityk zaraźliwy, Sekretarz Wenecki rodem ze Florencyi.

Hugo Xiąże Etrurii nawrócony ſtraſznym widokiem na górze Sennaryiſkiéy.

Lagomarſini przed zaczęciem ſzkół R. 1736. we Florencyi, ciekawą miał mowę na obronę ięzyka Łacińſkiego.

Z żyiących Literatów dał się mnie poznać Jmć Xiądz Piotr Czamphoni Kanonik tutéyszy.

Pierwiastkowe nauk światło wniósł do Etrurii Demarat Koryntczyk, która zbałamucona potym stała się gniazdem Wieszczków nayssławnieyszych na świecie; *quod Hetruscorum declarant & Haruspicini, & Fulgurales & Rituales Libri.* Cic. 1. de Divinatio. C. 33. [l].

Etruria przed Rzymem nietylko nieupośledzona, i owszem pierwszych nauk wyzwolonych, a zwłaszcza kunsztu Malarstwa i rzeźby Snicerstwa [m] szczyci się laurem; ba nawet S. Palmę po Pietrze S. pierwsza ona wzięła, gdyż

[l] *Marek Tullius Cycero rodem z Arpinu w Toskanii mowca Łacińskí nayssławniéyszy, maiący lat 63. zabity z rozkazu Antoniusza R. od Założenia Rzymu 710. przed Chrystusem lat 43.*

[m] *Naypierwiey znalazły się Posągi w Etrurii.* Statuas Tusci primum in Italia invenerunt, quas amplexata posteritas penè parem populum Urbi dedit, quem natura procreavit. *Cassiodorus.*

gdyż S. Linus Papież rodem z Etrurii Wolateranin i Triregnum i Koronę otrzymał chwały.

Toż po nim S. Eulichianus Papież i Męczennik, S. Jan I. Papież Sabinianus, Grzegòrz VII. Celestyn II. Etruskowie.

Leon X. Klemens VII. Oba z Domu Xiążęcego Medyces, Klemens VIII. Aldobrandi [n] Leon XI, Urban VIII. Klemens XII. Korsini Florenczykowie.

Stefan X. i Mikołay II. Papieżowie, tu poumierali.

S. Antoninus [o], S. Redentus, S. Ze-

---

[n] *Klemens VIII. z Aldobrandów Familii Florenczyk, który do Polski wysłany Posłem od Innocentego IX. pogodził Zygmunta III. Króla Polskiego z Domem Austryackim, za powròtem wkrótce został Papieżem.*

[o] *S. Antoninus od Eugeniusza IV. Arcy-Biskupem uczyniony z Dominikana. Ważność słowa* Bóg zapłać *na wadze, a klątwy na cálebie, iak węgiel wnet sczerniałym widocznie pokazał.* Pisał Historye i. t. d. *Umarł R. P. 1459. Pius II. Pa-*

Zenobiusz, S. Pogiusz [p] Biskupi Florenscy.

Oyczyzna S. Filipa Neryusza, S. Maryi Magdalenny *de Pazis* Karmelitki, S. Julianny *de Falconeriis*, S. Jana Gwalberta, S. Filipa Beniciusza, S. Benedykty, S Piotra M. Dominika: Błogosławionego Bonfiliusza Monaldyusza i. t. d.

Marsilius Ficinus Florenczyk, po śmierci pokazał się Michałowi Kupcowi Miniateńskiemu, upewniaiąc go o nie-

---

pież iadący na Synod do Mantui kosztem go pogrzebł swoim, po którym nic nieznaleziono. Tento Pius II. nazywał się pierwiéy Æneas Sylvius Picolomineus pisał Historyą Czeską i. t. d. o nim to powiadaią Co Eneasz Sylwiusz twierdził, tego się Pius zaprzał. *Flac: Catal: l. 19.*

[p] *Na Pogiusza Brandolina Historyka Florenckiego napisał* Artius Sincerus; *żył w wieku 15stym.* Dum Patriam laudat, damnat dum Pogius hostem; Nec malus est civis, nec bonus Historicus.

Pogiusz chwali swoich, cudzych ma ni za co;
Dobryć zeń Obywatel, Historyk ladaco.

nieśmiertelności duszy. *Oczym Baroniusz pod Rokiem 1411.*

Jan Merignola Arcy-Biskup Florencki Dzieiopis.

Filip Bonarotti Senator Florenczyk był biegły znawca starożytności *Antiquarius.*

Patronem Florentskim iest S. Jan Chrzciciel, w dzień Uroczysty Jego pod namiotem stanąwszy z Chorągwiami wierności swoiéy hołd oddawaią Xiążęciu co rocznie Panowie i Obywatele Florentscy; po Obiedzie na Sali Xiążęcéy zebrane ze Wsiów chłopstwo tany miewia swoie, i bronić wieśniakom téy z honorem dla poddanych zabawy niemogą Xiążęta, ponieważ za iednego dnia ochota z podłości ich stanu na wysokie progi z płąsem skoków stopnie podéymuiąca, osładza im całego Roku prace, i poddaństwa ciężkie iarzmo ulekcza.

Biblioteka S. Wawrzyńca liczyć się

może

może między osobliwościami świata, ktemu Pałac *Pitti* mieszkanie Xiążęcia, w którym sławna Wenera Xiążąt jeszcze Medyceuszów ma bydź niepospolita osobliwość, tamże głowa Brutusa [q] przez Michała Angelo zrobiona z napisem.

Dum Bruti effigiem Michael de marmore facit,
In mentem sceleris venit, & abstinuit [r].

Arcy Biskupstwo we Florencyi fundowane od Marcina V. Papieża pierwszym Arcy-Biskupem został S. Antoninus.

X. P. Segneri Societ: JESU Wódz Kaznodzieiów Włoskich Cycerona mowy za Werresem na język Toskański przeniósł.

Tassus Wirgiliusza przełożył.

Adimari Florenczyk Pindara przewiódł

[q] *Brutus zdradliwie w Senacie nożem przebił Juliusza Cezara.*

[r] *Gdy Michał twarz Brutusa wyrażał na głazie,*
Skoro wspomiał na zbrodnią, dłót rzucił w tymrazie.

wiódł na swòy ięzyk, o którym Zeno Apost: często szukam Pindara w Adimarim, ale go nieznayduię.

Mil 12.

KOLLINO *Sant Columbano a Bibione*, czyli *Lodzia* dobra Graffów Jozefa i Barbary z Dowgiałów Tuccich niegdyś Cześników w Xięstwie Zmudzkim osiadłych, którzy przed laty 10. dla spadłéy tu na nich sukcessyi przenieśli się ze Zmudzi.

Szpacyerem chodząc z niemi po owych winnych, oliwnych i morwowych czyli Jeżynowych ogrodach wstąpiliśmy do bliskiego Konwentu XX. Augustynianów *Longo nove* albo *Ennerono-vo*, gdzie pamiątkę pokazano Graffa Piotra Tucci, tego miéysca Dobrodzieia, i X. Wawrzyńca Berty, który czasami tam zieżdżaiąc pisał Historyą swoię. Wraz spuściwszy się z góry Oste del Bardzino Austeria na trakcie Rzymskim po nad Rzeką Tessą zdawna Graf-

fów

fów Tuccich [s].. *Mil* 28.

SENY Wielkie Siena *Senæ* Miasto od Gallów Senońskich założone 382. [ ]Cytadella założona od Kozmusa Xiążęcia Etrurii, Miasto to na górach osadzone ciągłych bardzo iest długie, ulice iego cegłą rąbem do gory wysłane porządnie. Rynek ma piękny pół cyr-

---

[s] *Tychże samych Tuccich iest Pałac we Florencyi na ulicy S. Zenobiusza* Sant Dzanobi. *Pierwiastkowe to Imię w Tuscyi. Dziad teraźnieyszych z Królewicem Jakóbem Synem Króla Jana Sobieskiego woiażuiącym do Kraiów Polskich przybywszy, osiadł na Zmudzi.*

Na przyiazd Gościa wielkiego pod ów czas na Operanzie Florenckim w Polskim umyśle ieżyku odprawiono Operę, którą zdarzyło mi się czytać.

[t] *Od Hiszpanów podbite R.* 1554. *a Filip II. Król Hiszpański ustąpił Kozmusowi* de Medicis *Xiążę: Florenc: Roku* 1557. *Powiat Senoński ma mil* 60. *w zdłuż*, 50. *w szerż, należy do Xiążęcia Etrurii, krom Miast niektórych po nadmorzu zawarowanych załogami Neapolitańskiemi.* Stato delli Precidii.

Qua Sena relictum Gallorum à populis servat per sæcula nomen. *Sil: l.* 15. *ỳ.* 551.

cyrkułowy, gdzie Fontanna żywa placa zalaniem czyni z lądu wśrzód Miaſta małe śrzódziemne morze. [u] Kościołów ma wiele ozdobnych. Katedralny Kościół cały zadziwienia godny. Z frontu zaleca go wſpaniała i koſztowna Faciata, wewnątrz podłogę ma mozaikową. W tym Kościele ieſt *Ramię* S. Jana Chrzciciela, które raz na Rok na widok wyſtawione bywa. Ambona z drzewa proſtéy roboty, z którey kazał S. Bernardyn Seneńſki. Druga z marmuru niſternéy roboty woyną przez Rzecz Poſpolitą Seneńſką pozwyciężonych nieprzyiaciołach kiedyś odebrana. Figura Pana JEZUSA łaſkawa, którą pod czas woien noſzono, Obraz MARYI Panny *Advocatæ Senenſis* w wielkim tu ſą poſzanowaniu, w potrzebach ſwoich prywatnych i publicznych. Obywatele do nich ſię uciekaią, i rzęſiſte światło przy tych Ołtarzach raz na raz utrzymuia. Na

[u] *Dowcipnie opiſał to Dantes Poeta l. 30.*

Na kramzanſach, czyli blankach po wyżſzych *gzems* wewnątrz Kościoła tego, wkoło ciągłym porządkiem według nieprzerwanego Papieżów po Chryſtuſie naſtępſtwa, wſzyſtkich Jch miſterne ſą tam Wizerunki, i iakby prawdziwych Portretów ſzereg. Tamże w bocznéy Kaplicy od 300. lat w guście owym z przetykaniem ſztuczek złota cudnie malowanéy, znayduie ſię Graduałów wielkich foliałowych 27 z oſobliwſzą miniaturą.

Szpital przed Katedralnym Kościołem dla Pielgrzymów wygody i ſpoczynku przez trzy dni, fundowany ieſt od pewnego Szewca niemniéy pobożnego, iak bogatego, którego ciało dotąd nieſkażone.

Niedaleko XX. Karmelitów Kościoła, na ulicy nie wielka ſtoi wieża z okienkiem, z którego kazał i Chrzcił S. Ancyanus M.

Za-

Zaszczyca to Miasto Akademia tutéyszą [w].

Marcin V. Papież Roku 1423. zaczęty Zbór w Papii dla zapowietrzenia przeniósł do Sen.

Oyczyzna S. Bernardyna *Albizeska* Seneńskiego, którego Pisma są pełne mądrości i pobożności [x].

S. Katarzyny Seneńskiéy Dziewicy sławnéy na cały świat ze świętobliwości. Głowa i grób Jéy w Kościele Panien Dominikanek, Patronką iest Miasta.

Grób B. Franka Karmelity wielkiego pokutnika w Kościele XX. Karmelitów *Antiquæ observantiæ*, gdzie są i narzędzia niezwyczaynego umartwienia Jego.

[w] *Akcent tutéyszéy wymowy całe przepiśćie Włochy. Płeć zaś Damska celuie Florentińską.*

[x] *Kościół w Krakowie pod tytułem S. Bernardyna, ieden z naypierwszych w Królestwie Polskim, do którego wprowadzeni XX. Franciszkanie Obserwanci, był okazyą przenazwania Ich Bernardynami.*

Alexander III. Pius II. [y], Pius III. Alexander VII. Papieżowie Senenczykowie

Baltazar ſławny Architekt Senenczyk. Franciſzek Malarz Tabarrini, Piſtoi, Sixtus Seneńſki Mąż uczony.

Mil 16.

BON Convento Miaſto nie wielkie.

Mil 12.

QUIRINO Miaſto większe, przed Miaſtem Quirinem po prawéy ręce zoſtało Miaſto *Mons Ilcinus*, gdzie ieſt Biſkupia rezydencya; przed Auſteryą Rykorci Rzeka Lorcza, na któréy moſt murowany od Kozmuſa III... *Mil* 40.

PONTE Centino tu ſię kończy granica Etrurii... *Mil* 37.

AQUA pendente *Aquæ Taurinæ Aculæ Aquila* od wód ze ſkały górnéy ſzumno wypadaiącéy noſi imię wody zwiſłéy *Aqua pendens*, Miaſto w Powiecie

[y] *Pius II. z Biſkupa Warmińſkiego zoſtał Papieżem, Dziciopis i Krajomówca; umarł R.* 1464.

cie Orwietańskim, kluczem nazywa się Papieskim, snać dla chleba i wina obfitości, iak w śpiżarni [z].

S. Roch przybywszy ze Francyi do Włoch, naypierwsze tu odbywał chorym, i zapowietrzonym usługi.

Oyczyzna Hieronima Fabryciusza, i Grzegorza Letego.

Przed Miastem most kamienny długi od Grzegorza XIII. Papieża wystawiony... *Mil 4.*

S. Laurentii Ala Grote Miasto nowo założone od teraźnieyszego Piusa VI. Papieża, gdyż na dole dla złego powietrza stare Miasto opuszczone.

Lago di Bolcino Jezioro wielkie maiące kommunikacyą z morzem Tyrreńskim... *Mil 11.*

MONTE Fiascone *Mons Phisco* w Patrimonium S. Piotra Miasto od Fa-

[z] *Powieść Włoska o tym Mieście*, Aqua Pendente buon pane, buon vino, malo gente. *To iest: chleb dobry, wino dobre, lud tu nic dobrego.*

liſków na górze położone: tu przednie wino Muſzkatela [a], z tego Miaſta rodem Roman Papież. Tu żyie ſławna Prorokini Bernardyna, Walentyna.

Mil 34.

WITERB Viterbo *Viterbium* Stołeczne Miaſto *Patrimonii S. Petri* [b] ſtare to Miaſto nazywało ſię za Pogan *Fanum Voltumnæ*, założone od Didiera Króla Longobardów oſtatniego, którego Karòl Wielki zwyciężył.

Pod tym Miaſtem Fabiuſz Prokonſul

---

[a] *W Kościele S. Flawiana na nagrobku Pana Jana de Fuchieris, który z przepicia ſię winem, tu umarł, ſługa, który przodem iadąc muſiał znaki czynić z nakazu Pańſkiego, napiſuiąc według wyboru wina na wrotach, raz, dwa, trzy, ieſt; taki dał tu napis.* Propter nimium eſt, eſt, eſt.

Hic Joannes de Fuchieris Dominus meus mortuus eſt.

[b] *Tę Prowincyą Machtylda Graffowa Toſkańſka darowała Stolicy Apoſtolſkiey Roku P. 1100. którey ciało z Mantui do Watykanu kazał przenieść Urban VIII. Papież.*

ſul zbił Etruſków, których iakieś Swięte prawo czy liga *Lex Sacra*, tak mocno ziednoczonych trzymała, że żaden z placu nieuchodząc zſiadłſzy z koni do upadłego bronili ſię, aż na placu wſzyſcy polegli, działo ſię to po założeniu Rzymu R. 444.

Raz Kardynali do Witerbu zgromadzili ſię dla obrania Papieża po zmarłym Klemenſie IV. a S. Filip Benicyuſz przeczuwſzy loſy wypaść mogące na ſiebie, krył ſię pod Tuniatum górą, kędy dziś ſą cieplice wód zdrowych, S. Filipa Jmię i Cudów łaſkę, który ie dla chorych ziednał u Boga, noſzące, i tułał ſię tu pòty, aż pòko niezoſtał Grzegòrz X. Papieżem obrany R. P. 1271.

W Kościele PP. Klarytek pod tytułem S. Róży, leży ciało S. Roży Przeſławnéy Dziewicy Witerbſkiéy.

S. Hiacynta *de Mariſcottis* Zak: S. Franciſzka, leży w Kościele S. Bernardyna.

SS. Hilary i Walentyn Witerbianie.

Stąd także rodem Godfryd wieku 12. Hiſtoryk.

Annius Dominikan Hiſtoryk, wieku 15. żył za Alexandra VI. Romanelli Snicerz.

W tyle Miaſta gòra Ciminus zaraz zaczyna ſię, o ktòrey piſze Liwiuſz i Wirgiliuſz, kędy droga Kaſſyuſzowa, *Via Coſſia*, ktòrą Kaſſyuſz [c] przez góry wyprowadził z Rzymu do Toſkanii... *Mil* 23.

RONCIGLIONA w Xięſtwie Kaſtreńſkim *di Caſtro* Miaſto piękne zaſzczycaiące ſię tytułem Hrabſtwa. *Mil* 12.

Laſtorta Auſterya na zakrzywieniu drogi Kaſſyuſzowey, ſkąd o mil 12. Rzym dobrze widzieć daie ſię... *Mil* 12.

RZYM, Rom. *Roma*, niegdyś Pan Narodòw, gniazdo fałſzywych bogów, i błę-

[c] *O drodze Kaſſyuſzowey piſze Cycero in Philippicis.*

i błędów, teraz Głowa świata, Miasto Swięte, Stolica Chrześciaństwa, Katedra Namiestników Chrystusowych, nauki i prawdy; leży w Kampanii Prowincyi dawnéy Rzymskiéy od Łacińskiego ięzyka *Latium* przezwanéy, Kray to, który po Polsku zowiemy Włochami, a z łacińskiego *Italia* od Itala Syna Telegona, nad rzeką Albulą, albo Tybrem od Tyberina Albańskiego Króla nazwaną. Jéy spód w morze o mil 12, za Rzymem zowie się *Ostia Tiberina* [d]. Nieprzewielkać to Rzeka, ale pomiędzy górami Wartkim prądem biegąca wylewa często znacznie, a naywyżéy za Klemensa VIII. Papieża R. 1598. czego pamiątką iest kolumna nad Ty-

[d] *Ostium Miasto Portowe od Ankusa Marcyusza Króla IV. Rzymskiego założone, niegdyś Circaei, albo Ænea Miasteczko Wolskow, gdzie Paweł Brutus Lepidus złożywszy godności swoiey znaki otrzymał od Oktawiusza Cesarza pozwolenie żyć prywatnie, wiadomo iak na wygnaniu.* Sól tu przewarzaią z wody.

bru brzegiem dość wyfoka, i Kościół *ad Minervam* z oznaką, do póko był Rzym zalany z niemałą Miaſta ſzkodą.

Od ſiódmiu Gór Miaſtem ſiódmiogórnym Septicolis zowie ſię.

I. Góra nazywa ſię Kapitolſka [e], albo Tarpéyſka [f], gdzie czaſu pyſznego Tarkwiniuſza oſtatniego Króla Rzymſkiego było więcéy 60. Bóżnic, i przeto mieſzkaniem Bogów to miéyſce nazywano.

II. Palatyńſka [g], na téy Górze był

[e] *Naypierwſze Imię* Saturnia *miała ta Góra od* Saturna, *który tu mieſzkał.*

[f] *Od Tarpei Dziewicy przez Sabinów zabitéy, i tu pogrzebionéy.*

[g] *Na téy go ze Romulus założył Rzym pierwſzy, i murem w kwadrat opaſał, ſkąd nazwano* Rzym kwadratowy.

Działo ſię to według Skaligera *Roku od ſtworzenia świata 3950. przed przyſzłem Chryſtuſowym laty 753.*

Aborigines, *czyli ci Palatyńſki pod Królem* Saturnem *mieſzkali tu pierwſi z pierwiaſtków ab origine.*

był Dom wielki Augusta Cesarza, Cycerona, Horteńsiusza i Katyliny, gdzie teraz Ogród Farnezego.

III. Awentyńska [h], albo S. Sabiny, kędy pierwsze mieszkania były Papieżów Chrześciańskich. Na téy górze zbuntowane pospólstwo powieścią o zburzonych członkach przeciw żołądkowi, uspokoił Menenius Agrippa.

IV. Celiuszowa [i], na któréy teraz Kościół S. Jana Laterańsk, ktory iest naypierwszym w Rzymie i na całym świecie, dla czego iest na nim napisano:

Caput Urbis & Orbis Ecclesiarum.

S. Klemens Papież rodu Senatorskiego uczeń S. Piotra, rodem z góry Celiuszowéy.

V.

---

[h] *Od Awentyna Króla Albańskiego, którego tu pogrzebiono, tę górę obrał sobie* Remus *Brat Romulusa, i Miasto tu od niego* Remuria *miało imię.*

[i] *Na tę górę poświęconą Marsowi, przeniósł się slan Rycerski, kiedy Tyber zalewał niższe miejsca pola Marsowego* Campo Marzio.

V. Eſkwilińſka [k], na téy górze ieſt plac Seſoryańſki *Ager Seſorianus*, gdzie ieſzcze znaczne w ogrodzie XX. Cyſterſów ſą mury Bożyſzcza Wenery i Kupidyna, które Konſtantyn Wielki kazał zruynować, a podle niego wyſtawił Kościół S. Krzyża w Jeruzalem *di S. Croce in Geruſalemen.* Dom Wirgiliuſza, Propercyuſza, i Ogrody weſołe Mecenaſa tu naznaczaią niektórzy.

VI. Wiminalſka [l], gdzie teraz Kościół S. Pudencyany, i S. Wawrzyńca *in Paniſperna*, tu przed tym dom był Kraſſa.

VII.

(k) *Na téy gó ze znaczne ieſt mieyſce Amfiteatru obozowego*, Amphiteatrum Caſtrenſe, *na przeciw bożyſzcza Wenery, drugie niebardzo opódal było bożyſzcze* Minervæ mediæ, *które ieſzcze ſłoi z dziurawym ſklepieniem.*

(l) A vimine *od obfitości wierzb, gdzie były poſtawione Ołtarze Jowiſzowi Wierzbowemu* Jovi Vimineo. *Tę górę wpuścił w Miaſto zabudowawſzy ie Król Serwiuſz.*

VII. Kwirynalſka [*m*]. ta góra nazywa ſię *monte Cavallo*, to ieſt końſka, bo i teraz przed Pałacem Papieſkim ſtoią wielkie dwa konie z kamienia wyciosanego, ieden Fidiaſza, drugi Praxiteleſa, nayſławnieyſzych Snicerzów ieſt dziełem ręki, które dway Mężowie na uzdzie iakby trzymaią. Tu przed tym był dom Katuła, Akwiliuſza, iogrody Saluſtyuſza.

Krom tych 7. gòr ſą inne mniéyſze *Monte Citorio*, *Gianicolo*, *Giordano*, *Magnanapoli*, *Mario*, *Pincio*, *Teſtaccio*, *de la Pieta*.

Kościołów w Rzymie bez liczby [*n*] ſiedm ieſt Bazylik, do których odpuſty ſą przywiązane.

I. S.

(*m*) *Dla czego Rzymianie* Quirites *nazwali ſię? będzie niżéy.*

(*n*) *Samych Kościołów pod Tytułem MARYI Panny naliczyłem 60. pod Tytułem S. Jana Kościołów 15. Zbawiciela Pana* Salvatoris *Kościołów 7. S. Wawrzyńca M. Kościołów 8. S. Stefana 5. S. Andrzeia 5. S. Mikołaia 5. S. Piotra Kościołów*

I. S. Piotra na Watykanie, która iest naywiększą ozdobą Rzymu, a Cudem świata założona od Konstantyna wielkiego Cesarza na przygórku Watykańskim, z dawnych czasów tak nazwane to miéysce od *Watycinów*, albo wieszczby, które tu bywały według *Geliusza*.

Plac ów wielki Cmentarzowy przed Kościołem, okrągłym zabramowany iest krużgankiem na 320. wielkich, ogromnych i wysokich kolumnach w 4. szranki porządnie rozszykowanych

osa-

---

4. *S. Pawła* 4. *S. Krzyża* 4. *S. Tomasza Kościołów* 4. *S. Jakóba* 4. *S Katarzyny* 4. *S. Franciszka* 5. *SS. Bartłomieia i Karola, S. Błażeia, SS. Tróycy, S. Ducha* po 3. *S. Lucyi* 4. *SS. Agnieszki, Maryi Magdaleny; Marty, Kalixta, Pantaleona* podwóyne. *Cóż mówić o poiedyńczych, których prawie iest tyle w Rzymie, ile Swiętych w Kościele. Tyl. Narodowych, wiele Narodów Katolickich na świecie. Kościół Polski pod Tytułem S. Stanisława M. i Biskupa Krakowskiego, z przyłączoną do tego Kościoła Parafią, których w Rzymie ma bydź 72.*

osadzonym, ozdobionym w górze 136. posągami różnych Swiętych wkoło. Fabrykę tę zaczął Alexander VII. Wielki Papież, skończył Klemens XI. do tego dzieła użytym był Architektem *Bernini*, a głodny czas dobrym zdał się ku téy robocie pomocnikiem, było wtedy w Rzymie komu jeść, było kim i robić.

Gulia czyli obeliszek Egiptski czworograniasty z iednego wyciosany kamienia na 113. piędzi wysoki, krom podestału od 37. piędzi, sprowadzony z Egiptu do Rzymu od Kaliguli Cesarza, od Sixtusa V. Papieża wpośrzód placu przed Kościołem Watykańskim postawiony przemysłem Dominika *Fontany*, na którego ciężaru z miéysca zruszenie użyć trzeba było mułów 44. koni 140. i wołów 800. Postawienie tokosztowało Oyca S. 379.065. szkutów, albo Talerów. Widziałem model owéy machiny, którą wymyślił do-

wcip-

wcipny Fontana, ale że się niedomyślił w owym opale wody do powrozów, musiał się połowicą summy dzielić z owym, który lubo nad zakaz surowy za złamanie milczenia był z iednéy strony winien gardła, z drugiéy strony był on wart téy nadgrody; ponieważ i życie Architekta i Gulią ocalił. Był ten obeliszek niegdyś od Morkoreusza, czyli Narkoryusza Króla Egiptu Syna Sesostra w Heliopolu Mieście Słońcu poświęcony czasu Numy Pompiliusza.

Stoi ten obeliszek z drzewem Krzyża S. wprawionym w krzyż brondzowy 10. piędzi wyżyny maiący, z odpustem lat 10. i tyleż kwadragen za zmówienie iednego Pacierza, wpośrzòd dwu Fontan szumno i wysoko wytryskaiących, z prawéy strony od Pawła V. przez Karola Maderna, z lewéy od Klemensa X. przez Karola *Fontana* uczynionych. Faciata wspaniała dana od

Pa-

Pawła V. ku ozdobie zewnętrzney Kościoła. Gradusy zaś spore kilko piątrowe z twardego kamienia dane są przed Kościołem kosztem Karola Wielkiego [o], którego posąg piękny, dzieło wyborne ręki *Cornachini*, po lewey drugi posąg także na koniu siedzącego Konstantyna Wielkiego z podziwieniem patrzącego na krzyż w obłokach pokazuiący się, w którym Maxenciusza miał zwyciężyć z napisem *in hoc signo vinces* cudnie udany przez Bernina, po prawey stronie Kościoła; po rogach z obu końców iako wielcy Kościoła obroncy stoią obok do siebie.

Kościół Watykański obszernością swoią obeymuie plac ów cały, na którym niegdyś stały dwa Kościoły Apolina i Marsa, i część wielką okręgu *Circus* Kaia i Nerona, wystawiony iest na for-

(o) *Karół Cesarz ze wszech miar Wielki. On to sam wierszami ułożył nagrobek dla Hadryana I. Papieża R. P. 795.*

formę krzyża, wzdłuż ma stòp 840, w szerz 641. wzwyż 225, Wielkość iego na pierwszym wstępie zdaie się bydź patrzącemu ukryta, gdyż z pierwu nie wydaie się bydź nazbyt wielkim, iak się potym wyraża pilniéy rospatruiącemu się, w czym pokazuie się sztuka Architekta, nayprzód Rafała z Urbinu, którego sztuka, żeby niewygórowała nad siły samego przyrodzenia boiąc się iakoby tego natura, kazała mu umierać [p], potym Michała Anioła Bonaro-

(p) *W Kościele Maryi* ad Martyres *okrągłym* ala Rotunda *Busium sporządzone, i grób dla Rafała, któremu od* Bembo *Kardynała taki napisany nadgrobek.*

Hic est ille Raphael, timuit quo sospite vinci
Rerum Magna parens, & moriente mori.

Ten to iest Rafał, z którym natura nieśmiała
Jść na przeżycie, oraz umrzeć z nim się bała.

Rafał Sencius *z Urbinu; umarł R. 1520. po nim Rzym niemiał, ani ma równego Malarza. Kalwaryą, czyli głowę Jego chowaią w Kapitolium, którą raz w Rok na widok wystawiaią. Obraz S. Cecylii odmalowany przez niego był okazyą aprehensyi i śmierci Malarzowi* Francia.

naroty Florenczyka, ludzie ci dwoy prawdziwie dla dowcipu Anielskiego Imię mieli Xiążąt Aniołow, tamten Krukturę cudnie wyprowadził, ten dziwnym i osobliwym sposobem wewnątrz Kościół wyozdobił.

Zaczęty ten Kościół od Juliusza II. [q] Papieża Roku 1509 ledwo za 176tego Papieża Klemensa VIII. w sto lat stanął skończony. Wszelako wszyscy Papieżowie nowey mu coraz dodawali ozdoby. A czego dorąd żaden nieuczynił Poprzednik, teraźniejszy Pius VI. Zakrystyą arcypiękną i godną tey iedney na świecie Bazyliki z wielką odwagą zaczął, i iuż w tym Roku szczęśliwie skończył. Udzielną tę struktu-

I

Tenże wynalesioną iest powozów dwo kołowych.

(q) *Juliusz II. Papież niczego bardziey, nieżądał, tylko, aby w Konstantynopolu w Kościele S. Zofii Patryarchalnym mógł Mszą odprawić, a Królá Polskiego Zygmunta Hetmanem przeciw Turkom, do którego w tym interesie Jakób Pizo Posłem przysłany dnia 6. Stycznia Roku P. 1510.*

kturę łączy z Kościołem Galerya.

Pod tamą kopułą wśrzód Kościoła w dolnym Ołtarzu złożone ſą Ciała SS. Piotra i Pawła Xiążąt Apoſtolſkich przy licznym lamp raz na raz palących ſię w ſrebrnych latarkach i kagańcach świetlę, które roznieca *groſz Piotrowy*, a nad nim nakſztalt Baldakinu w gòrę wyprowadzony wſpaniały Magnifik na czterech ogromnych brondzowych łomiło wychylony kolumnach wſparty, któremu dodaią paradnéy okazałości Geniuſze Aniołów feſtony i znamiona Urbana VIII. którego koſztem to ſię robiło, materyał kruſzcowy do téy ſtruktury wzięty z Kościoła *Rotundy*, czyli Panteon od Agrippy wſzyſtkim Bogom wyſtawionego.

Po prawéy ręce w pierwſzéy odedrzwi Kaplicy ieſt kolumna, która była w Kościele Salomonowym Jerozolimſkim. Kopuła Kościoła tego za-

czę-

częta od Bonaroti, dokończona od Dominika Fontana Architekta, szerzyny czyli Diametru swego ma piędzi 200. Wysokości od ziemi aż do latarni 500. sama latarnia wysoka iest na sto piędzi, bania diametru ma 11. piędzi, na którey krzyż postawiony od 30. piędzi wysoki.

Z marmuru cały prawie Kościół, Kaplice, których iest wiele i bardzo wielkich, i wszystkie Oltarze, co nayprzednieyszego, Obrazy mozaiki naykosztownieyszéy, a dawne Obrazy osobliwszéy rzeźby i Malarskiéy sztuki z Kościoła tego przeniesione są na dol, gdyż pod spodem drugi iest Kościół, gdzie są groby dawne SS. Papieżów.

Chodząc wkoło po owym Kościele nowo Watykańskim, co nowego widzieć tam zawsze, a w każdéy z osobna sztuce, coś osobliwszego uważać i poymować nienasycenie byłem ciekawy. Uważałem wszystkie posągi Za-

konodawców, z których każdy iakowo ręki, tak i ſztuki dziełem ieſt oſobliwym Snicerzów.

2. S. Jana na Lateranie. Kościół ten zowie ſię Laterański od Plaucyuſza Laterana, tu niegdyś mieſzkanie maiącego, który ſpiknął ſię był z innemi przeciw Neronowi.

Konſtantyn Wielki Ceſarz i pierwſzy z Ceſarzów Chrześcianin S. Sylweſtrowi Papieżowi, od którego ſam był ochrzczony, darował Pałac, który tu był, z niego potym uczyniono Kościoł, który nazwany był Bazyliką Konſtantyna, którą nieprędko potym Innocenty X. na nowo przeformował używſzy Architekta Borromini. Klemens XI. z marmuru oſobliwego kazał dwanaście poſągów Apoſtolſkich wyśnicować Snicerzom, które dla ozdoby całego Kościoła we framugach po oboiéy ſtronie porządnie ſą rozſtawione, a nad niemi ſtatuy Prorokòw

dwu-

dwunastu; każdy z tych posągów kosztuie pięć tysięcy skutow, czyli koronatów.

Wpośrzòd Kościoła na mieyscu Wielkiego Ołtarza dana iest piękna struktura nakształt wspaniałego Cyboryum od Urbana V. kosztownie wystawiona od Alexandra VII. gdzie się chowaią SS. Piotra i Pawła głowy w srebrnych bustach Diamentami, perłami, i drogiemi Kléynotami Karóla V. Króla Francuzkiego wysadzonych [r], gdzie też iest *Portatyl* Ołtarz nositelny z drzewa, na którym Piotr S. i po nim pierwsi Papieżowie aż do Sylwestra ofiary Mszy S. odprawowali, na którym teraz samemu tylko wolno mieć Mszą S. Papieżowi. Wyżèy na Ołta-

[r] Cætera cum similes fuerint cur stipite fixus
Alter at hoic sævo tollitur ense caput?
Nimirum caput ille orbis, capite hic minor uno
Nec duo, nec nullum debuit esse caput, *Dionisius Petavius.*

rzu ma bydź tenże sam Obraz Zbawiciela Pana, który w dzień poświęcenia tego Kościoła cudownie wtedy ludowi tam się pokazał, i w zdarzonym niekiedyś pożarze został od ognia nietknięty.

Z téy strony Ołtarza ku Zakrystyi idąc w skarbcu pokazano mi stół z desek prostych, na których Chrystus Pan wieczerzał, kiedy Nayświętszy Sakrament ustanowił był, kiedyś srebrną pobity blachą, czego znakiem są ćwieczki, lecz kazano zewlec tę z niego powłokę, która mniéy potrzebnie droższą od siebie materyą pokrywaiąc, żadnego w Taiemnicy obiaśnienia zmysłem pobożnym sprawić niemogła, owszem ciekawe oczy blaskiem swoim raczéy zrażała patrzących. Przytym maią tamże w depozycie Laskę Moyżeszową, Rózgę Aaronową, i część Arki przymierza.

Wyprowadzony tuż podle Kościoła

ła na miéyſce *Bronzo* nazwane, oglądałem takoż rzeczy ofobliwe, iako to miarę prawdziwą wyſokości Oſoby Chryſtuſowéy: na czterech kolumnach Tablica marmurowa nakſztalt baldakinu oznacza tę miarę, którą powiedaią żaden z ludzi zupełnie odmierzyć niemoże

2. Skały, które ſię roſpadły w czaſie śmierci Chryſtuſa Pana.

3. Tablicę kamienną, na któréy kości rzucano o ſukienkę nieſzyta pod krzyżem Odkupiciela naſzego JEZUSA Pana.

4. Studnia z kamienia, przy któréy Chryſtus z Samarytanką rozmawiał.

5. Kolumna takoż Kamienna, na któréy kur zapiał Piotrowi.

6. Krzeſło Piłata z kamienia białego czy marmuru.

7. Stół, czyli Meſa takoż marmurowa przedziurawiona cudownie

przez Nayświętszą Hostyą pod czas Mszy, którą miał w Kościele S Pankracego w Rzymie Xiądz o istocie Sakramentu Ołtarza wątpliwy, tu mensa, a gradusy kamienne także przedziurawione za spadaniem téyże Hostyi S. i zachowuią się dla pamiątki cudu w Kościele S. Pankracego. Podobny przypadek zdarzony w *Bolsenie* Mieście *in Patrimonio S. Petri* stał się okazyą Urbanowi IV. Papieżowi postanowienia Swięta Bożego Ciała dla uroczystszego poszanowania Nayświętszego Sakramentu. *W Bolsenie* ta Hostya cudowną krwią zarumienia; Korporał zaś od niey zakrwawiony. W Orwiecie Mieście drugim Włoskim chowa się dotąd.

Tamże w *Bronzo* podle nagrobkowego kamienia X. Hieronima *Berti*, Kanonika Kościoła Laterańskiego na ścianie czytałem na drugiéy większéy Tablicy na wieczną rzeczy pamiątkę

pod

pod Rokiem 1729. zapisanie, iż Benedykt XIII. *Ordr Prædicatorum* tę Bazylikę Konstantyna po odprawionym tamże w ten czas Koncylium [1], i wszystkie tam Oltarze nowe po pożarze Konsekrował, i S. Jana Nepomucena Kanonizował; którego wywieszona Chorągiew w tym Kościele dotąd wisi.

Ode-

---

[1] *Pod czas Synodu Lateranskiego I. Roku 649. S. Marcina Papieża rozdaiącego Kommunią od Olimpiusza, którego był Konstans Cesarz na ten Synod zesłał, idąc za stroną Manotelitów podmówiony łotrzyk chciał zabić, ale w tym razie oślepł*

Potym Cztery tu odprawiły się powszechne Zbory, czyli Concilia.

I. Roku 1123. na którym Antipapa Grzegórz VIII potępiony, i Henryk V. Cesarz od investitur na Biskupstwa i Opactwa odłączony za Kalixta II

II. Roku 1139. na którym Biskupów było 1000. za Innocentego II.

III. Roku 1179. za Alexandra III.

IV. Roku 1512. za Juliusza Papieża, skończył się za Leona X. 1517. na którym będąc Jan Łaski Arcy-Biskup Gnieznieński tytuł Legati nati sobie i następcom swoim otrzymał. Ten statut Polski napisał.

Odedrzwi na lewéy ręce piękną Kaplicę wystawił Klemens XII. Korsini Roku 1734. Architektem był iéy Alexander *Galilaeusz*. Obraz S. Andrzeia *Korsini* wprzód wymalował był przednie do Ołtarza owéy Kaplicy marmurowéy sławny Gwido Reni, przeniósł go Augustyn *Mazzari*, a napotym wymozaikował Jmć Pan Cristofani.

Ołtarz Klemensa VIII. w którym chowaią Nayświętszy Sakrament iest naykosztowniéyszy, ba prawie szacunku niema, wielkie z metalu drogiego ma kolumny, które iakoby z Judzkiey ziemi w łupie przez Tyta i Wespaziana Cesarzów dostały się Rzymowi, niektóre słupy wzięte od Augusta z Okrętu Kleopatry obrócone były za Domiciana na ozdobę Kościoła Jowisza Kapitolińskiego, teraz one służą Maiestatowi Boga prawdziwego.

Z tyłu Kościoła w osobnym miéyscu iest *Sanctuarium*, gdzie od Syxta V.

po-

położone ſą graduſy z marmuru białego, których ieſt 28. ſtały one przed Pałacem Piłata, z *Jeruzalem* ſą tu przenieſione, po których klęczkami chodząc ludzie pobożni na pamiątkę Chryſtuſa, ktory ie krwią ſwoią ſkropił i poświęcił ſtopami ſwemi te ſchody, *Scala Sancta* wielkich doſtępuią odpuſtów za każdym ſtopniem mówiąc: *Oycze naſz i Zdr: Marya*, przy roſpamiętywaniu Męki Pańſkiéy. Na górze *Sancta Sanctorum* ma bydź wiele i oſobliwych Relikwii, tamteż ieſt Zbawiciela Pana Obraz cudownie przez Morze do Rzymu przynieſiony w czaſie prześladowania Obrazoburcy Leona Ceſarza za życia S. Germana Patryarchy Konſtantynopolitańſkiego, twierdzą Dzieiopiſowie Kościelni, iakoby Obraz ten nie był rękodziełem ludzkim *non manu facta*. Powiadaią: że od S. Łukaſza zaczęty, a przez Aniołów ſkończony.

Na placu tymże ſtoi drugi obeli-

ſzek

szek większy od Watykańskiego, który przed Narodzeniem Chrystusa laty 1297. Rameses Król Egipski Syn Sorhisa był wystawił w Tebach, na którego wierzchołku według Pliniusza razem z kolumną Syna swego, dla większéy znać ostrożności w podéymowaniu kazał wynosić od Konstantyna Cesarza sprowadzony Nilem do Alexandryi, toż dopiero Morzem do Konstantynopola ku ozdobie Rzymu Nowego przezeń tam założonego, a po śmierci Oyca od Konstansa Syna Tybrem do Rzymu w statku od 300. wiosłów przeprawiony R. 343. potym R. 1533. od Syxta V. tu postawiony stoi, wysoki na 144 piędzi, którego wyżyny cztery piędzi ięto dla zrównania spodu uszczerbionego.

3. Kościół S. Krzyża w Jeruzalem od Konstantyna Wielkiego Cesarza wystawiony podle Bożyszcza Wenery i Kupidina, które zruynować kazał. S. He-

lena

lena Cesarzowa Matka tego Konstantyna z Jeruzalem przywiezioną ziemię z miéysca owego, na którym był Zbawiciel ukrzyżowany w Kaplicy tu swojéy złożyła, i ztąd nazwano ten Kościół Krzyża S. *w Jeruzalem.*

Między nayosobliwszemi Relikwiami są tu trzy sztuki Drzewa krzyża Chrystusowego, dwa ciernie Korony Jego, część gąbki, którą był z mirrą i z żółcią polony; ieden srebrnik ze 30. któremi od Judasza był zaprzedany i Tytuł krzyża z napisem Greckim Łacińskim i Hebrayskim. Perłami Heleny coś nasadzony palec Tomasza S. który był włożył w ranę boku Zbawiciela.

Do dolnéy pod Kościołem Kaplicy raz w Roku wolny wstęp Białymgłowom. Ołtarze tam są z odpustami wielkiemi.

Przytym Kościele byli przedtym Kartuzi, teraz są Cystersi.

4. Ba-

4. Bazylika iedna z Nayświętszych Maryi Panny Kościołów, na Imię *Maria Maior*, Maryi większey; nazywa się też Kościołem Liberyusza, że za panowania Liberyusza Papieża Kościół na tym miejscu stanął, gdzie niegdyś Poganie czcili Junonę Lucynę; albo raczey *Maryi Snieżny*, gdyż tę część góry Eskwilińskiey, dnia 5. Sierpnia w naygorętszym czasie wypadłszy pokrył śnieg tę że nocy, w ktorey przyśniła się i Liberyuszowi Papieżowi, i Janowi Patrycyuszowi, i żonie Jego pobożnym a ubogacionym Małżonkom Maryą Panna, oznaymuiąc im wolą swoię, iż na tym mieyscu mieć chce zbudowany Kościoł sobie. Co oni z chęcią uczynili, tyle na Kościoł zaymuiąc mieysca, wiele śniegu z iął; ktora Historyą w Obrazie iednego Ołtarza w tymże Kościele pięknie wyraził Jozef *del Bajaro* Malarz.

Nazywaią tenże Kościoł od żło-

bu

bu Chrystusa Pana *del Presepio* Włosi, gdyż tam iest złobek Pańiki, lub kolebka, siano i pieluszki JEZUSA P.

Syxtus III. z fundamentu przeinaczył ów Kościół.

Benedykt zaś XIV. iescze pięknicy ten Kościół wykształcił, i wyozdobił.

Przed studnią wśrzed-inie Kościoła wystawiony iest Ołtarz Papieski na czterech Porfirowych kolumnach, wysokich na 26. piędzi, których grubiny diametr iest trzy piędziowy, na ich wierzchołkach Aniołowie cztery, utrzymuią nakształt baldakinu wiekową koronę. Po lewey ręce w Kaplicy paradney Pawła V. Burgiezyusza iest Obraz Nayświętszey Panny od S. Łukasza malowany, drogim zasłoniony kamieniem. Naprzeciw niey z drugiey strony wielkiego Ołtarza w Kaplicy iest Ciało S. Piusa V. Papieża, wpośrzodku którey dolny iest Ołtarz na

pa-

pamiątkę, że się tam JEZUS maleńki S Kaietanowi ukazał. Przedtym Kościołem Marya Panna na pięknym postawiona iest kolosie.

5. Bazylika S. Pawła za Miastem na drodze Ostieńskiey fundowana od tegoż Konstantyna, na gruncie Lucyny zacnéy i pobożnéy Matrony, gdzie S. Pawła Ciało od Tymoteusza Ucznia Jego było naypierwéy pochowane gdzie też bardzo wielu Chrześcian iest tam mogła, którzy Roku 1656. od zarazy wymierali.

Kościół ten ma dłużyny stop 477. szerzyny 258. wsparty na kolumnach ogromnych 140. porfirowego marmuru, 80. koloru różnego, czyli kropkowatego, które są wzięte z kosztownego niegdyś Mauzoleum Adryana Cesarza. Wśrzedzinie Kościoła w dole Ołtarz wystawiony nazywa się *Confessio S. Pauli.*

Bliſko choru w Kaplicy iest Chry-

ſtus

ſtus Pan ukrzyżowany i znacznie pochyły, który ze S. Brygidą rozmawiał. Poświęcił ten Kościół S. Sylweſter I. Papież Roku 324.

6. Kościół S. Wawrzyńca Patryarchowſki w polu Werańſkim Cyryaki niegdyś z rodu i z cnoty prześławnéy Matrony dobrze za murami Miaſta i za Bramą Eſkwilińſką podle drogi. *Tyburtyńſkiéy* od Sybilli Tyburtyny w *Tywoli* niekiedyś mieſzkaiącéy, tak od ſtarych przezwanéy, dokąd ta prowadzi droga [t]. W rzeczonym Kościele ieſt cmentarz, czyli Katakumby SS. Męczenników. Pod wielkim Ołtarzem ſą

K Cia-

[t] *Bliſko Tywoli Miaſta miéyſca ſławnego dla Freſkady na górze Poli grzyby roſną wielkie, które w ziemię wkopane i wodą polewane we cztery dni znowu wyraſtaią; żeby doświadczenie Roku 1722. tego ſkutku natury niewyprowadziło z owéy ziemi, téy prawdy ſam przez ſię rozum Filozofów niedoſzedłby, ani powierzchownie, ani głęboko ſięgaiących, praktyka więc czyni prawdziwym Filozofem raczéy niż biegłość rozumowania bez fundamentu.*

Ciała S. Wawrzyńca, i S. Szczepana MM. Tamże chowaią część kraty, na któréy S. Wawrzyńca pieczono, kamienna Tabl ca, na któréy złożone było S. Męczennika ciało zaraz z kraty rospalonéy, dla czego na tym kamieniu i dziś znać krwi i tłuſtości przyſkwarzenie, dziury zaś dla czegoby tam były nie ieſt wiadomo. Podle grobu tych Męczenników zawieſzony ieſt na łańcuchu kamień ſpory okrągły, którym S. Szczepana kamienowano, drugi mniéyſzy w Zakryſtyi chowaią w relikwiarzu oprawny; w téyto Zakryſtyi wypiſane na ścianie wierſze czytałem.

I Chriſti inopes ditat plantas. Laurentius ornat,
Tangens Ciriacæ ſanat & ipſe caput.

Ręka datkiem Wawrzyńca ubogich wſpomaga.
Włożenie Cyryaki [u] głowie rąk pomaga.

II. Corpora Sanctorum luſtras Juſtine per Urbem
Lauro & in æde Sacra cont gis oſſa Dei. Wſzę-

[u] *S. Cyryaka Wdowa mieſzkała na górze Celiowéy, którą choruiącą na głowę włożeniem rąk uzdrowił S. Wawrzyniec.*

Wſzędzie w mieście Męczeńſkich ciał Juſtynie ſzperaſz
Jak zwycięzców do *Lauru* głowy Jch tu zbieraſz [w].

7. Kościòł S. Sebaſtyana za Miaſtem na drodze Appiuſzowéy od bramy Kapeńſkiéy *Porta Capena* o milę, kędy ieſt cmentarz Kalixta, w którym pogrzebionych Męczennikow 174,000 okrom 46. Papieżów, ktòrzy czaſu prześladowania tam ſię kryiomo zbierali dla nabożeńſtwa i SS. Sakramentòw ſprawowania, S. Stefan Papież czaſu prześladowania *Waleryana* od żołnierzy znaleziony u Ołtarza Mſzą odprawuiący; tamże przed Ołtarzem na właſnéy poſadzony Katedrze ścięty od nich ieſt, i w krypcie pochowany. Widziałem to miéyſce. *Katedra* owa doſtała ſię teraźniéyſzemu Xiążęciu Parmeńſkiemu, ktòry u ſiebie pod Jmieniem S. Stefana Kościòł założył boday Katedralny.

 Tam-

[w] *S. Juſtyn Kapłan, ktòry na pogrzebie S. Wawrzynca ſprawował ofiarę i Ciała Męczenników różnych zbierał na to miéyſce do pogrzebu.*

Tamże w ſtudni *Catarombo* Ciała SS. Piotra i Pawła przez lat 252. zakryte leżały. Widziałem krzyż Zbawiciela, przed którym nabożeńſtwo ſwoie miewali pierwſi Chrześcianie. Chodziłem za światłem i z przewodnikiem po podziemnych owych *Katakumbach*, gdzie pokazowano mi groby w kryptach ukryte wielu SS. Męczenników, lochów tych, czyli pieczarów niezmierna moc, gdzie człowiek obłąkany muſiałby zaginąć; ciągną ſię te *Katakumby* ſpodem Rzymu aż pod Tyber rzekę, i powiadaią, że ſię z ſobą ſchodzą wſzyſtkie cztery to ieſt: Katakumby S. Wawrzyńca, S. Pankracego, S. Agnieſzki (te dwa ſą w mieście) i S. Sebaſtyana, czyli Kalixta, tego tu ieſt głowa, tamtego ramie razem z kamieniem owym, na którym piętę ſwoię wyraził Chryſtus Pan pokazawſzy ſię S. Piotrowi. W oſobnéy Kaplicy Kardynała Barbe-

rini

rini złożone iest ciało S. Sebastyana, gdzie pod Ołtarzem z marmuru białego śliczna iest Jegoż Statua leżąca ze strzałami utkniętemi. Na tym Ołtarzu odprawuiący Mszą S. Kapłan, do ludzi twarzą obrócony, niepowinien się obracać na *Dominus vobiscum* i na przeżegnanie maiąc lud przed sobą na froncie, a w tyle ścianę, z takiey tam mody przykład brać raczey z Kapłana, niźli ze słuchacza, który w Kościele obchodzi się nazbyt niegrzecznie ze względu na Muzykę tył daie Ołtarzowi, Więc chcąc pogodzić ciekawość z nabożeństwem, albo przynaymniey światowość uiąć grzeczniey szą w Kościele manierą, musiano przeto samo bliższym Ołtarza mieyscem Chory upoważnić; tak wdzięczney słuchaiąc Kapelii, Mszy przynaymniey dla niey nieomieszka solenney. Zabiegaiąc przodem zgorszeniu, mało co Włosi wskórali, kiedy nakoniec Mszy wzgląd ma-

ły mieli; byleby Mszy całéy do końca, Jchmość słuchali. trzeba ieszcze było Muzyce *Ite Missa est* ustąpić.

Daléy za S Sebastyanem w polu wspaniały grób w dużym okrągu z kwadratowych kamieni wystawiony od Q. Metella Kreteńskiego [x] dla pamiątki Córki Jego Cecilii Metelli, któréy Jmię pismo w literach wyraźnych przypomina. To miéysce pospólstwa niepiśmienne nazywa głową wołową *Capo de Bove*, którą tam snać na wierzchołku obaczyło. Z Metellą stało się, co z monetą, która lubo ma napis i wyrazy człowieka, wszelako w cenie idzie bydła. *Pecus dedit nomen pecuniæ.*

Na miéysce Cieplic *Termedi Novato Laterizio*, Kościół iest S. Praxedy; tam w Oratorium niegdyś S. Zenona, czyli w Kaplicy od Paschalisa I. Pa-

[x] *Creticus nazwany, iż zwyciężył Kretenczyków Obywatelów Wyspy Kréty czyli Kandyi* Hecatempolis *od* 100. *Miast nazwanego na Morzu śródziemnym.*

I. Papieża wyſtawionéy przy wielkim nabożeńſtwie i uſzanowaniu przy ogniach chowa ſię Kolumnowa Swięta, przy któréy Chryſtus Pan był biczowany, ieſt to ſłup nie wyſoki marmuru zielonego gładki i okrągły, który z Jeruzalem do Rzymu przywiózł Jan Kolumna Kardynał, ſkąd Xiążęta Kolumnowie tytuł Xiążąt od téy Kolumny nadany maią. Męczenników tu pogrzebionych ieſt w liczbie 2300.

Przy drzwiach Kościelnych w ścianę muru Kościelnego wprawiony ieſt marmur, na którym S. Praxeda ſpoczywała; ta zacnego Patryciuſzów będąc rodu za przykładem Sioſtry ſwéy S. Pudencyany krew SS. Męczenników zbierała, i ciała Jch grzebła. Co wpośrzòd Kościoła ſtatua Jèy nad ſtudnią wyraża krew z gąbki wyciſkaiąca.

W Kościele S. *Pudencyany* na ulicy Urbana, *vico Patrizio* (gdzie niegdyś był dom S. Pudenty uczczony

przytomnością S. Piotra Apoſtoła) SS. Męczenników 3000. ſą tu Relikwie.

S. Priſcilli Cmentarz na drodze Salaryiſkiéy, gdzie od S. Lucyny pogrzebione ieſt ciało S. Marcella Papieża, którego Maxencyus przeciwnik Konſtantyna W. na wzgardę ſtaiennych beſtyi ſługą, a dom Lucyny i miéyſce nabożeńſtwa ſtaynią uczynił. Tamże leży Marcellinus z 3. Towarzyſzami i. t. d. Sama zaś S. Priſcilla na drodze Oſtieńſkiéy pogrzebiona o mil 10. Włoſkich za Miaſtem.

Na drodze Oſtieńſkiéy za S. Pawłem pokazano mi niepoſpolity zwir *Puzzolana* koloru burego, ktory ſięścina i krzepi w wodzie, ſłuży on do muru trwałości, gdzie woda ani muru takiego niepodmywa, ani murować przeſzkadza, owſzem pomaga, przyſyłaią z naydalſzych ſtron po ów zwir.

Król teraźniéyſzy Szwedzki krążącą koło całéy Europy nawą chciał na

zało-

założenie u siebie portu nowego ten zwir ze Włoch do Szwecyi sprowadzić, lecz niestety nawa z towarem ciężkim, wprzód nim u Portu stanęła, pogrążyła się.

W Kościele Maryi nowym, gdzie był kiedyś Dom złoty Nerona przy drodze Swiętéy *Strada Sacra* są duże skały, na których klęczał Piotr S. kiedy Szymon Czarnoxiężnik na powietrze był się wyniósł. Tamże *Mauzoleum* Grzegorzowi XI. Lemowicenskiemu, który z Awenionu w lat 70. do Rzymu Stolicę przeniósł [y] za Grzegorza dopiero XIII. Roku 1584. Senat i Pospólstwo Rzymskie wystawiło na pamiątkę i dowód wdzięczności. Wyszedłszy z tego Kościoła po prawéy

[y] *Klemens V. Papież R. 1305. ukoronowany w Lionie założył Stolicę Apostolską w Awenionie, Hrabstwo to we Francyi R. 1348. u Joanny Królowy Neapolitańskiéy Hrabiny Prowanckiéy kupił Klemens VI. za 80,000. Cekinów, albo czerwonych złotych.*

wéy ręce ſtoią oſtatki ſkarbca Neronowego, i oraz obaliſka Pałaca Jegoż. Gdzie zaś był przed tym Kościoł pokoiu *Templum pacis* od Weſpaziana wyſtawiony, wyraźnie ieſzcze tam uważałem znaki dawnéy Kościoła tego wſpaniałości.

Tamże niedaleko niegdyś Bazylika Pawła Emiliuſza, która iednym była Rzymu cudem, i przeto na tym miéyſcu Kościół S. Wawrzyńca ſtoiący nazywa ſię *in Miranda* dla pamiątki owych dziwów.

S. Maria in Coſmedin Kościół Kollegiaty od S. Adryana I. Papieża wyſtawiony Roku 782. ma dwie Katedry S. Auguſtyna, kędy ſzkoły Greckie były, i on ſam Doktór Kościoła Bożego, uczył tu Retoryki, pod tym Kościołem R. 1717. w kryptach nalezione ieſt ciało S. Cyrylli Córki Decyuſza Ceſarza w grobie, w którym przez 200. lat leżało przed wiadomością ludz-

ką

ką ukryte, tam dawniéy Papieżowie pod czas prześladowania ofiary Swięte sprawowali kryiomo, których Jmiona na Ołtarzu, S. zaś Cyrylli na grobie Jéy wyryte czytałem. Są tam relikwie S. Hilaryusza, a świeże co rok w dzień Popielcowy składaią się dla uszanowania miéysca owego podziemnego, i dla odnowy zastarzałéy pamiątki.

Twierdzą o Obrazie Marvi tytularnym tego Kościoła, iż czasu prześladowania obrazobòrców, iakim był Armenik Cesarz, Michał Cesarz, Leon Jzauryk Cesarz, z Grecyi tu się dostał, który, że nie iest sztuką i dziełem ręki ludzkiéy, wszyscy prawie tych wiekòw sądzą Malarze.

W Kruchcie leży duży okrągły kamień wyrażaiący z gębą dziurawą twarz *Maschorze* i nazywa się gęba prawdy *la Bocca de la verita*. w którą gębę Poganie wtykali rękę dziewicéy podéyrzanèy, iaką ieśli w rzeczy samèy by-

ła,

ła, ręka upadać czy uſychać miała, nierozumiem, żeby ów kamień *prawdy* był *Probierſkim*, albo narzędziem Oyca kłamſtwa, to tylko pewna, że Córki Synowie kłamſtwa nie tak wſtydu i grzechu potaiemnego, nie tak krzywoprzyſięſtwa i Boga wſzyſtko widzącego boią ſię, iako raczéy w takowéy prawdy próbie niebeſpieczeńſtwa uronienia ręki, albo uſchnienia całego ciała za krzywoprzyſięſtwo, dobrze choć drugdy aprehenſya prędkiéy śmierci niektórych od krzywego przyſięgania odſtraſza.

W Kościele S. Andrzeia od marmuru koſztownym od Xiążąt Panfilich wyſtawionym złożone ieſt ciało S. Stanisława Koſtki, S. J. Polaczka, nad którego Młodzieniaſzka Rzym między SS. Wyznawcami niema wiekiem młodſzego. Młodyć to Panicz, ale wielki Swięty, którego tam święte mieſzkanie nawiedzaiąc, dzieło miſternéy ręki w marmurze twardym iak nayżywiéy

kona-

konaiącego S. Młodzieniaſzka udaiące oglądałem zaſtanowiwſzy ſię wprzód nad formą, potym nad materyą owego Poſągu, gdyż pierwſzy raz zdarzyło mi ſię widzieć w iedney marmuru ſztuce kolor czarny i biały. Ta oſobliwość w naturze, i oraz w ſztuce ſprowadziła na to miéyſce Józefa II. Ceſarza Chrześciańſkiego.

Między nayoſobliwſzemi w całym Rzymie ſtatuami, co do materyału ta ſtatua S. Staniſława Koſtki liczyć ſię może. Co do ſzacunku wnętrznego S. Jgnacego Loioli w Kościele Jezuſowym *del Gezu*, gdzie nietylko kruſzec drogi, ale i kamień nayrzadſzy wkoło niéy *lapis lazuli* ceny iéy przydaie.

Co do ſztuki w udaniu Snicerſkiéy.

1. Statua Maryi Panny Wniebowzięcia i S. Aloizego Gonzagi w Kollegium Rzymſkim.

2. S. Tereſy w Kościele XX. Karmelitów.

3. S.

3. S. Agnieszki w Kościele pod iéy tytułem.

4. Statua Pana JEZUSA w Kościele XX. Dominikanów *supra Minervam.*

Posąg Herkulesa w Pałacu Farnezego, z którego biorą model i snicerze i Malarze. W tym Pałacu pokazuią ciekawym (ale ta ciekawość kosztuie, wiadomo iak w Rzymie). Wołu Pannę wydaną na śmierć tratuiącego, którego Męszczyzna trzyma za ucho i rogi; rzecz ta cała zrobiona z iednéy marmuru sztuki, i wyśmienicie udana. Wzięta ona iest za Pawła III. Farnezyusza z Cieplic *ab Thermów* Sławnych Antonina Karakalli, do których wody sprowadzone były przez cugi wodne *aquæ ductus* o mil 17. Pałac ten wystawiony przez Xiążęcia Farnezego za pozwoleniem Pawła III. Stryia Jego z brył kamieni ciosanych *Amfiteatru Flawiuszowego*, ile przez noc iednę po-

ruy-

rujnować mógł bijąc weń dzidami.

Z kolumn czyli słupów naycelnieyszych w Rzymie iedna iest na placu dawnego Rynku Traianowego *Colonna Traiana* wysoka na stop 223. szczeblów ma wewnątrz schodowych 185. okienek 40. na wierzchołku kolumny w drogiey urnie, czyli naczyniu były złożone tego Cesarza Popioły, którego Poganie iak Bożka czcili. Adryan Cesarz tamże poświęcił był Kościół Trajanowi Cesarzowi, którego był tamże posąg ze szczerego metalu ulany na kształt Rycerza, którego Kościoła znaku nawet niema, a miasto iego stoiącego na téyże kolumnie S. Piotra przez Syxta V. postawionego czczą teraz Rzymianie. przednia na tym słupie kamiennym iest rzezba woyny Traiana z Dakami [z] wyrażaiąca, Rafał z Urbinu naysławnieyszy Malarz brał z niego wzory, i teraz na nim Malarze i Snicerze wprawuią się. Dru-

[z] *Gdzie teraz Siodmiogrodzianie i Wołosi.*

Drugi słup, na którym stoi S. Paweł *Antonina Piusa* pobożnym mianowanego niegdyś Cesarza, postawiony od Senatu Rzymskiego wysoki na stop 161. gradusów w nim 106. okienek 16. wewnątrz są wyrażone dzieła owego Cesarza; powierzchnie zaś woyny z Markomanami Marka Aureliusza Cesarza Następcy po dobrym Cesarzu *Piusie* ieszcze lepszego, którego posąg na koniu siedzący z Metalu zrobiony przez Chinczyka iednego z naywybornieyszych tego dzieła sztuki Rzemieślnika [a] stoi przed Kapitolium.

Mówiąc co do sztukateryi, rznięcie na słupie *Traiana* kwitnącego, na słupie *Antonina* ustaiącego śnicerstwa iest dowodem. . . Ostat-

[a] *Tento Chinczyk do tego wybornego dzieła sprowadzony od Rzymian pokazał i w tym swóy dowcip i sztukę, iż mimo wolą Ich umiał w grzywie końskiéy znak utaić swóy wowéy róży misterney, która na afront im wyraża Rzemieślnika bydź nie Rzymianinem, ale Chinczykiem według tego znamiona.*

Oſtatki Bramy Traiana (w ogrodzie Kardynała Albani widziałem) wyśmienite. Septymiuſza i Konſtantyna iuż nietakie. I nie dziw; z czaſem upadaią kunſzty, i guſt ſwóy tracą nauki. W Trumnie owéy Agrypiny, był czas, kiedy zboże mierzono, teraz ſtoi na Kapitolium.

Był wiek, kiedy cieplice guſtowne i paradne lubił ſtawić Dioklecian, które potym Pius IV. obrócił na Kościół Maryi *de Angelis*, a drzewa z owéy paradnéy budowy pozoſtałego nieżałował Grzegorz XIII. użyć na ſpichlerzów zbudowanie proſtych. Konie owe Praxyteleſa i Fidiaſza, które kiedyś ſtały pod dachem ciepłey téy i pieſzczonéy Dioklecyana kompieli, teraz pod otwartym Niebem ſtoią *in monte Cavallo*.

Był czas, kiedy proſtym ręki ludzkiéy dziełom cześć nad ludzką wyrządzano.

L. . . . SS.

SS. Klaudius, Nikoſtrat, Symforyan, Kaſtoryuſz i Simplicy iedni ze Snicerzów ſą oni, którzy za Dioklecyana ſą pomęczeni, że rąk ſwoich utworem bałwanòw pokalać niechcieli.

Z między naydawniéyſzych i nayſławniéyſzych kolosòw, czyli Amfiteatrów było Amfiteatrum Flawiuſzowe wyſtawione od Weſpazyana, od Tytuſa Syna Jègo Bogom poświęcone, którego połowica dotąd ſtoiąca kilkopiątrowa czyni niemałe teraz ieſzcze dawnéy wſpaniałości wyobrażenie, obwód iego ma ſtop 2338. Plac to był pogańſkich igrzyſków i mordów tyrańſkich na SS. Męczenników, których ſzarpiąc i rozdzieraiąc dzikie i drapieżne beſtye, zażartym na krew niewinną ludzką oczom Pogańſkim miły ſprawowały widok, plac ten krwią Męczeńſką napełniony cały [b] od R. 1540. po-

[b] *S. Grzegórz Papież miało Relikwii pewnemu dał garść owéy ziemi, z któréy cudownie krew*

poświęcony iest Taiemnicom Męki Pańskiey, gdzie iak w ziemi świętey Stacye Krola Męczenników obchodzą z przykładnym nabożeństwem i odpustami. Po obiey stronie nad Bramami napis dano taki.

AMPHITEATRUM FLAVIUM,
Triumphis spectaculisque insigne
Dis Gentium impio cultu dicatum
Martyrum cruore ab impura superstitione
EXPIATUM.
Ne fortitudinis eorum excideret memoria,
MONUMENTUM
A Clemente X. Popa. Max:
Annó Jubilei MDCLXXV.
Parietinis dealbatis depictum
Temporum iniuria deletum
Benedictus XIV. P. M.
Marmoreum reddi curavit.
Annó Jubilei 1750. *Pontificatus X.*

poszczyła się Męczeńska, co dla pamiątki wyrażono iest na Ołtarzu S Grzegorza w Kościele Watykańskim.

Na prawéy ſtronie niedaleko od *Amfiteatru* ſtoi *Arcus* to ieſt Brama tryumfalna po ſławnym zwycięzeniu Maxencyuſza Konſtantynowi Wielkiemu Ceſarzowi wyſtawiona, na którey napiſano Froncie.

IMP. CAES. F. L. CONSTANTINO MAXIMO
P. F. AUGUSTO. S. P. Q. R.
QUOD INSTINCTU DIVINITATIS, MENTIS
MAGNITUDINE, CUM EXERCITO SUO
TAM DE TYRANNO, QUAM DE OMNIS EIUS
FACTIONE, UNO TEMPORE IUSTIS REMPUBL:
ULTUS EST ARMIS, ARCUM TRIUMPHIS
INSIGNEM DICAVIT.

Z iednéy ſtrony *Votis X. - - Votis XX.*

Z drugiéy ſtrony w tyle, *Sic X. - Sic XX.*

Wpośrzód Bramy na iednéy ſtronie wiażdu *Fundatori quietis*, na drugiéy zaś ſtronie *Liberatori Urbis.*

Z boku na marmurze napis taki.

Clemens XII.
Pont: Max:

Quod

Quod Arcum
IMP. Conſtantino Magno
erectum
Ob. relatam Salutari
Crucis ſigno
Præclaram de Maxentio
Victoriam.
Jam temporum iniuria
Fatiſcentem
Veteribus redditis
Ornamentis reſtituerunt
Annó Domini MCCXXXIII.
Pont III.
S. P. Q. R.
Optimo Principi.
ac priſtinæ Maieſtatis
Urbis Adſertori
Pos.

Skąd idąc ku Kapitolium drogą świętą *via Sacra* (dla Konfederacyi owéy za Romuluſa tak przezwana ta droga) druga tryumfalna ſtoi brama wyſtawiona dla Tytuſa Ceſarza po zbu-

rzeniu Jerozolimy, którą Historycy Kościelni od siedmiu lichtarza świeczników, który tam iest w bramie między sztukateryą wyrobiony, nazywaią *Septem Lucernarum.* Téy bramy dach drogi brondzowy wzięty iest na Kościół Watykański od Honoryusza I. Papieża.

Napis na téy Bramie taki.

SENATUS
Populusque Romanus
Divo Tito Divi Vespasiani F.
Vespasiano Augusto.

Przy drodze tryumfalnéy niedaleko kolumn trzech pozostałych z Kościoła Jowisza Grzmiciela *di Giove Tonante* od Augusta Cesarza poświęconego na bramie tryumfalnéy *Septymiusza Sewera.*

Napis stary ledwie iuż znaczny.

Na przeciw téy Bramy miała bydź szkoła Xantusa.

Kościół nayslawniéyszy za Pogan *Pantheon, Rotunda*, okrągłym teraz nazywaią, który krom dziury okrągłéy

w gó-

w górze żadnego okna niema, a przecie dość ma światła. Tento Kościół wystawiony naypierwiéy od M. Agrypy Roku 14. po Narodzeniu Chrystusa Pana, który za Traiana Cesarza zgorzał od piorunowego ognia, poprawiony od M. Aureliusza, potym od Septymiusza Sewera po pożarze za panowania Kommoda Cesarza.

Fokas Cesarz Następca Maurycego pozwolił Bonifacemu IV. poświęcić go Maryi Pannie i SS. Męczennikom na początku wieku 7. skąd nazywa się *S. Maria ad Martyres.*

Kopuła i krużganek tego Kościoła, że był Metalem pokryty, kazał go zedrzeć Konstans Synowiec Herakliusza Roku 636. Ruiny tego nareszte Kościoła poprawił Eugeniusz IV. i Alexander VII. Papieżowie.

Zamek S. Anioła *Castrum Angeli* uczyniony iest od Bonifacego Papieża Roku 1395. gdzie było Mauzoleum

Adryana Cesarza, którego popioły w naczyniu dużym miedzianym na wzòr szyszki borowéj były złożone, teraz leży ona w ogrodzie Papieskim przed Pałacem Watykańskim; a Statua S. Michała stoi na iéy miéyscu na Zamku owym, gdzie czasu powietrza zarazy przy Supplikacyach publicznych za Grzegorza pokazał się S. Michał miecz w pochwy chowaiący. Kaplica Jemu poświęcona na wierzchołku tego zamku nazywa się *Inter Nubes*.

W skarbcu warownym leżą summy złożone do piąciu milionòw Cekinow od Syxtusa V. Papieża na ostatnią Kościoła potrzebę; z nich pół miliona powiadaią, iakoby dano na wyprawę Wiedeńską Janowi III. Kròlowi Polskiemu.

Jest miéysce więzienia i kary sekretney dla zacnych osòb przez strącenie z góry w loch głęboki sztabami ostremi rożnie posnowany, które wino-

way-

waycę na łeb lecącego w sztuki rozcinaią.

Jest też tam miéysce rezydencyi dla Oyca S. w czasie ucieczki od prześladowania, dokąd z Pałacu Watykańskiego dana sekretna galerya, kędy czasami przechodzi Papież *incognito*.

W Kościele S. Bartłomieia na wyspie ma bydź ramię S. Woyciecha od Bolesława Chrobrego Ottonowi III. Cesarzowi w podarunku dane, dowód tego masz niżéy.

Skąd niedaleko w Kościele Sant: Maria *Trastevere* [.] zrzodło iest pod Oltarzem, gdzie twierdzą: iakoby oliwa płynęła, nim się Chrystus Pan narodził; skąd i teraz nazywa się to miéysce

[c] *Jeden z Kościołów Maryi Panny w Rzymie naydawniéyszy, w którym iest Obraz Maryi Panny łaskawéy, nabożeństwem S. Cecylii i S. Franciszki Rzymianki uczczony. Przy Kollegiacie tutéyszéy był Kanonikiem Tomasz Freter Poznańczyk, Pisa z Odów na pochwałę Hozyusza Biskupa Warmińskiego i Kardynała.*

ſce *S. Maria in fons Olei.* Tam *Taberna meritoria* dla zaſłużonych żołnierzy przed tym bydź miała. Na Tablicy takie ſą napiſane wierſze od nich.

Roma vetus, veteres cum te rexére Quirites,
Nec bonis immunis, nec malus ullus erat.
Defunctis Patribus ſucceſſit prava juventus
Quorum conſilio præcipitata ruis.

Toż ſamo po Polſku.

Rzymie ſtary, gdy mieli rząd nad tobą ſtarcy,
Na wybór miałeś dobrych, zły nikt niebył arcy.
Po zmarłych Oyców młodzież rządzi cię bez ładu,
Za iéy radą przychodziſz prędzéy do upadu.

Roku 460. od założenia Rzymu w Kościele Kwiryna Kompas był poſtawiony, który iak oſobliwość pierwſzy raz wtedy obaczyli Rzymianie, którzy poproſtu wſchód i zachód uważali, a kiedy ſłońce proſto biło między roſtry i miéyſcem publicznym dla przyięcia Poſłów, wołał woźny *południe*; ſkąd i teraz przy zegarach pewny o 24. godzinie *zachód* ſłońca raz nazawſze maią regularnie determinowa-

ny,

ny, o południowym zaś czasie mianowicie w letniéy gorącey porze zażywają Włosi, i choćby drugdy czuli, o południu wiedzieć niemogą, chyba z Kalendarza *Giorne Dziorne*, w których oni południa godziny, iak u nas wschodu i zachodu maią Tablice, które regulują podług linii Merydyonalney, ta zaś wyciągniona iest w Kościele XX. Kartuzów, podle łaźni Dyoklecyanowych, staraniem i kosztem Królowy Anny, żony Króla Jana Sobieskiego, która w Rzymie po śmierci Męża żyiąc, tę dla Włochów przysługę i wieczną Jmienia Sobieskich pamiątkę uczyniła. Wdzięczni Rzymi nie pokazuią w Rzymie miéysce rezydencyi tey Monarchini, zéyście. Jéy z tego świata, tak po dziś dzień w Rzymie głoszą przy Merydianie, iak woźny przedtym wołał *południe* przy roztrach.

W Kościele Oyców Kapucynow po prawey ręce Ołtarza wielkiego nie-

pokalanego Poczęcia Maryi Panny złożone w publicznym Mauzoleum Ciało W. Alexandra Sobieskiego Kapucyna, ktorego iako Wielkiego Króla Jana III. Potomka, Klemens XI. Kardynalską ozdobił Purpurą, i Królewski sporządził mu pogrzeb Roku 1714.

Na Kapitolium w Galeryi między osobliwszéy malarskiéy sztuki kwadratami pokazuią Historyą zabranych Sabinek pod czas igrzysków od Rzymian pięknie wymalowaną przez Piotra *de Cortone*, za którą iakoby 13 000 Czerwonych Złotych dawał August II. Król Polski.

W Pałacu Xiążąt Kolonnów na wschodach sławna głowa Meduzy z porfiru zrobiona; w ich Galeryi między osobliwemi Malarzow sztukami, iest Obraz S. Stanisława Kostki z Aniołem Kommunią mu daiącym, dzieło wyborne Karola Maratty.

W Pałacu Xiążąt Burgiezych (któ-

rzy

rzy równie iak i Xiążęta Kolonnowie audyencyą daią pod pawilonem nakształt Tronu) na pamiątkę, że Paweł V. sławny Papież z Jch był Jmienia, iest cudnie wymalowany Portret tego Papieża.

Tamże wymalowany iest przez sławnego Malarza Ticiana [d] na płotnie Juliusz Karaffa Kardynał ścięty za Juliusza II. Papieża, gdzie też Oryginał wymalowanéy Wenery przez Pawła Weronenczyka, wykopiował świeżo Gatte Francuz przez 5. Miesięcy koło niego pracuiąc, niezgadnę iakiego ma bydź szacunku Oryginał, kiedy kopią Jego drogo iuż w Rzymie szacuią.

Za Statuę Hermafrodyta, którą w tymże chowaią Pałacu, Xiążę Burgiezy Kościół marmurem powlókł *ala victoria* wykupuiąc ią od XX. Karmelitów bosych.

Swięty Jan Chrzciciel siedzący z nogą

[d] *Ticianiemu Malarzowi sławnemu niewstydził się pęzel z rąk wypadły podnieść Karol V. Ces*

nogą iednoſtaynie wydaiącą ſie ze trzech ſtron patrzącemu, zadziwienia godna ta ſztuka ſławnego Rafała *de Urbino*.

Villa Burgiezych za murami Rzymu niedaleko *Campo Marzo*, piękna, ciągnie ſię na mil 3. włoſkich, maią tam dość na opał laſu i łąk na wyżywienie 2000. oſłow, z których naymy znaczną codzień zbieraią ſummę.

W Pałacu Xiążąt Juſtynianów do 2000 poſągow, i rozmaitych ſtatuy rachuią.

Na Pałacu X. Kaietana Ruſpoli ſchody w całym Rzymie nayoſobliwſze z kamienia *Paragona* białego długie i ſzerokie.

W Farnezynie na Sali pałacu XX. Farnezych z weſela Bogow przez Rafała na ſufficie wyterminowanego wzory Malarze biorą, i uſtawnie ieden po drugim kopiiuią. Tegoż Rafała kamery na Pałacu Watykańſkim, i krużganek ſuffitu przezeń wymalowanego oſo-

osobliwszą maią zaletę, za wykopiowanie sztuk owych Rafała znaczną postąpił summę Malarzowi pewnemu wielki Xiążę Rossyiski.

Za Bramą S. Pawła po prawéy ręce iest Piramida z kamienia kwadratowego wysoka 160. stóp. szeroka u spodu 130. w dniach 330. wystawiona, iak pokazuie napis *C. Cestio F.* gdzie schowane są popioły Kaiusa Cestyusza, który sporządzał dla Kapłanów Jowiszowych uczty. Ma bydź wewnątrz pokóy wysoki 19. szeroki. 26. piędzi przednim malarstwem Bogów wyrażaiącym ozdobiony.

Brama S. Pawła nazywała się przedtym *Trigemina*, gdyż Roku 86. od założenia Rzymu za Tulla Hostyliusza Krola III. Rzymu na tem gdzieś miéyscu stanęła wygrana Rzymian nad trzema Kuraciuszami przez iednego ze trzech braci pozostałego Horaciusza, których pamiątką są trzy góry dorąd

Jmię

Jmię Braci trzech *Tre Fratelli* maiące.

Za tą Bramą był moſtów ſławny *Pons Sublicius* z Portem, M. Emiliuſza Lepida, który moſt załamał ſię w tyle Horaciuſza Kokleſa walczącego z Toſkanami, i tym przypadkiem ocalał Rzym, a waleczny Horaciuſz z koniem ſkoczył w Tyber, i wypłynął zwycięzca na brzeg ſwóy.

Marek zaś Kurciuſz, co ſię z koniem w otchłań rzucił dla dobra publicznego pod Kapitolium ſtał ſię Bogom Pogańſkim żądaną ofiarą.

Mucyuſz Scewola odważnym paleniem ręki ſwéy odſtraſzył Porſennę Króla Etruſków od Rzymu, a tak więcéy dokazał, niż gdyby go był zabił, tąż prawicą większego nad ſobą zwycięſtwa ſprawczynią.

Przed Bramą Poſpólſtwa *Populi* w Kościele XX. Auguſtyanów (w których Klaſztorze niegdyś Marcin Luter mieſzkał, iego rękopiſmo chowaią w Biblio-

bliotece Watykańskiéy.) dowcipnie napiſano nagrobek dla Jéymci Pani Odeſcalchæ Chiſiæ imieniem Małżonka, ktòry prawdziwie *contra votum ſuperſtes* Wdowcem niechcąc bydź długo, przyjął na ſię biedny drugiego ślubu obowiązek.

Circus Maximus na równinie Marciuſzowéy między gòrami Palatyńską i Awentyńską, okrąg to wielki do zawodów założony od Tarkwiniuſza Krola Roku po założeniu Rzymu 154. za pyſznego Tarkwiniuſza zakończony R. 234. plac ten ogarnąć mògł Spektatorów 260,000. Zwyczay biegania do mety na wyścigi zachowuie ſię dotąd na ulicy Kurſowéy, którą wyprościł Paweł II. Papież R. P. 1465. a którego koń pierwſzy do mety dobieży, za nagrodę od Oyca S. bierze ſztukę Materyi, co przedtym dawano za przebicie oſzczepem Buchaia.

Do igrzyſkòw owych ſtarzy Rzy-

mianie tak byli przyzwyczaieni, iak do chleba, skąd poszło w przysłowie: *Populus Romanus amat panem & Circenses.*

Lecz i teraz pewny w Rzymie bunt byłby, gdyby Oiciec S. zwyczay ich ten dawny znieść postanowił, albo, gdyby ze szpichrzów swoich chleba im niedostarczał [d]; cowiększa, gdyby się w Rzymie brokuły tylko przebrały, w którey włoszczyznie Włosi bardzo się kochaią [e].

Szpitalów w Rzymie znaczna iest liczba, między niemi naywiększe i nayporządniey sze są: pierwszy pod tytułem Ducha S. drugi pod tytułem S. Michała, w którym do 700. osób bywa cho-

[d] *Zwyczay staie się prawem, czyli prawo stoi zwyczaiem. Trzyma się ludu Rzymskiego dotąd powszednim używaniem chleba prawo Grachusowe, którym dostarczano żywności i. t. d.*

Legem frumentariam ferebat C. Grachus, iucunda res plebi Romanæ, victus enim suppeditabatur largè sine labore.

[e] Luxuriant animi rebus plerumque secundis.

chorych. Proboſzczem ſzpitala Ducha S. według funduſzu powinien bydź Polak, który z nadania wielu Papieżów rocznego dochodu ma więcéy niż 80,000. Skutów rzecz pewna, a iak Rzymianie powiadaią, ten ſzpital ma większą intratę, niźli ſam Papież.

Rzym na łonie ſwoim wychował Papieżów 114. z których 34. w liczbę SS. przeniòſł, innych zaś Swiętych wydał bez liczby.

Rzym dopiero ſtał ſię Katedrą ludzi uczonych, ſkoro z Grecyi do Latium przenioſły ſię nauki.

Król Ewander z Arkadyi pierwſzy do Kampanii Rzymſkiéy nauki piękne wprowadził Roku 2900. przed założeniem Rzymu, 60. laty przed woyną Troiańſką.

Sylla zaś z Aten ſtarożytności do Włoch ſprowadził, któremi Rzym ozdobił.

W wieku XV. Mikołay V. Pa-

pież Xiężnicę Watykańską zamnożył Xięgami z różnych stron sprowadzonemi.

Jerzy Trapezunczyk tegoż Papieża Sekretarz w Rzymie uczył języka Greckiego, Krasomowstwa, i Filozofii.

Po wzięciu zaś Carogrodu od Turków R. P. 1453. Andronik z Tessalonik przybylec uczył Greckie szkoły publicznie.

Plotius rodem Lugduńczyk. wychowaniem Rzymianin, pierwszy w Rzymie łacińskiego krasomówstwa Nauczyciel.

Krates Mellotes pierwszy Prawotwórca *Grammatyki*, czyli przepisów języka Łacińskiego.

Prawopisy.

Publius. Papirius żył około Roku od założenia Rzymu 240.

Appius Claudius Centemmanus Censor, za którego *Droga Appiuszowa* i wo-

i wody Klaudyuſzowe ſtanęły. Zył około Roku 440.

Kaius Fabiuſz *Piſtor* zwany przeto, że Kościół *Salutis* wewnątrz wymalował od Brutuſa Diktatora wyſtawiony; żył R. od założenia Rzymu 451.

Publius Sempronius Filozof, i Konſul, Jego żona Kornelia ſławna łacinniczka, którą ſławi Quintilian. 449.

Tiberius, Coruncanius Konſul 473.

Sextus Elius Budowniczy krzeſłowy *Edilis curulis* - - - 553.

Publius Mucius Scevola Konſul - - - - - - 578.

Porçius Kato Cenſor piſał prawa o żołnierce *de Re militari &c. &c.* o nim Livius: Gdzieby ſię kolwiek urodził, znalazłby wſzędzie Kato los ſzczęścia dla ſiebie [f]; umarł - - 605.

Marek Kato Syn Jego obiaśnił prawa. M 3 Aqui-

[f] Quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus videbatur. *T. Livius.*

Aquilius, Gallus Tribunusplebis . . . . . 693.

Servilius Sulpicius Rufus Konsul, tego Cicero nad wszystkich Prawopisów przeniósł.

Krasomówcy.

Cetegus, Kato, Sempronius Grachus, Emilius Lepidus, Galba, Krassus. Marek Anton usz, Hortensiusz, Cicero, Skryboniusz Kuryo, Antoniusz Troymąż. Publikola pierwszy miał mowę pogrzebową po śmierci Brutusa. M. Antoni Muret [g].

Wierszopisy.

M. Liwiusz Andronik, który w Rzymie Tragedie i Komedie począł wydawać R. od założenia Rzymu 513. En-

[g] *Muret R. 1577. za Króla Stefana Batorego listem Jana Zamoyskiego Podkanclerzego Koronnego do Polski przy był wezwany, tenże za Królem naszym Zygmuntem Augustem miał w Rzymie mowę przed Piusem V. Papieżem z pochwałą Narodu Polskiego, gdzie ma rzecz i o granicach iego.*

Enniusz Kwintus Obywatel Rzymski. - - - - - - 515.

Terenciusz rodem Afrykańczyk, wychowaniem Rzymianin topieleć urodził się w Kartaginie. - - 560.

Pakuwiusz 80letny i L. Attiusz Baykarze.

Luciliusz Kaius Dziad Pompeiusza po Matce. - - - - - 651.

Titus Lukreciusz Carus urodził się w Rzymie. - - - - - 658.

Albius, Tibullus, urodził się w Rzymie. - - - - - - 710.

Petronius Arbiter Obywatel Rzymski żył za Nerona.

Marek Waler: Marcialis Bilbitanin, w Rzymie żył lat 35. za Domiciana Cesarza.

Klaudyanus Alexandrinus, żył za wielkiego Teodozyusza, któremu posąg na rynku Rzymskim postawiono.

Aurelius, Prudencyusz żył za tegoż Teodozyusza.

Hieroteuſz pierwſzy z Chrześcian pieśni SS. ſkładacz.

Panna Proba Falkonia Rzymianka wierſzopiſka Grecka i Łacińſka w wieku V.

Franciſzek Barberini i. t. d.

Dzieiopiſy.

K. Juliuſz Cezar urodził ſię w Rzymie R. od założenia Rzymu 353.

K. Saluſtiuſz Kryſpus, Tribunus plebis był w ów czas, kiedy Milo Klodyuſza zabił, urodził ſię w Amiternie - - - - - - 668.

Korneliuſz Nepos Weroneńczyk umarł za Auguſta Ceſarza.

Hegeſippus pierwſzy Dzieiopis Kościelny, żył w wieku II. po Chryſt:

Marek Fabiuſz Kwintylian w Rzymie Nauczyciel Retoryki; żył za Tita Weſpazyana Ceſarza.

Swetoniuſz Trankwillus Sekretarzem był Adryana Ceſarza.

Piſarze różni.

O Budownictwie Witruwiuſz.

O Ziemiopiſtwie Dionizy. Ma

Ma i teraz Rzym ludzi uczonych, którzy pismami i dziełami swemi pierwiastkową Rzymu sławę i Religią utrzymuią, iako naprzykład X. Franciszek Antoni *Zaccaria* ex Jezuita z Xiąg chwalebnych, pełnych głębokiéy nauki, i gruntownéy doskonałości całemu światu znaiomy Autor.

Dway także ex Jezuici ieden w Rzymie, drugi w Ameryce kształtnym wierszem łacińskim Jlliady i Odyssei Homera iak głębokiego, tak do zrozumienia trudnego Póëty iaśnie wyłożyli, których obu dzieła równie wyborne czytaiąc teraz Literaci nie wiedzą, którego z nich głowę laurem uwieńczyć, albo raczéy komu *Palmę* wygranéy przyznać należy się.

Lecz co się tycze szczegòlnych zaszczytów Narodu i ięzyka Polskiego sławy, rozumiem, że niosę nayciekawszą z Rzymu dla wspòłrodakòw mo-

ich

ich nowinę, któréy dotąd Rzym niemiał, kiedy miasto gościńca nayosobliwszego przywiózłem troie Xiąg w Polskim ięzyku w Rzymie drukowanych. 1. O naukach wyzwolonych X. Jgnacego Włodki. 2. Komedya z Historyą Janſenizmu. 3. Kazania X. Andrzeia Wagnera. 4. Xięga Historya o Domku Maryi Panny Loretańskim przez Jmci Xiędza Łasińskiego ex Jezuity, niegdyś Penitenciaryusza Polskiego w Lorecie, iuż iest dana pod prasę Drukarni Rzymskiéy, ktòra za staraniem właśnie iego dla przysłużenia się Polakom przysposobiła się na Punkle liter Polskich, żeby Rzym głowa świata drukuiąc dzieła Polaków Literaturą znakomitszych, sławę, i Jmię Jch w Europie pomnażała.

Zyie dotąd w pamięci i sławie u Rzymian K. Sarbiewski naszyniec, ktòry mieszkaiąc w Rzymie wsławił Jmię Sarmackie, i dowcip iego w gładko ulanych

wier-

wierszach równie iak *Tyber* bystry, nosi w szumnych nurtach swoich.

J. Szmuglewicz *Warszawianin* w sztuce Malarskiéy, i w sztychunku na cały Rzym sławny. Rysunek iego delikatno, że tak powiem, dosadny ucalił po większéy części drogie owe dawnego Rzymu znalezione pod ziemią ułomki dokładem, gdzie czego brakło, umiejętnéy ręki.

Do czego od Piusa VI. Papieża nowe Rzymowi ozdoby przyczyniaiącego, i stare wskrzeszaiącego użyty, nietylko wielkiemu Jego oczekiwaniu dosyć, ale i narodowi własnemu zaszczyt niemały czyni.

Dzielna prawica tegoż nayświętszego Piusa VI. Papieża zawalinami przez trzęsienie ziemi dawno od oczu, i zapadłéy przed wiclą wieków wiadomości pokryty głęboko, z pod murów nowych wydzwiga Kolos sławny Augusta Cesarza, i obeliszek na troie ro-

spa-

ſpadły, znowu na ſwoimże całkowicie ma poſtawić pedeſtale, którego twarz zachodnią iuż widzi Tyber bliſki, iak ze śmiertelnego prochów grobu otartą, i piſmem ożywioną świeżym. Roku 1773.

Mauſolæi Auguſti
Facies Occidentalis
Dirutis Ædibus
Detecta
MDCCLXXIII.

W Jmię Braſkich zlana krew Ogińſkich, Brzoſtowſkich Panów Litewſkich panuie dziś Państwu Włoſkiemu w Piuſie VI, który iak ieſt głową, i ozdobą Kościoła Chryſtuſowego, tak tych Domów w Litwie, i Familii we Włoſzech *de Comitibus* Braſkich zacnéy wielkim Potomkiem.

TY-

TYTUŁY

Kościołów teraz, *Bożnic* przedtym *natymże miéyscu w Rzymie posadę maiących.*

S. Maria ad Martyres	*Pantheon* dla wszystkich Bogów, i przeto od Gotòw on ieden został niezburzony.
S. Maria in Ara cæli	Iowisza, Feretryusza
S. Maria del Campidoglio	Jowisza Kapitolinskiego.
S. Maria sopra la Minerva	Minerwy
S. Maria Liberatrice	Jowisza Statora
S. Maria di Loreto de Forni	Marsa.
S. Maria nova de Monaci Olivetani	Słonca i Xiężyca
S. Maria in portico Rione di Ripa,	Saturna i Opisa
S. Maria delle grazie	Westy
S. Maria na górze Awentyńskiéy *Vergine,*	Fauny Bogini dobrey *Buona*
S. Maria in Cosmedin.	Wstydu
S. Maria nel Esquilino	Jzydy
S. Maria in Aquiro.	Jaturny
S. Salvatore de la Pieta. Zbawiciela Pana	Pobożności *Pietatis* [h].
S. Salvatore in Massimi	Iowisza, Minerwy, i Junony
S. Salvatore in Statera	Saturna nel Campidoglio.
Domine quo vadis Kościół	Marsa

S. *Adri*

(h) *Drugi Kościół* Pobożności, *teraz pod tytułem S. Mikołaia in Carcere stoi na tym mieyscu, gdzie więzienie pospólstwa było wstawione niepospolitym z piersi córki posiłkowaniem Rodzica, za Kaia Kwinciusza i Marka Atyliusza Konsi:*

S. *Adriana nel foro Romano*	Saturna
SS. *Kozma i Damiana*	Kostora i Poluxa
S. *Alberta nel' Aventino*	Herkulesa Zwycięscy.
S. Anioła *nel' foro Bavaro di Pescheria*	Bellony
S. Apolinarego	Apolina.
S. Barbary *nel Rione della Pigna*	Wenery
S. Bartłomieia *dell' Isola*, od Rannienia S. Woyciecha naszego tu przez Ottona złożonego, w wieku 10. nazywa się Kościołem S. Woyciecha, *S. Adalberto.*	Eskulapiusza, ieden Eskulapiusz miał się urodzić w Litwie w Krzyczewie; trzech ich było. *Cicero* 3. *Tuscul* O naszym 4. snać Rzym Pogański wtedy nie- (dział.
S. Błażeia *della Pagnotta*	Neptuna
S. Konstancyi na drodze Nomentanskiey	Bachusa
SS. Kozma i Damiana	Romulusa i Rema
S. *Cosmato Sotto il Gian:*	Fortuny
S. Maryi Egipcyaki	Fortuny Męskiey *Virile*
S. Eustachio *presso la Rotonda.*	Apolina dawny.
S. Wawrzyńca *in fonte*	Dianny
S. Wawrzyńca *in Lucina*	Junony
S. Lucyi *delle Botteghe oscure*	Herkulesa i Meduzy.
S. Martyny *nel foro Rom:*	Marsa mściciela *Ultore*
SS. Nereusza i Achilleusza	Izyda
SS. Piotra i Marcellina	Bogini Spoczynku *Quietis*
S. Jana *á Porta Latina*	Dianny Efeskiey
S. Pantaleona *in Suburra*	Bogini Ziemi *Telluris*
S. Pryski *nel monte Avent:*	Herkulesa
S. Sabiny	Dianny i Junony Królowy.
S. Agaty	Pallady
SS. Fabiana i Sebastyana	Bogini Zgody *Concordiæ.*

S. Syx-

S. Syxta *alla Piſcina*	Cnoty, *Virtutis*, i ſławy *honoris*
S. Stefana *Rotondo*	Faunuſa *Fauni*
S. Stefano *del Cacco*	Serapida
S. Urbana	Bachuſa
S. Teodora	Romuluſa i Rema, albo też Panuſa i Bachuſa.

Pod inſzą Rzym był niegdyś figurą, ſcena świata inaczéy go teraz pokazuie.

Kto okropne ſtarego Rzymu ślady baczy,
Rzym był, może powiedzieć widząc go inaczy [i].

Pyſzne Koloſy, groby *Mauzolea* Rzymſkie znaczą, że Rzym ſtary ſtał ſię iſtną mogiłą. I. niezoſtaie iuż więcéy, tylko na odiezdnym z Rzymu przeczytać nagrobek, który ſtaremu Rzymowi nieboſzczykowi napiſał Andrzéy Fruzius Towarzyſz w Sycylii Hieronima Nataliſa S. J. ieden z nieboſzczyków Jezuitów, iakim ma bydź i Tłómacz iego po śmierci.

Zmor-

[i] Qui miſeranda videt veteris veſtigia Romæ
Ille poteſt merito dicere: Roma fuit.

Zmordowany krok nieco ſtanów tu podróżny;
Czytay wierſz na marmurze wyryty niepróżny
Rzym ia to, com był niegdyś świata, iak wieſz, ſtanem;
Sławny mocą, nauką, i wolności ſtanem.

Jam prawa świata dawał, iak zwycięzca wſzakże,
Mych roſkazów ſłuchała ziemia, morze także.
Nawierzchołkach gór ſiedmiu, ſiedm ſtał Zamczyſków
Tyle bram, cieplic, bożyſzcz, placów do igrzyſków

Te, co widziſz ruiny, rozwalin oſtatki,
Są to dawnéy piękności pozoſtałe ſzmatki.
Zgołać byłem ſzczęśliwy, i byłbym w oſtatku,
Bym z mego niebył zoſtał złupiony doſtatku.

Jam nie ieſt Rzym, upadłem, i leżę tu ſobie,
Pod moiemi gruzami w iednym z niemi grobie.
Darmo więc Rzymu w Rzymie ſzukaſz, ſam ſię trudziſz,
Rzym pogrzebiony w Rzymie, z grobu go nie wzbudziſz.

Nie zaprzątayſięż koło gmachów budowiſka,
Roſtropności ſię naucz z tego widowiſka.
Otóż w tym oſtrzeć ciebie chciałem, idźże ſobie,
Pomni tylko, co dziś mnie, iutro będzie tobie.

Nienaſyca ſię oko widzeniem ciekawéy w Rzymie ſtarożytności, ani ucho ſłyſzeniem o iego dawności [k]. Cóż

[k] Movemur neſcio quo pacto iis locis, in

Cóż to ieſt owa dawność? pyta ſię Mędrzec Pańſki, i ſamże odpowiada ſobie. *Quid eſt, quod fuit? ipſum quod futurum eſt. Quid eſt, quod factum eſt? ipſum, quod faciendum eſt.* Eccl: 1. Przeſzłość, względem Mędrca, tak ſię ma, iak przyſzłość. Jeśliż więc miło ieſt widzieć, albo wiedzieć co dawnego, czemu niema bydź miła ciekawość dla rozumnego człowieka dalekiéy myślą doſięgać przyſzłości, albo ſłyſzeć o nieśmiertelności. Uważa człowiek, co w tyle, co iuż za nim; za cóż niema uważać, co ma przed ſobą? iak ſobie kto chce. Co do mnie, ſądzę iak więc podróżny do ſwoiéy dążący Oyczyzny, iż mniéy iuż to teraz do mnie należy myślić, co było iadąc do Rzymu, a więcéy zapewne iuż mnie intereſuie droga, którą mam przed ſobą. *Roma vale.*

Wyiechawſzy z Rzymu drogą Flaminiuſzową od Kaia Flaminiuſza zwy-

quibus eorum, quos admiramur, adſunt veſtigia. *Cic: de Leg:*

cięſcy Ligurów ſporządzoną... *Mil* 25.

CASTEL *RINIANO* Kościołów ma 6. nie ma tytułu miaſta, lecz tylko Wſi Włoſkiey Caſtelium. Miaſto, które niema Biſkupa właſnego nazywa ſię *Caſtrum* czyli *Caſtel* po Włoſku... *Mil* 10.

FESCENNIA [.] *Feſcennium* Citta Caſtellana Miaſto Zamkowe leży *in Patrimonio S. Petri.*

Przed tym Miaſtem na Rzece Treia zdawna *Cremera* nazwanéy moſt murowany z napiſem na marmurowéy Tablicy *Innocentio XI. Treia pons Joſepho Sacco, & Joanne Fantibaſſo Conſulibus Urbanus VIII. ad Cremeram, ubi noſtri Fabioſ olim trucidavere Veientes, pontem hunc, quæ vetuſtas exederat, inſtauravit. An Pont:* 12. Podle tey rzeki Weiowie w zaſadzce 306. Patrycyuſzów Fabiuſzów trupem do iednego położyli Roku 276. od założenia Rzymu. *Tre-*

[illegible] *Miaſta wierſze [illegible] wychodzące [illegible] po ſpolitem [illegible]* Verſus.

Trecentos Fabios abstulit una dies

Dzień ten między dni krytyczne *inter nefastos* Rzecz pospolita Rzymska policzyła, żeby nic znacznego w ten dzień nierozpoczynać, ani kończyć.

To Miasto Zamkowe na gorze wyniosłéy ma własnego Biskupa, Kanoników 10. Katedralnych, liczy Parafii 4. Kościołów 13.

Wielebny Jan Franciszek Tenderini Biskup tuteyszego Miasta umarł w mniemaniu Swiątobliwości R. 1689. dnia 1. Marca, żywszy lat 70. Miesięcy 4. dni 11, nagrobek, i Ciało iego w Kościele Katedralnym. Gdzie też ma swóy nagrobek Wirgiliusz Masochius, który napisał Xięgę dowodząc, iż to Miasto było prawdziwie Weiow, którzy to Weiowie w Roku zaraz 17. po założeniu Rzymu wojować z Rzymiany poczęli. Ktemu iest także wtym mieście grób Art. Volumnii, & Titi Galli Wodzów Weiowskich. Pod-

Podług Martyrologium, i tradycyi dawnéy, ſą tu Ciała SS. Gracyliana, i Feliciſſimy.

Na ruczaiu *Rivus maior* z drugiéy ſtrony Miaſta na wyſokich nader kolumnach muru ogromnego moſt ieſt dany wyſoki: ſkoro tedy pewnie ma bydź to miaſto niegdyś Weiów, wierzyć zatym można, że ten ruczay umyślnie był przez Kamilla Dyktatora kopany z okazyi wyroku Delfickiego Apolina dla dobycia Weiów, który to Kamillus Diktator po dzieſiącioletnim oblężeniu Roku 357. od założenia Rzymu, z obozu wykopawſzy podziemną drogę do zamku, dobył Miaſta Weiów, i oddał ie na łup Woyſku ſwemu, i Rzymſkim Obywatelom umyślnie na zdobycz pewną wcześnie zwołanym, dzieſiątą część owéy zdobyczy poſłał na Kościoł Delficki Apolina, dziękuiąc mu za ſkuteczną, i zbawienną radę dla Rzymian, którzy wprzód Roku 355.

Trzech

trzech Patrycyuszów do Delfów wysłali, dla naradzenia się Apolina Pityiskiego względem zdarzonego wezbrania nagłego Jeziora Albańskiego, które się po czas długi zdarzyło w czasie tym, kiedy oblężenie trwało Miasta Weiów. Naszą odpowiedź przez posłów: podbicie miasta Weiów zawiłło od spuszczenia, i wysuszenia Jeziora, z tą iednak baczności, aby te wody do morza niespłynęły, i żeby odmienić Diktatora, zostawszy tedy Diktatorem Kamillus, iako mąż rozumny domyślił się, czego chce Apollo, i iakim go uczy fortelem podeyść Weiów; więc gwoli wyroku kazał głęboki przekopać ów kanał, którym, kiedy Jezioro sprowadził do *Castel Gandolfo* drugiego Jeziora, niezostawało już nic więcéy, iak tylko z owego wraz kanału uczynić suchy mcat sobie do Miasta, co i uczynił. Miasto to Weiów znać wielkie bydź musiało, kiedy po zburzeniu Rzymu przez Brennusa Wo-

dza Gallów, Trybunowie pospolstwa chcieli z Rzymu mieszkanie przenieść do Weiów miasta. Rok nieupłynął a Rzym z popiołów, i ruin powstał przez Kamilla, wtedy to Manlius *Capitolinus* nazwany, który sam tylko, kiedy wszyscy twardo w Kapitolium Oycowie spali, poczuł zdradę Gallòw, za gęganiem gęsi ocknąwszy się, za co złoty posąg gęsi, co roczny tryumf na wozie, i pokarm ze skarbu dla nich, [m] psa corok na pal bzowy, wbiiać dla ich ospałości, postanowiono w Rzymie.

Zamek tu ufundował prawie niedobyty Alexander VI, odnowił, i powiększył Juliusz II. Sabaud, z którego wierzchołka o mil 12. ku zachodowi Pałac *Caprarola* niegdyś Farnezych, teraz

[m] *Gęś na węzgłowku służy za Herb niektórym familiom Polskim w Woiewodztwie Sieradzkim wprowadzony przez Manfiola z Famili Rzym: nazwany* Parta Roma. *po naszemu tenże Herb nazywa się* Paparona.

raz należy do Krola Neapolitańskiego. Ku wschodowi góra *Soracte* S. Oresti, na którey wierzchołku krył się od prześladowania S. Sylwester Papież, który ochrzcił Konstantyna Cesarza, na wierzchołku téy góry iest Kościoł S. Sylwestra.

Ku północy Magliano *Maleani* miasto Ziemi Sabińskiéy stołeczne, którego Biskupem Kardynał Kortini teraz. Gdzie niegdyś *Cures* Miasto główne było Sabinów sławnych Towarzyszów Rzymian, z któremi Rzymianie w iedno złączeni od tego Miasta *Quirites* zwali się, ztąd był rodem Numa Pompilius po Romulusie Król Rzymski, dopiero tam wioska *Vescovio*. Także ku zachodowi stoią ruiny Miasta sławnego Falisków *Faliri*. To niegdyś Miasto dobrowolnie się Kamillowi poddało Roku 359. z okazyi iż Kamillus oblężca brzydząc się zdradą Nauczyciela wyprzedniejszych Obywatelów dzieci w moc mu oddaiącego, iegoż samego

przez własnych uczniów karząc, obnażonego chłostą do Miásta wrócił...

Mil 14.

Pod wsią *Burgietto* na Tybrze most dany od Urbana VIII, który Tybrowy wart zwrócił ku prawéy stronie, żeby pół wysep uczynić użyteczny; i dla tego na kolumnie napisano. *Ubi Tiberim convertit ad dexteram, & peninsulam attribuit usui.* 1628... *Mil 8.*

OTRIKOLI *Utriculum* w Ziemi Sabińskiéy Miasto Stare, i wielkie kiedyś Rzymian *municipium.* Tego Miasta Biskupem ostatnim był tu urodzony S: Fulgenty M: od Attili umęczony. zrąd także rodem S: Wiktor Rotmistrz umęczony w Damaszku za Sebastiana Starosty Sorii.

Tudzież SS: *Nectariusz, Leopardus, Leoncyusz*, Korona Panna, i Medicus, Jmieniem, i rzeczą lekarz.

Pod Miastem o milę Włoską, z rozkazu Oyca S. Piusa VI. z pod ruin dobywaią

bywaią dawnego Miasta *Amfiteatrum*, *theatrum*, *Circum*, *Thermy*, rożne posągi. w dzień przyiazdu naszego 2. Junii dobyli iednego z miedzi Bałwanka.

Drogę do tego Miasta nazwaną *Boncompagna* wygodną sporządził Grzegórz XIII. *Boncompagna* Bonończyk przez Gubernatora Oliwę de Aquila... *Mil* 9.

NARNIA. *Narni* w Umbryi nad rzeką Nerą z góry Fiscelu wypadaiącą, i w Tyber wpadaiącą. To Miasto w kraiu niegdyś Sabińskim *Nequinum*. *Nequia* nazwane stąd, iż dzieci własne, i wszelki domowy dobytek sami ze złości wygubili, żeby się to ich nieprzyiaciołom niedostało, potym bronili się do ostatka, niemaiąc iuż czego bronić od nieprzyiaciół. Bliskie tego Miasta iest *źrzódło głodu* nazwane, dla wylewu którego nieurodzay, i rok głodnieyszy z przyczyny źrzodła obfitości bywa. To Miasto Fulwiusz Konsul podbił Roku

Roku od Z. R. 454. ledwie w Rok po oblężeniu go dostał.

Oyczyzna Jana Papieża, Nerwy Cesarza, i Gotauelego sławnego Generała Weneckiego, oraz S. Juwenalisza M: i Biskupa tego Miasta.

S. Kallynik Biskup Narniński spotykający przed Narnią Totylę Króla Gottów dla rumianości twarzy za pisanego poczytany, wzgardzonym został. *Czytay o nim w Żywotach SS. X Piora Skargi pod dniem 28. Czerw.*

Tenże Totyla nawiedził S. Benedykta w Kassynie, któremu przepowiedział śmierć po 9. leciech, w czym nieofukał Krola, iak go Król probuiąc Ducha Prorockiego w cudzéy osobie udaiąc siebie, chciał ofzukać.

To Miasto liczy w sobie Kościołow 15... *Mil* 8.

TERNI *Interamna Nahars* w Xięstwie Spoletańskim Miasto Parafii ma 11. Kościołów 30. przed Miastem most mu-

rowany

rowany od Interamnenſów za Pawła V. i dla tego ma Imie Paweł. Miaſta tego Patron ośobliwy S. Veſtianus M. Biſkup. i Patrycyuſz, niegdyś obywatel tuteczny, ciało iego w Kościele pod Jegoż tytułem XX. Karmelitów bosych. Ztąd także rodem Biſkupami Interamnenſkiemi byli S. Prokulus M. S. Anaſtaſius M. i S. Peregrinus M. którego Ciało leży w Katedrze.

W dużey Sali Pałacu publicznego chowaią portrety dla zaſzczytu właſnego na ścianach wymalowane Kaia Korneliuſza Tacyta ſławnego Piſarza i Xiążęcia Polityków, oraz Tacyta [n] i Floryana Ceſarzów Rzymſkich, których groby maią bydź za bramą Spoletańſką według Flawiuſza Wopiſka Piſarza ich żywota, napis na tęyże Bramie świadczy, że krom wſpomnionych Ceſarzów, Klaudyuſza Nerona Ceſarza

[n] *Urodził ſię Tacyt Roku od założenia Rzymu 810.*

rzą Oyczyzną ma bydź to Miasto fundowane od Umbrów R. 81. po założeniu Rzymu.

Do pokolenia Krustuminenskiego przyięci Interamnenczycy, za przywileiem Rzymianów własnemi rządzili się Prawami. Wiele maią zebranych w iedno mieysce publiczne dawnych monumentów z dowodnemi na Kolosach, słupach, i kamiennych Tablicach napisami, gdzie są wyrażone Imiona, Urzędy, i dzieła wielkich niegdyś ludzi, i sławnych Miasta tego Obywatelów. Jako to: Kolos Aula Pompeia Syna Aulusa, który iako Patron, i obrońca Miasta pod czas woyny Marsyckiey [o] iak od pożaru wkoło zaiętego Interam

[o] *Siedliska Marsiow ludu Latińskiego* Latium *Sąsiaduiącego Samnitom, gdzie teraz część dalszéy Abruzy* Aprucium *podle Iezora Fucynu. Ubogi, ale bitny był lud, powiada Plutarch, który najokropniejszą woynę domową przeciw Rzymianom podniosł.*

O woynie Marsyckiey ma rzecz Cycero Agrar 2. C. 33.

teramnę zachował w całości. Luciusz Licyniusz Lukullus ieden ze 4. Mężów *IIII Vir juri diundo*, od którego sławna w Historyi Rzymskiey Familia Licyniuszów wyniść miała. Kaiusz Dexius Max. wystawił Teatrum, którego znaczne są ieszcze obeliska.

Tytus Albius Arcykapłan *Pontifex* teatrum przyozdobił sztukateryą mosiężną.

Lelius Rustius wystawił Kościoł Jowiszowi Piorunowemu, gdzie teraz Katedra pod tytułem Maryi w Niebo wziętey, i innych Imiona są tamże. Chowaią dla pamiątki trumnę, w którey nayprzód było złożone Ciało S. Walentyna, ta z białego zrobiona marmuru na coś innego snać była, ponieważ na owey skrzyni są wyrażone *Bachanalia*. Uczta Pogańska przy wesołych Geniuszach.

Angeloni Obywatel i Pisarz Historyi

Intera-

Jnteramnenczyków [p] K. Kassiusz Jnteramnenczyk o którym, Cic. *pro Milone.* Urban VIII. drogę naprawił do Zupow *via fodinarum.* Góra wielka ma Jmię Lwa *Leo* ta, co w suszy wilgoć wydaie, nieinaczéy. ciągnie się aż do Nursii. [p]

Mil 18.

SPOLET Spoleto *Spoletum* nad potokiem Tessinem w Umbryi Miasto stołeczne Xięstwa Spoletańskiego wzdłuż

70.

---

[p] *Tego Jmienia Wincenty* de Angelonis *cząstka krwi, i Łaciny ieszcze, mieszka w Domu Polskim Rzymskim.*

[q] *Nursia albo Norcia Miasto Umbrii pod Papieżem, ma Rząd Rzeczy Pospolitey przy czterech Magistratowych, którzy powinni nieumieć czytać, i pisać, a to przeto, że* litera nocet. *i Nero Cesarz bliski Nursii Sąmsiad niegdyś powiedział: O iak wolałbym pisać nieumieć, niźli wyrok na Smierć podpisać. Ten to tyran i krwi niewinnéy rozlewca, wszystkim wiadomo, iak za naukę zapłacił Nauczycielowi swoiemu Senece.*

Tu się urodził S Benedykt, i S. Scholastyka, bliźniąt SS. para z Abundancyi Dziedziczki Powiatu Nurskiego, Zony Anicyusza Eutropiusza R. 480.

70. wſzerz 50. mil Xięſtwa tego. W mieście liczą ſparafii 13. Kościołów 30. Katedralny prym bierze, w którym ieſt obraz od Cesarzowéy Heleny darowany, przez Łukaſza S. malowany. Katedra Biſkupia ma Kanoników 13. Prałatów 2. Priora i Archidiakona. Senat, i Szkoły po Jezuickie zaſzczycaią to Miaſto. Wina Spoletańſkie między naylepſzemi liczyły ſię, powiedział Cycero *pro Balb. C. 21.*

S: Poncyanus M. Obywatel niegdyś, teraz tego Miaſta Patron, ſtąd także rodem S. Ferualdus M. Xiąże niegdyś Umbryi. S. Grzegorz Bis. i M. S. Abundancya Panna, S. Abundancya wdowa MM. S. Bricius. *S.* Sabinus, S. Marcialis Biſkupi Spolentanſcy. w Kościele pod Tytułem S. Grzegorza 10.000 Ciał ieſt SS. Męczenników, ſtąd od ich pomęczenia mieyſce nazywa ſię moſt Krwawy *pons Sanguinis* niedaleko od Miaſta ku wſchodowi.

Oy

Oyczyzna Mafeuſza Barberyna Kardynała, który potym został Papieżem, o nim rzeczono, *Non fecerunt Barbari, quod fecit Barberini.* Bernardyna Po[illegible]i Męża w naukach, i prawie biegłego, Soloniuſza Kampelli Hiſtoryka.

Podle Spoletu żył S. Izaak z Syryi Sługa Boży, około Roku 550. Oktorym pisze Grzegorz Wielki Pa: L. Dial. 3. c. 14.

Grzegorz IX. Pap. tu Kanonizował S. Antoniego Padewſkiego.

Dawne to, i ſtare Miaſto przyięło oſadę Rzymian Roku 513. od założenia Rzymu za Honoryuſza Pap: Stolicy Piotra S. wiarę poprzyſięgło, i obyczaiem Rzymian po ſtrzyżenie włoſów przyięło.

Annibalowi walny odpór dało, dla czego na Bramie wpośrzod Miaſta iest napis taki.

AN-

ANNIBAL

Cæsis ad Trasymenum [q] Romanis
Urbem Romam infenso agmine petens.

SPOLETO

Magna suorum clade repulsus
Insigni fuga Portæ nomen fecit.

Przez trzęsienie ziemi to Miasto wielką szkodę poniosło R. 1703.

Za Miastem ku Rzymowi w Kościele Barnabitów słynie Obraz Maryi Panny, iakoby przez Anioła malowany.

Na wyiezdnéy bramie wspaniałéy

O na

---

[q] *Trasymen Jezioro w Etrurii, gdzie od Annibala Rzymianie z Flaminiuszem Konsulem porażeni zostali na głowę. Pod czas saméy Rzymian z Kartagineczykami utarczki, zdarzyło się ziemi trzęsienie, którego, zagrzani Marsem boiownicy, nieczuli.* Plinius L. 2. Cap: 29.

Podobna nieuwaga znaków na Niebie pod czas batalii Karola V. Cesarza z Elektórem Saskim była okazyą przytomnéy na pytanie Karola odpowiedzi Xiążęcia Albanskiego Hetmana iegoż woyska. Nayiaśnieyszy Panie pod czas téy utarczki iam tylko na to miał pilne oko, co się na ziemi działo, na Niebo patrzéć niebyło czasu.

na froncie z przyiazdu do Miasta od grzecznych Obywatelów dany iest napis zapraszaiący przyiezdnych do siebie.

Ziemią tu bardzo żyżna, po kilka razy na rok siano kosią... *Mil* 8.

Podle drogi stoi cały ieszcze Kościół Bogini Dianny, w którego krużganku marmurowe kolumnady karpiową łuskę pięknie wyrażaią... *Mil* 12.

MONTE Falko *Mons Falco* Miasto na prawéy ręce niedaleko od traktu po nad Klitumnem Rzeką [r] na wy-

[r] *O téy rzece pisze Pliniusz: iakoby woły piiąc z niéy wodę, białéy nabywaią sierści, podobnie y-sza, że się takiemi na gruncie Falisków pospolicie rodzą, iakośmy uważali: widząc cetnem sprzężone do pługów płowe, a płowe ich ciągi; nie element tylko, ani smak sam wody, ale wszelkich rzeczy gatunek ma w sobie przymiot iakiś, czyli gust w naturze, że tak powiem: do swego przyrodzenia ślepy; który podobieństwo lub* Similis simili gaudet. *Wszelako Filozofowie różne w naturze uważaiąc skutki, przyczyn ich szukaią przyrodzonych*, naprzykład *czemu woda w ieziorze* Pie di Luco, *w tymże Xięstwie Umbr: czyli Spoletańskim we dni kilka drewno zgnoi? a w*

wyniosłéy okrągłéy nakształt konusa górze, Miasto pięknie do koła owéy gory rozłożyste, miły na wszystkie strony obywatelom swoim daie prospekt, i samo powabiaiącym do siebie oko ciekawe zda się bydź widokiem. Skąd rodem S. Klara *de Monte Falco. Mil* 4.

CASTELLO ARAGRIO, gdzie śliczna iest Wieża... *Mil* 2.

FULGINIA Foligno *Fulginium* Miasto nad Rzeką Tine. Parafii 8. Kościołów wspaniałych ma wiele.

Leżne tu są Papiernie, i rękodzieła materyi Jedwabnych.

Oyczyzna S. Chryzolita ucznia S. Piotra, żył około Roku 58. i S. Bry-

Kampanu Rzymskey oblicze Rzymu w kamien twardy obraca? Za co w Rzymie sławna woda kwaśna aqua acetola, *raz zatwardza, drugi raz lak suie? tu pomaga, tu szkodzi? Są zapewne w naturze ukryte okoliczności właśne swoich skutków przyczyny, które, tym są nam mniéy wiadomsze, im tamte ukrytsze.*

Aut præstent niveos Clitumna novalia Tauros.

Stat. l. 1.

giuſza Biſkupów Jerozolimſkich, oraz S. Jzydora Klaryuſza Biſkupa Bryxieńſkiego.

S. Felicyana Biſkupa, i Patrona tutéyſzego, ktòry cierpiał za Decyuſza Ceſarza, także S. Felicyana Wyznawcy. SS. Filipa, i Jakòba Zak: S Dominika. S. Piotra Creſchi. S. Miſſeliny. WW. Błogoſław: Angeli *de Fulgmio* Wdowy.

Kościół Katedralny przedtym pod tytułem był S. Prymiana, teraz w Niebowzięcia Maryi Panny, z téy Katedry Biſkupiéy wzięty ieſt na Stolicę Apoſtolſką Pius IV.

Tu ſię urodził Fryderyk II. Ceſarz.

Wſławili to Miaſto urodzeniem i wydaną przez ſię Hiſtoryą Jakobilli, i Zygmunt *de Comitibus* Dzieiopiſowie.

Na lewéy ręce zoſtał

ASSYZ Oyczyzna S. Klary, która raz od Saracenów, drugi raz od oblężenia Witaliſa *de Aversa* Wodza Ceſarſkiego woyſka, modlitwą ſwoią As-

ſyż

fyż wybawiła. Miasto wsławione przez S. Franciszka Seraf, i S. Stanisława Szczepanowskiego Biskupa Krakowskiego, i M., który przy Kanonizacyi tam swoiéy przez Innocentego IV. Papieża, wskrzesił umarłego syna iednéy Wdowy w Kościele S. Franciszka w oczach Oyca S. i wszystkich tam przytomnych. Z między trzech tu Kościołów, iest ieden pod tytułem S. Stanisława B. i M.

Dla wygody podróżnych przerwy Gór Apeninowych koło rzeki Kienty poprawione za Pawła V. Burgieżyusza staraniem, i kosztem Jmiennika iego.

Od *Ponte Latrave* o mil 5. na prawéy ręce zostało Miasto —

KAMERYN *Camerinum* Stołeczne Xięstwa Kameryńskiego niegdyś Xiążęcia *Verano*; uczył tu Filozofii, i Teologii W. Jozef Maria Honoratus *de Jesi* Kapucyn ze krwi Polskiéy idący, Mąż wielkiéy świątobliwości.

Oyczyzna SS. Wenancyuſza, i Anceina... *Mil* 19.

TOLENTYN Tolentino *Tolentinum* nad rzeką Chientą, albo Kientą w Marchii Ankońſkiéy, gdzie ieſt Ciało S. Mikołaia z Tolentynu w Kościele XX Auguſtyanów, tamże Obraz na murze malowany, ktòry przy śmierci Eugeniuſza IV. Papieża potniał.

W drugim tam Kościele Ciało S. Katerwiuſza Apoſtoła, i Patrona tego Miaſta naſpół ze S. Septymią Małżonką Jego, ktòra z nim w Panieńſtwie żyła, leży w grobie, gdzie Aſkaniuſz Beneducyuſz Opat napiſał wierſem Łacińſkim pobożny nadgrobek wyrażaiąc: iż Tolentyn nauczony od Katerwiuſza, i przyprowadzony do poznania prawego Boga, ma ſtąd nad inne większą chwałę, i zaſzczyt, iż to Miaſto naypierwſze przyięło na ſię lekkie iarzmo Chryſtuſowe, oſtrzegaiąc, ażeby ſię do fałſzywych Bogów wſtecz nieobracało... *Mil* 17. MA-

MACERATA na górze niedaleko Chienty rzeki Miasto ludne, i pięknez ruin dawnego Miasto *Helvia Recina* wystawione Roku 410. Mikołay IV. Papież założył Akademią R. 1290. Jan zaś XXII. Papież Biskupią Stolicę tu ufundował R. 1322.

Oyczyzna ludzi uczonych dwóch Mozzych, Kompagnona, Auryspa.

SANT CASSIANO Miasto S. Kassyana na górze po lewéy ręce osta-ło się... *Mil* 10.

REKANAT Recanati *Recinetum* Miasto w Potencyi *Porto di Recanati* według Historyi Rzymskiéy Roku od założenia Rzymu 569. uczynione osadą *Colonia Romana* dla wstrzymania Gallów, ma własnego Biskupa postanowionego Roku 1240. przed Miastem leżącym na górze w dolnym Kościołku leży Ciało S. Placyda nieruszone od ognia wśrzód pożaru, z którego cudownym sposobem przez Aniołów wraz

z Ołtarza Sakramentem zostało wyniesione. Kościół Katedralny pod tytułem S. Flawiana. Po lewéy stronie ulicy na Pałacu publicznym ku pamiątce, iż w okolicy tutéyszéy stanął był kiedyś Domek Maryi Panny Loretańskiéy przez Aniołów przyniesiony, na miedzianéy blasze rzecz tę dobrze sztychunek wyraża, i napis —

VIRGINI LAURETANÆ
QUOD
NASARENAM SUAM DOMUM
IN RECINETENSI TERRITORIO
FIXAM VOLUERIT
SENATUS POPULUSQUE
TANTI BENEFICII MEMORES
ÆNEAM HANC MOLEM.
P. P.

Oyczyzna Antoniego Baldassari S. J. Pisarza we Włoszech sławnego; i teraźnieyszego Ministra w Rzymie Polskiego, i braci iego Antyczych Orderu Orła Białego, i S. Stanisława, Kawalerów.

Na bramie wyiezdnéy nazwanéy

Mari-

Marina od Morza, czyli od Loretu, z okazyi powrótu z Wiednia Oyca S. taki dano napis.

PIO VI. PONTIFICE O. M.
E. GERMANIA ROMAM REPETENTE
PORTAM HANC MARINAM OLIM
BRASCHIAM MODO EX EIUS NOMINE
NUNCUPATAM
SENATUS POPULUSQUE RECINETENSIS
IN AMPLIOREM FORMAM
RESTITUERUNT.

Mil 5.

LORET *Lauretum* in Piceno czyli w Marchii Ankonskiéy Miasto na gorze nakształt fortecy mocno ufortyfikowanéy, i dobrze obronnéy, a nigdy iescze od nikogo niedobytéy o mil 3. od brzegów morza Weneckiego. Biskup tutéyszy postanowiony od Syxta V. w Roku 1586 samemu poddany Papieżowi; a Penitencyaryuszowie rozmaitego narodu, i ięzyka tu rezyduiący maią tak wielką władzę, iak i w samym Rzymie. Kościoł tu ieden, ale bar-

bardzo wielki, i arcy wſpaniały, ma w ſobie ſkarb, nad który świat wſzyſtek nic niema drożzego, iak tam napiſano:

Non eſt in toto Sanctior orbe locus.

To ieſt Domek Matki Boſkiéy, w którym *Słowo ſtało ſię Ciałem*; rękoma Anielſkiemi przyniesiony z Paleſtyny do Dalmacyi, czyli Illiryku ziemi Słowieńſkiey podle Terſaktu Roku 1291. za Mikołaia IV; we trzy lata potym za Bonifacego VIII. do Piceńſkiéy ziemi podle Rekanatu do gaiu tego pagórka, w iednym roku trzy odmieniwſzy miéyſca; tu w oſtatku ſtanął miéyſcowie na zawſze przed trzema ſet laty, to ieſt: nim marmur, który ieſt w tyle Ołtarza, Roku 1595. z roſkazu Klemenſa VIII. z napiſem rzecz wyrażaiącym, zoſtał położony. Jeſt tam napiſano: że Klemens VII. Domek ten wkoło marmurem obłożył. Dochodzi iuż tedy połowy ſzóſtego wieku, iak tu Domek ſtanął, dokąd wſzyſtkie Na-

rody

ſody zbiegaią ſię od owego zaraz cza-
ſu, aż dotąd, żeby tylko téy świątyni
progi ucałować, i byle raz przynay-
mniey w życiu tego, iakby Niebieſkie-
go przyſionka, doſtąpić ſię mogli.

Drzwi do Kościoła niedawno ma-
ią nayoſobliwſzą ſztukateryą [ſ].

Domek ten Nazaretańſki z cegły
owego Kraiu wymurowany po proſtu
bez trynku; koło pół-trzecia ſążnia
wſzerz, wdłuż koło pięciu maiący. Jeſt
w nim Statua Maryi Panny z Panem
JEZUSEM; miſeczka gliniana okrą-
gła [t], ſukienka nakſztałt niby grody-
turu koloru fioletowego. Kominek [u].
i dzwo-

[ſ] *Przy drzwiach w Kościele na marmurze
ięzykiem nam znaiomym Hiſtorya Domku Loretań-
ſkiego ieſt wypiſana. W ſamym zaś Domku nad ko-
minkiem Litanie Loret: ięzykiem Łacińſkim.*

[t] *Stolik Cyprysowy, na którym S. Łukaſz
pierwſzy Maryi Panny Obraz odmalował, ieſt w
Częſtochowie.*

[u] *Kominek naprzeciw okna Zwiaſtowania.
Drzwi były teane, potym Klemens VII. z Bononii*

i dzwonek w górze, tak, iak od Aniołów z Domkiem razem przyniesiono. Wpośrzód Domku iest Ołtarz uprzywileiowany, gdzie Penitencyaryuszowie odprawuią Mszą porządnie za swoich Monarchów funduszowe; obcy zaś Kapłan Mszy tam nieodprawi, chyba przyiąwszy intencyą Domku S albo zapłaciwszy trzy pawły [w]. Co się ma rozumieć, i o Ołtarzu równie uprzywileiowanym i odpustowym, który iest przed Domkiem, to iest: w Kościele przed samym oknem Zwiastowania, gdzie Pius VI. Papież miał Mszą dnia 9. Junii R. 1782. który za przyiazdem swo-

po koronacyi Karola V. do Rzymu iadący dla nabożeństwa tu przybywszy, ku wygodzie ciśnących się na to mieysce S. Kazał wybić drzwi drugie, przy których z obu stron warta zowsze stoi, która tłumu broni, i dla uszanowania mieysca nikomu z bronią, ani nawet ze trzciną, wnijść niepozwala.

[w] *Paweł, albo Juliusz Moneta 24. Polskich groszy ważąca, ma imię Papieżów, za których tę monetę bić poczęto.*

swoim w Mieście tryumf wesoły, a w Kościele niezwyczayną sprawił Uroczystość.

Tamto widzieć było szczere serca, niezmyślone na oko poddanych ku Monarsze swoiemu przywiązanie, kiedy radość wnętrzna słodkie z ich oczu łzy wyciskała strumieniem, którego źrzodłem otwartym było serce affektu, i miłości pełne, co naywyraźniéy było, kiedy na odiezdnym, iako synowie rozrzewnieni od Oyca swego przy błogosławieństwie brali pożegnanie.

Domek Loretański żadnéy niema wewnątrz, krom wiela srebrnych wiszących latarń ozdoby, ale zewnętrzna iego powierzchowność sztukateryą na marmurze iest cudnie ozdobiona, iako to kształtnemi wkoło Sybil, i Proroków posągami. Jakby czytelnik sam ie widział, kiedy o Sybillach będzie dobrze wiedział.

I. Sybilla Frygia Córka Krola Pri-

sma

ama zwana Kassandra, która przepowiedziała upadek swoiego kraiu. Chodziła w szarłacie, z włosami po zaplecach rozwlekłemi.

Pod nią Izaiasz Prorok.

II. Sybilla Heleſpońſka, czyli Troiańſka, któréy Proroctwa przywodzi w piſmach ſwoich Heraklit.

Spodem Daniel Prorok.

III. Sybilla Libicka, która wieniec z kwiatów uwity na głowie zawſze noſiła. O niéy Eurypides, i Teogni Wierſzopiſowie dawni.

Dołem Jeremiasz Prorok.

IV. Sybilla Delficka, która żyła w Delfach przed woyną Troiańſką. O któréy Chryzyppus.

Pod nią Ezechiel Prorok.

V. Sybilla Perſka Corka Beroza, żyła za czaſu Cyruſa; chodziła w odzieniu ſukiennym złotem przetykanym, z białą zaſłoną na głowie; któréy Proroctwo ma te ſłowa: *Syn narodzony z*

iedney

iednéy Matki Panny, będzie siedział na oślęciu iednéy oślicy .... O niéy Nikanor.

Pod nią Dawid Prorok.

VI. Sybilla Cymmerycka mieszkała w Kampanii Rzymskiéy, któréy są słowa: *Jedna Gwiazda przedziwna pokaże się na wschodzie. Mędrcy potym poniosą swoie dary, ofiarować będą Dziecięciu Mirę, Złoto, i Kadzidła.*

Pod nią Malachiasz Prorok.

VII. Sybilla Erytrèyska, albo Babilońska naydawniéysza, którèy wierszów początkowe litery Jmię Chrystusa składały, pisze o niéy Apollodorus Erytrèyczyk spółkraiowiec.

Fenestella wymienia trzech Posłów *Gabiniusza*, *Oktacyliusza*, i *Waleryusza*, ktòrzy iéy wiersze przepisane z Erytrów do Rzymu przynieśli za Kuryona Konsula.

Pod nią Zacharyasz Prorok.

VIII. Sybilla Samiowa, według niektòrych, sławna owa Pito, onéy słowa...

wa... *Tego Niebo ześle, i tegoż światła niebieskie pokażą, gdy się narodzi.* O niey Nikanor w dziełach Alexandra, i Eratosten w rocznych dziełach Samiów.

Pod nią Moyżesz Prorok.

IX. Sybilla Kumeńska nazwana Amalthea *Daifobe*, żyła także w Kampanii Rzymskiey, ta była w wielkiey czci, i poważeniu u Rzymianów, iako wielka Prorokini. Jey Xięgi czytać niepozwolono, chyba samym XV. Mężom *XVviri.* Jey słowa: *Oto moie ostatnie słowa, które są pewne, i prawdziwe, są ostatnie proroctwa Króla, który ma przyyść, i będzie przyięty z weselością od świata, któremu pokóy przyniesie. Będzie przyodziany naszym ciałem, i we wszystkich sprawach pokorny idąc w tym za skłonnością serca swego. Obierze sobie za Matkę iednę Pannę czystą, która pięknością swoią wszystkie inne przewyższać będzie.*

Pod nią Balaam Prorok.

X. Sybilla Tyburtyńska, któréy są słowa:

słowa: *ten Bóg, który kłamać niemoże, te mi wiersze kazał wyrazić, które oznaczają iednę Pannę S., która w Nazarecie poczynie Boga przyodzianego ciałem ludzkim, i który da się widzeć w Betleemie. O nayświętsza i naybłogosławieńsza Matka, która piersiami swemi karmić będzie takiego Syna.*

Spodem *Amos Prorok.*

Tychto Sybil pisma, iako wyroków Boskich strzegły w Rzymie Westalki Dziewice.

Według proroctwa tych Sybil Rzymianie spodziewali się wielkiéy na ziemi odmiany właśnie w tym czasie, kiedy się Chrystus na świat miał rodzić. Sami żydzi według Proroków swoich czas przyiścia Messyasza w ów czas pomiarkowali, kiedy swego Króla Heroda za Messyasza niektórzy z nich uznawali; lubo o Chrystusie narodzonym nic ieszcze niesłyszeli. Usłyszawszy potym poganie, a mianowicie Tyberyusz

Cesarz, za którego panowania Chrystus umarł na krzyżu, złożył w Senacie radę, żeby Chrystusa między Bogi policzyć, miał o nim doniesienie w liście Piłata [x], nie dla tego się to pisze, żeby o prawdzie wiary wątpić kiedy można było rozumnie, ale żeby wytknąć: że niemniéy dowodów rozum ludz-

[x] Treść listu Starosty Jerozolimskiego do Tyberyusza Cesarza pisanego.

Swiat niewidział, i nigdy podobno nieobaczy człowieka cnotliwszego nad JEZUSA. Co tylko mogłem to czyniłem, abym go od zaiadłości żydowskiey wyrwał; ale obawiaiąc się powszechnego w Twoim Państwie buntu, musiałem (acz niechętnie) zezwolić na Jego ukrzyżowanie. Jak tylko tego JEZUSA ukrzyżowano, grube zaraz ciemności świat okryły, i ostatnią mu zgubą groziły. Uczniowie Jego, którzy ieszcze tu są, twierdzą: iż go oglądali zmartwychwstałego, i do Nieba potym wstępuiącego. Maią go oni za Boga, a swemi cnotliwemi obyczaiami pokazuią po sobie, iż w rzeczy samey należą do tak wielkiego swoiego Mistrza i. t. d. W Historyi Uniwersalnéy Angielsko — Akademicznéy.

ludzki ma do wierzenia, iak zła wola pobudek do niewierzenia, szuka każdy, czego komu potrzeba, albo co mu wygadza. Rada wierzę byłaby zepsuta wola, żeby nawet Boga niebyło. Ktoby chciał na rozumie zostać przekonanym, może czytać Rassyna Francuza, albo przynaymniéy wziąść w ręce, ima zdrową uwagę *widok rzeczewistości Religii Chrześciańskiéy uzietéy w sobie saméy Jmc Pana Jennings* Anglika, w języku Polskim.

W Kościele na prawéy stronie Domku zawieszona iest Chorągiew Turecka pamiątka wygranéy pod Wiedniem Jana III. Króla Polskiego.

Skarbiec przy Zakrystyi Kościoła Loretańskiego, tak iest bogaty, iż zda się wszystkich Monarchów świata bydź składem, iakoż i królestwa Polskiego szacowne są tam Kléynoty. Penitencyaryusz Polski ma własną winnicę blizu 800. skutów dochodu roczne-

go czynić mogąca, które na opatrzenie Pielgrzymow obracać ma obowiązek włożony od Dobrodzieiów téy winnicy Fundatorów *Polaków.*

O mil 12. za Loretem ku południowi Miasto —

GEZI, w którym kawalerowie po 60,000. skutów maią dochodu.

Od Loretu mil 5.

KAMERANI *Cameranum* Miasto, w którym się urodził Karol Maratti sławny Malarz, Innocenty XI. w Rzymie Kawalerem go stanu Rycerskiego uczynił.

Na lewéy ręce została —

OZYMA *Auximium* niegdyś Rzeczy-Pospolitéy Stołeczne Miasto, które życiem, i śmiercią świętą uszczęśliwił S. Jozef a Kupertyno, ten który Janowi Kazimierzowi Królowi Polskiemu niepomyślne panowanie, Król zaś przy złożeniu Korony kraiu rozerwanie przepowiedział... *Mil* 15.

AN-

ANKONA Miasto Stołeczne Marchii tegoż imienia od Syrakuzanow założone dla uniknienia od Tyrannii Dyonizyusza, gdzie nayslawniéyszy iest Port (*unus Portus in Ancona*) od Traiana Cesarza, z marmuru, którego są ieszcze ostatki, wystawiony z napisem.

IMP. CÆSARI DIVI NERVÆ F.
NERVÆ TRAIANO
OPTUMO, AUG: GERMANICO DACICO
PONT: MAX.
TRIB: POT: XIX. IMP. IX. COS: V. P. P.
PROVIDENTISSIMO PRINCIPI.
S. P. Q. R. QUOD ADCESSUM ITALIÆ
HOCETIAM ADDITO EX PECUNIA SUA PORTU,
TUTIOREM NAVIGANTIBUS REDDIDERIT.

Kościołów ma 40. Katedralny pod tytułem S. Cyryaki, gdzie za pogan stał Kościół poświęcony Wenerze. *Ante domum Veneris, quam Dorica sustinet Ancon.* Juvenalis Satyra 4.

Stąd rodem S. Gabryel, Zak: S. Franciszka.

Z uczonych Marek Ankonitańczyk.

Oyczyzna Komeſa Karola Rynaldyniego, Maurego, Stampiniego, *Cecco ślepego* Storaniego.

W Porcie tutéyſzym Piuſa II. śmierć umorzyła woynę tylko co przezeń zawziętą, do któréy ſamych Polaków 12,000. miał ochotnika Roku 1464... *Mil* 20.

SENOGALIA Senigaglia *Sena Gallica* nad ſpadem rzeki Nigoli w morze Adryatyckie. Miaſto w Powiecie Urbińſkim, wyſtawione R. od założenia Rzymu 396. od Gallów Senońſkich [y] Kolonią Rzymſką zoſtało R. 464. Niegdyś Malateſtów Xiążąt Urbińſkich, za Urbana VIII. doſtało ſię Sto-

---

[y] *Gallowie Senonſcy ze Francyi przez góry Alpy do Włoch ſię przebrawſzy Kray między Iſentem i Ezym rzekami oſiedli, aż R. od założenia Rzymu 365 Rzym ſpalili; tychże Furyuſz Kamillus przepędził.*

Et Senonum furias Latiæ ſenſêre Cohortes. *Statius l. 5. Silv. 3. ℣. 198.*

Stolicy Apostolskiéy, ma Zameki przystaw *Portus*, Kościołów liczy 20... *Mil* 15.

FANO *Fanum Fortunæ* w Powiecie Urbińskim Miasto ma fortecę, przystaw, Parafii 11. Kościołów 30.

Oyczyzna S. Euzebiusza, S. Orsa, S. Fortunata, S. Paterniana Biskupów, tudzież Piotra Marya Amiani Dzieiopisa Faneńskiego.

Dawna Augusta brama tryumfalna zdobi ieszcze starożytne Miasto, most murowany zamiast *Porto Julia à Porto di Mari* nazwiska dawnego, ma dane przy napisie imię od Fundatora *Portus Burghesius*. Stąd nieopòdal Metaurus rzeka sławna dla Asdrubala. *Testis Metaurum flumen, & Asdrubal devictus.* *Mil* 6.

PIZAUR Pezaro *Pisaurum* niegdyś to Miasto *Julia Felix* w kraiu Wilumbrów, także nad morzem przy uyściu rzeki Foglia. ma przystaw, fortecę, Parafii 6. Kościołów 30. Oyczyzna SS.

Micheliny, Serafiny, i Felicyi Wdów, oraz Olivieri, Mikołaia Malarza.

Katullus Póëta dla ciężkiego oddechu nazwał to Miasto stolicą konaiących *sedes moribunda...* *Mil* 10.

KATOLIKA Wieś stara i sławna. Oycowie niektòrzy na Synod Arymineńiki w R. 359. zebrani niecierpiąc spółkòw, ani podéyrzenia Aryanizmu, ktòrym ledwie niecały świat był zarażony wtedy, na tym tu miéyscu Sakramenta Swięte sprawuiąc, iako prawdziwi rzeczą, i imieniem Katolicy pamiątkę temu miéyscu w rzeczy i imieniu *Katoliki* przykładną uczynili. Co też przy Kościele na Tablicy marmurowéy stylem wyrażono Łacińskim.

Annò reparatæ Salutis CCCLIX.
Liberio Pont: Max: Conſtantio Imp:
Cum hæreticorum fraudibus ingemiſcens orbis terrarum
Se Arianum eſſe miratus eſt
Ex quadringentis Epiſcopis ad Synodum Ariminenſem Convocatis
Perpauci Orthodoxi in hunc locum ventitantes
Ut ſeorſim ab Arianis Sacra facerent.

Et

Et Catholica Communione Catholicos impertirent,
Occasionem præbuerunt, ut vicus ipse Catholica nuncuparetur:
Cuius nominis rationem, ac totius rei gestæ memoriam
Cæsar Cardinalis Baronius Annalibus Ecclesiasticis inseruit.
Bernardinus Cardinalis Spada hoc posito marmore indicavit.
Annô Domini MDCXXXVII.

Na rzece Konka [z] most wspaniały od Kardynała Palucyusza *Alteri* własnym iego kosztem wystawiony Roku 1674. ma wspaniały też na marmurze napis [a].

Hic, qui sublimi pons nititur arduus arcu,
Impositoque vagas pondere calcat aquas,
Alterium t statur opus, Dominoque superbus
Alterio, Clarum fidete nomen habet.

Si

---

[z] *Pospolite iest u Obywatelów Miasta Konki osobliwszy ù Patrona swoiego S. Jerzego czcicielów* S. Georgius in Corsa, S. Petrus in Roma z *Włoskiego ma się to rozumieć, Rzym Piotra Swiętego, Konka czci swego Jerzego.*

[a] *Marmur ten zawalony leżący znalazłem w* Katolice z przeciwk. *Kościoła na drugiey stronie ulicy z wyraźnym napisem.*

Si foret Eridano nitidis pons dandus in astris,
Non alio dignus, credite, ponte foret.

Ten moſt, co na wyniośłéy oſadzon arkadzie,
Miaſt grobli, byſtrèy wodzie tamę ciężką kładzie,
Dziełem on Alterego, zna Pana w nim każdy
Alteryuſza, ſławne ma imię od Gwiazdy.
Gdyby iaſno gwiazdziſty Erydan wśrzód Nieba
Miał mieć moſt, wiem lepszego niebyłoćby trzeba.

Mil 12.

ARYMINA Rimini *Ariminum* [b] leży nad rzeką ſwego niegdyś imienia Arimina teraz *Marecchia* przezwaną Miaſto w Romandyoli, niegdyś Wilumbrów, do ktorych oſady Rzymſkie poſłane R od założenia Rzymu 485. założone 270 laty przed Chryſtuſem za Semproniuſza i Klaudyuſza Konſulów. Auguſt Ceſarz powiękſzył. Liburnowie zruynowali, Dyoklecyan ruiny Miaſta poprawił.

Juliuſz Cezar wziął Ariminę R.

od

[b] *Rimini, Ankona, Pezaro, Fano, Uniena, razem te 5. Miaſt, darowane od Pipina Króla Francuzkiego Stolicy Rzymſkiéy Włoſkim* Pentapolem *nazywaią ſię.*

od założenia Rzymu 704. z woyskiem przeszedłszy przez Rubikon [c] mimo surowy zakaz *interdictum* [d]. Co uczynił Cezar na los ślepéy odwagi, i sam powiedział *iacta est alea*, co bądź, to bądź stało się, już wypadła kostka. Podobien w téy mierze, według Plutarcha, do człowieka oczy i głowę zakrywaiącego, aby niewidział przepaści, w którą się rzuca. Kato od dnia tego żałobę aż do śmierci nosił. Tak to mądry polityk, i wielki statysta Rzymski Kato! niemało ważył zgwałcenie prawa przez zuchwałość iednego Cezara, który był rywaldem Pompeiusza. Kato zaś iako nieparcyalny, ani za tego, ani za tamtego idąc stroną przed się wziął był zabić się, gdyby Cezar zwyciężył Pompeiusza [e], a na wygnanie udać się gdzie-

[c] *O tym Rubikonie będzie na swoim miyscu.*

[d] *Będzie on niżéy.*

[e] *Miłość Oyczyzny tak daleko zachodziła u pogan; natomiast* punkt honoru *u Chrześcian ledwie*

gdzieby Pompeiuſz górował. Gdyż dla dobra powſzechnego prywata zawſze ieſt ſzkodliwa, i emulacya zły ma wſzelako koniec, co ſię pokazało w upadku Rzymſkiéy R.P. przez nich właśnie.

Stoi w tym Mieście *Arcus*, czyli brama tryumfalna Oktawiuſza Ceſarza. Kościołów tu 60. Parafialnych 22, Katedralny ſtoi na fundamentach Bożyſzcza, Kaſtora i Poluxa, pod tytułem S. Kolumbana.

Nad brzegiem rzeki Marekii poſtawiony ieſt Kościół S. Antoniego Padewſkiego, na tym miéyſcu każącego ſłuchały go ryby. A kolumna, z któréy kazał, zachowuie ſię w Kaplicy na śrzód rynku poſtawionéy. Tamże ſtoi kolumna na rynku z napiſem.

C. Cæſar Dictator
Rubicone Superato
Civili bello

Com-

---

niedaléy, ieſli tamtym głupſtwo, tym ſtał przyznać należy miaſto Kawaleryi.

Commilitones ſuos hic in foro Ariminenſi adlocutus.

K. Cezar Dyktator.
Rubikon przeſzedłſzy
Pod czas domowéy wovny
Do hufcòw ſwoich tu na rynku Ariminenſkim miał mowę.

Jeſt ta mowa iego u Dzieiopiſów Rzymſkich, w któréy przykłady przywodził Ateńczykow i innych, którzy dom opuściwſzy nayzręczniéy wtedy Oyczyzny ſwoiéy bronili, a to iście mówił dla tego, że widział żołnierzy ſwoie nieſpokoyne, i o powròcie do domu zamyślaiące: przekładał, iako los iego ſzczęścia, i ich oraz zależy od męſtwa, i ſtatku trzymania ſię go aż do oſtatka. Tą mową niebardzo ich uiął, i lubo potym Pompeiuſza zwyciężył, wſzelako ſiebie, i Oyczyznę zgubił.

Wyż wſpomniony Synod na tym tu miéyſcu odprawiony od Liberyuſza Papieża zganiony zaraz zoſtał, a potym

od

od S. Damaża Papieża potępiony wraz z Walensem i Urfaciuſzem Biſkupami za Aryuſzem idącemi [f].

Biſkupem Aryminenſkim był niegdyś S. Gaudencyuſz.

Kanonikiem tutéyſzéy Katedry Błogoſławiony Jan Guſeruli.

Błogoſławiona Klara Ugulanti Zak: S. Klary, których tu rodzina.

Z Literatów Bouffy, Bianchi, Batarra.

Tu ſię kończy droga fundowana pod dozorem Cenſora Flaminiuſza, od którego imienia i *Circus* w Rzymie, i ta droga przezwana *via Flaminia* Roku od założenia Rzymu 533. Stąd aż ku Akwilei zaczyna ſię droga Emiliuſzowa od Emiliuſza Konſula nazwana.

Na

[f] *Urſacyuſz i Walens Biſkupi żałuiąc zagrzech ſwóy z piſmem ſwoim potechali do S. Biſkupa Rzymſkiego Juliuſza, aby mu ſię ſprawili z błędów, i z grzechów ſwoich* Epiphanius hæres 68.

Bazyliuſz w liście do Anaſtazyuſza Epis: 52. *Którzyby dzieie Koncylium Aryminſkiego przynieśli, aby ie zepſowano, i to co ſię tam przez moc działo.*

Na lewéy ręce widzieć się dała szczupła Rzecz-Pospolita Swięto Maryńska *Sant Marino.* *Mil* 7.

SANT ARCHANGELO Miasto ma Parafii 2 Kościołów 7 tu się narodził Wawrzyniec Ganganelli Franciszkan, potym Klemens XIV. Papież, któremu na pamiątkę bramę wystawiono... *Mil* 3.

SAWINIAN *Savignano* ma Parafii 4. Kościołów 7. Z tego Miasta wyiechawszy niedaleko Rubikon rzeka płynąca przez Emilią, czyli Gallią Togatą [g] która wpada w morze między rzekami Aprużyą po włosku *Luso* i Sawią *il Savio*, i między Aryminą a Cezeną Miastami.

Granicą ta rzeka była Włochów samych przez się, czyli pierwiastkowych za panowania starych Rzymian, tę gra-

[g] *Gallia Togata od długich sukien, Gallia Comata od długich włosow, to samo, co Gallia Transalpina, czyli kray Gallów za Alpami górami.*

granicę przeſtąpić z woyſkiem było to ſamo. co nieprzyiacielem Oyczyzny wyznaczyć ſię. i taki to był grzech. iakby wykraść Bogòw z przybytkòw Bożyſzcza, dla czego za moſtem na kolumnie bliſko drogi wyrok, czyli interdykt ieſt położony naſtępuiący.

Juſſu mandatuve P. R. Cos: Imp: Trib Mil. Tiron. Commiliton. arma quisquis es Manipulariæve. Conturio turmæve Legionariæ hic ſiſtito, Vexillum ſinito, arma deponito, nec ciſtra hunc amnem ſigna ductum exercitum Commeatumve traducito. Si quis ergo huiusce iuſſionis adverſus præcepta ierit feceritve, adiudicatus eſto hoſtis P. R. ac ſi contra Patriam arma tulerit, Penatesque ex Sacris penetralibus aſportaverit. S. P. Q. R. Sanctio Pebeſciti, Sve Conſulti: Ultra hos fines arma ac ſigna proferre liceat nemini,

Z wyroku czyli też roſkazu ludu Rzymſkiego Konſulów Wodzów Trybunów woyſk Towarzyſzów Rycerzòw,

kto-

ktokolwiek bądź iesteś, czyto setnik roty, czy Pòłku szwadronowego broń tutay składay, Chorągiew zwiiay, oręż połóż, ani daléy za ten potok chorągwie pieszego woyska, albo iezdnego nieprzeprowadzay. Ktoby tedy przeciw tego wyroku zakazom posłąpił, albo uczynił, niech będzie poczytany za nieprzyiaciela ludu Rzymskiego, właśnie iakby przeciwko Oyczyznie oręż podniosł, i Bogòw ze Swiętych Przybytków pozabierał. Senat i lud Rzymski.

Postanowienie za wiedzą pospólstwa z rady Senatu daléy za te granice oręże i znaki zawodzić, żeby niebyło wolno nikomu.

Na drugiéy stronie téyże kolumny kamiennéy iest napisano.

Rubiconem ponti subiectum transis viator
Romano interdicto Cæsaris ausu celebratum.
Flumini huic stabilem imponere traiectum
Ethnica diu vetuit pavida superstitio
Catholica nunc svasit secura religio.

Innocentio X. Sum Pont: 1654.

Rubikon wierzchem mostu przechodziłż podróżny
Rzymskim Interdyktem, Cezara zuchwalstwem wsła-
wiony.
Na rzece téy gruntowny most położyć
Pogan długo broniła płonna zabobonność,
Co teraz Katolicka bespieczná uczynić radziła Religia
Za Innocentego X. Naywyższego Biskupa 1654.

Mil 5.

CEZENA Miasto w Romandyoli z Zamkiem od Fryderyka II. Cesarza fundowanym, ma Parafii 7. Kościołów 24. i Katedrę Biskupią. Biskupami tu niegdyś byli S. Maurus i S. Sewery.

Urodzeni tu.

S. Jldobrandus M. Franciszek Albizzy Kardynał, Masonius Mąż uczony, i Jan Chrzciciel Braschi, który o prawdziwym Rubikonie uczoną Xięgę napisał, przypisaną Karolowi VI. Cesarzowi. Tu też rodzina teraźniéyszego Piusa VI. Papieża *Jana Anioła Braschi* szczęśliwie panuiącego, któremu

na po-

na powrót z Wiednia iako Panu i Obywatelowi swemu stan Patrycyuszów *Arcum* wystawili z prześliczną statuą w krześle siedzącą.

Wyiezdzaiącym z miasta na rzece Sawii most długi murowany szeroki i porządny; po oboiéy stronie krawędź taflami marmurowemi obłożona; przy końcu tego mostu przez 6. lat murowanego na pamiątkę dzieła szczęśliwie dokonanego wystawiona na podziękowanie Bogarodzicy Maryi z takim napisem.

D O M.
Lapidei pontis sexenni
opere feliciter expleto
Ædem hanc DEI paræ
Virgini G. D. N. J. C.
S. P. Q. C.

D O M.
Po sześcioletnim kamiennego mostu
dziele szczęśliwie skończonym
Dom ten Bogarodzicy
Pannie M. P. N. J. C.
Senat i Pospólstwo Cezeńs.

Mil 5.

FORUM POMPILII Miasto ma Parafii 2. Kościołów 5. S. Rufillus Biskup tego Miasta od własnych obywa-

telów swoich zamęczony. Ciało Jego S. razem z Katedrą Biskupią przeniesione do miasta bliskiego *Forli*... *Mil* 5.

FORLI Forolivium *Forum Livii Livia* założone Miasto od Liwiusza Salinatora Konsula Rzymskiego, liczy Parafii 12. Kościołów 33. krom Oratoryów publicznych, których iest wiele. To Miasto za Juliusza II. Papieża poddało się Stolicy Apostolskiéy.

Pierwszym Biskupem Foroliwieńskim S. Merkuliaris Biskup. Po nim nastąpił drugi także S. Merkuliaris Biskup.

S. Peregrinus ze szlachetnéy tu Familii Latiozych urodzony, z roskazu Maryi został Zakonnikiem sług Maryi; przez 30. lat niewidziano go siedzącego, golenie mu zbolałe uzdrowił cudowny Krzyż Zbawiciela Pana, który w Oratoryum tychże Serwitów *Servorum Mariæ* ma i teraz cześć wielką.

S. Walerian z 80. Towarzyszami MM. Bło-

Błogosławiony Jeremiasz Zak: Braci trzeciéy reguły S. Franciszka.

Błogosławiony Markolinus Amanni Zak: S. Dominika.

Błogosławiony Karinus Dominikan, W. i pokutnik, iż był zabòycą S. Piotra M. swegoż Zak:

Błogosławiony Jakób Salomoni. Błogosławiony Torellus Torelli Mnich *Vallis Umbrosæ*: to iest Zak: S. Jana Gwalberta.

S. Gratus, i S. Marcellus Wyznawcy. *Stąd także rodem* Kornelliusz Gallus Wierszopis sławny.

Flawius Blondus Sekretarz Eugeniusza IV. Pisarz Historyi Rzymskiéy.

Merkuliaris Medyk znamienity. Jan Chrzciciel Morgani Anatomik świata znaiomy. Karol Cigniani Malarz.

Kamillus Pauluci Kardynał, co był Nunciuszem w Polszcze, któremu na pamiątkę, a sobie na zaszczyt wystawiło Miasto *Arcum* czyli bramę paradną

radną z tytułem Posła Polskiego, z powodu, iż ten mąż dostoynym poselstwem i purpurą Kardynalską znakomity, iako tu urodzony własnym tego Miasta iest zaszczytem, którego wnętrze pochowane są w Katedralnéy Kaplicy przed Ołtarzem od niegóż kosztem wielkim wystawionym, w którym cudowny czczą Obraz Maryi Panny, który na pogorzelisku świeżym szkoły prywatnego, ale pobożnego nauczyciela całkiem znaleziony. W téyże Katedrze iest *Tabernaculum* przybytek Nayświętszego Sakramentu, misternie zrobiony przez Bonarotę.

Tamże Stallum, czyli Katedra Biskupia tyłem zawrócona znaczyła po zmarłym świeżo Biskupie wakuiącą Stolicę.

W Kościele Kongregacyi S. Filipa Neryuśza Obraz Zwiastowania Panny Maryi ślicznie wymalowany przez Gwercyna z *Cento*.

Anto-

Antoni Praga człowiek osobliwszego dowcipu i przemysłu zrobił machinę zegarową na Ratuszu, która przez kommunikacyą na trzech dalekich od siebie miéyscach wskazuie godziny. Tenże sporządził strukturę składaną, i na sztuki roziętną. Jéy używaią miasto rosztowania po Kościołach, których sklepienia poryssowały się z okazyi trzęsienia ziemi, w R. zaprzeszłym zdarzonego, i stało się niemałéy szkody przyczyną, iako to widzieć na wieży XX. Karmelitów urwanéy, i na suffitach Kościelnych nadwęrężonych, do ktorych naprawy taż sama struktura służyć miasto rósztowania na każdym miéyscu może... *Mil* 10.

FAWENCIA Faenza Miasto maiące Parafii 22. Kościołów koło 100. Roku 1708. wzięte było, i nazad wrócone od Cesarza.

O tym Mieście pisali Jakób Bartoni, Noweiloni.

Oyczyzna S. Piotra Damiana, i Piotra Kawiny Matematyka. Fabryka gliny ma tu bydź wyśmienita.

Mil 10.

IMOLA *Forum Cornelii Forum Sillæ* Miasto od Dyktatora *Sylly* założone, w Emilii niegdyś Ligonów, leży nad Santerną rzeką, Parafii ma 12. Kościołów koło 30.

Oyczyzna S. Piotra Chryzologa Doktora w Kościele Chryſtuſowym zaleconego, i Arcy-Biſkupa Raweńſkiego, którego Ciało S. w Kościele Katedralnym pod tytułem S. Kaſſyana, gdzie i patenę ſrebrną dawnych wieków S. Chryzologa dochowuią. Tamże ieſt Ciało S. Kaſſyana Biſkupa i M. którego z roſkazu Staroſty Tyrana właśni Uczniowie ſcyzorykami zamęczyli na śmierć Nauczyciela ſwoiego, a Paſterza Owczarni Bryxyeńſkiéy, uczył on ich reguł Grammatyki i Retoryki, do któréy nie tak pochopnie

bra-

brali ſię, iak do lekcyi Tyrana, ten owo za iednym razem zrobił z nich tyranów. Tudzież Oyczyzna S. Donata, Terencyuſza Biſkupa, Piotra Paſſary Kawalera S. Stefana we Florencyi, Flaminiuſza Forokorneliańſkiego, Komeſa Zampieri, i Honoriuſza II. Papieża... *Mil 7.*

CASTRUM S. PETRI nad Salernem potokiem, Miaſto ma Kościołów 7... *Mil 10.*

Moſt murowany nowy na drodze Emiliuſzowéy dany przez rzekę Sawenę, która z roſkazu Piuſa VI. Pap: dla lepſzego ſpławu przekopana nurt ma głębſzy, za ſprowadzeniem w koryto tey rzeki wody z błot i iezior, które oſuſzone ſtały ſię gruntem użytecznym.

Na prawéy ſtronie moſtu napis ieſt taki.

Domitis inter Panarium Seniumque fluviis
Navali curſu aucto

Emul-

Emulfis paludibus
Agris exficcatis ac reftitutis
Pio VI. Opt: Prin: Annò 1780.
Monimentum conſecratum.

Na lewéy ſtronie napiſano

Sapina derivata
Viæ Æmiliæ
Navo monte conſultum... Mil 3.

BONONIA, o któréy wyżéy rzecz była, Miaſto to leży nad Renem rzeką, która bierze początek od góry Summańſkiéy, czyli S. Gotarda, z téyże góry wypływaią Ateza i Ticyn w inną ſtronę płynące rzeki. Z Bononii aż do Wenecyi dany na urząd kanał prowadzony na Ferarz dla wygodnéy tych Miaſt z Wenecyą kommunikacyi... *Mil 44.*

PONTE DE LAGO OSCURO pod tym Miaſtem przeprawa przez rzekę Po, albo Padus, ta między rzekami Włoſkiemi ieſt naywiękſza, a według Lukana od Nila niemniéyſza. Sła-

wna ta rzeka pod imieniem *Eridana* u Poëtów Łacińskich i Greckich, dla wpadu w tę rzekę Faetonta Syna słońca.

Wiele zbiera w siebie Padus potoków i rzek. Poczyna się ze źrzódła z pod góry Wezus *Vesulus*, na granicy Genueńskiey [*h*] płynie przez Lombardyą, i część Romandyoli, i siedmią uyściami w morze Adryatyckie wpada, skąd Apianus nazywa go wnętrznym morza Adryatyckiego łożyskiem. Gałęź iego Ferarza sięgaiąca nazywa się *Po morto*, czyli Padem umarłym, snać dla wody, iak w kanale iakim stoiącey. W tym miéyscu, gdzie Mincyus rzeka z Padem się łączy S. Leo Papież zabiegł w oczy Attyli, którym postępkiem

[*h*] J. *Kolumbus wynalesca Amerykiego Genueńczyk.*

Skaligera wiersz o R. P. Genueńskiey.

Vinco ego cum vincor, par est victoria damno,
Sumque eadem Domina servaque facta mea.
Zwyciężona zwyciężam, na równey mam szali,
Bydź Panią, i swą sługą, iak wolność uchwali.

kiem Bicz ów Boży [i] odwrócił od Rzymu skromną powagą Oyca S. i groźbą Aniołow zgromiony.

Nie od rzeczy, zdami się, będzie przy granicy Państwa Papieskiego niedaleko od Erydanu przytoczyć wiersz gładko ulany X. *Kegnier Desmarais* z Łacińskiego na Polski język przekształcony.

Włoska ziemio, któraś iest piękna darem Nieba,
Samęy przyznać piękności twe nieszczęścia trzeba:
Karby ucisków wszystkich czytam na twym czele.
Obyś więcęy sił miała, ozdob nie tak wiele!
Boby więcęy boiaźni, a mniey miał przynęty
Ten, co cię gubi ślepym kochaniem zażęty.
Niewidziałbym z gór Alpów na kark spadłe woyska
Ani krwią swarbowanych wód piłby z poboyska
Francuz *Erydanowych*, anibyś kordonem
Woysk cudzych opasana zostać mogła plonem.

Padwa powtórnego nawiedzenia stała się bydź wartą dla sławnego Jarmar-

[i] *Attila pisać się zwykł Syn Bendekukóm Nemroda wielkiego Wnuk wychowaniec w Engaldzie, z łaski Bożey Król Węgierski, Morawski, Gotfski, Dacki*, Bicz Boży, strach świata.

marku, i dla Wotywy w Oktawę S. Antoniego przed grobem tegoż S. Cudotworcy, co losem szczęścia dla podróżnego nic nie zdrożnego oboie zdarzyło się.

Tu mieysce, gdzie niemogę iednego z Polaków zamilczeć wielkiey godnego pamięci *Wielkiego* Jana Zamoyskiego, tu niegdyś Xiążęcia Młodzi Literackiey [k] Rektora w tuteyszey Akademii Padewskiey, sławnego [l] Pisarza mądrey Xięgi pod tytułem *Joannis Sarii Zamoscii de Senatu Romano libri duo* [m] potym Kanclerza i Hetmana Wiel-

[k] *Dla dowcipu wielkiego, i dla wysokiey doskonałości w naukach Akademia Padewska przyznała mu tytuł* Princeps Juventutis Literatæ.

[l] *Za Rektorstwa Jana Zamoyskiego, i własną Jego pracą ułożona Xięga* in 4to *z pod prasy Padewskiey wydana R. P. 1564. pod tytułem* De Constitutionibus & immunitatibus, almæ universitatis &c. libri IV.

[m] *Nauczyciel Zamoyskiego Sygonius Modeńczyk sławny Krasomowca samoy się przyznać do*

Wielkiego Koronnego, Męża w Oyczyznie, i wſzędzie dobrze zaſłużonego i znakomitego, i ſłuſznie w Encyklopedyi iako Człowieka Wielkiego położonego.

W Almirze o Mil 12. od Wenecyi między Pałacami po za kanale licznemi różnych Patrycyuſzów Weneckich ieſt Pałac *Foſcari* Patrycyuſza, ktòry Dòm, że był uſzczęśliwiony bytnością Kròla Henryka Walezyuſza, daie świadectwo napis na froncie ku pamiątce położony.

Do Wenecyi znowu lubo z lądu zboczna, wſzelako nic dla morza niezdrożna pociągnęła mię ciekawośc, widokiem Miaſta na świecie oſobliwego bardziey rozdrażniona, niż zaſpokoiona od razu, acz i za drugim razem nie ze wſzy-

---

niey niewſtydził, co mu Thuanus przyznaiąc czyni za prawdę honor dla Sygoniuſza, a dla Zamoyſkiego krzywdę, ale za ſtroną idzie Polaka Grævius in Theſauro Antiquitatum Romanarum T. I, *i inni*

wſzyſtkim, zda ſię bydź naſycona.

Z Wenecyi Mil 7. Kanału

MESTRA Miaſto ma Kościołow 3.

Mil 12.

TREWiZA Treviſo Trevigi *Tarviſum Tauriſium*.[n] Miaſto ma Parafii 14. Kościołòw więcéy 30. Przy Katedrze Biſkupiey iéſt Kanonikòw 24.

Stolicą niegdyś było Margrafòw Longobardzkich, którzy tym kraiem po między Mincyuſzem i Alſą rzekami zawartym władali, gdzie téż bydź miały ſiedliſka Cenomanòw dawnych. Kray ten *Marca Treviſana* we wſzyſtko obfity, iako to: w Wino, zboże, owoce, bydło, kruſzce,

Powietrze zdrowe, i miłe; Pola weſołe, drzewa Cypryſowe, Ogrody i Pa-

[n] Tauriſium a Tauro *od wołu z téy okazyi Imię wzięło. Będąc od Antenora zakładać maiącego Padwę zrugowani ze ſwoich ſiedliſk mieſzkancy biedni, wypuścili buiaka ſamo pas, poſławszy; tam ſobie na we zakładać Miaſto, gdzieby on ſię ſtanowił. Co i uczynili Trewiſcy Obywatele.*

i Pałace miły dla przeieżdzaiących widok ſprawuią. Miaſto ſamo wodami żywemi oblane, Kanał ma dany aż do Wenecyi: z Trewizy rodem S. Benedykt XI. Pap: z Familii Bokaſynów.

S. Liberalis Wyznawca Patron Miaſta, w którym życie pobożne śmiercią uwieńczył.

Błog: Henryk Wyznawca, którego Ciało w Katedrze cudownie krwią potnieie.

S, Pariziuſz Wyznawca Zakonu S. Benedykta.

S. Hieronim Emilian będąc przełożonym nad nowym Zamkiem pod *Kwarum* na górach Trewiſkich, a za dobyciem od nieprzyiacioł Zamku wzięty w okowy, i wtrącony do więzienia iak nayoſtatnieyſzy niewolnik cudownie przez Maryą Pannę ſtamtąd uwolniony, i ſzczęśliwie w pośrzód Miaſta Trewizy ſtawiony, na pamiątkę owego dobrodzieyſtwa przed Oltarzem Maryi

pęta

pęta, i okowy swoie zawiesił. Potem powiechawszy do Wenecyi, zkąd był rodem, znalazł S. Kaietana, i Piotra Karaffa, ktory został wkrotce Papieżem nazwany Piusem IV. za ich radą, i pomocą stał się Fundatorem kongregacyi Somaskich około sierot staranie maiących.

Oyczyzna i rodzina tu Totili Króla Gotów.

Franciszka Malarza, ktòry sprowadzony od Wielkiego Xiążęcia Etrurii do Florencyi pracuie koło malowania Galeryi sławnéy.

Karola Baretti Snicerza sławnego, ktorego Rossia sprowadziła do Kraiu swego.

Fortunata Skiezone człowieka między Włoskiemi Piforymami liczącego się.

Akademia stąd do Padwy przeniesiona.

Byłać kiedyś i Magistratura przy

R [illegible] czterech

czterech Mężach czyli Burmiſtrzach *Quatuor viratus*, których Jmiona na tablicy kamiennéy, na przeciw Katedralnego Kościoła, ſą zapiſane dla pamiątki przez nich wymurowanèy drogi.

L. Lamponius L. Loneſimus
L. Carminius P. L. Licinius
P. Terentius. P. Luegotus
P. Carminius P. L. Primus
IIII Viri
Viam cum Crepidinibus
Quadrumvio ad murum
Straverunt
Ob honor.

O Mil 10. Przeprawa przez Rzekę Piave *Plavis.* *Mil 15.*

KONELIANO *Coneglanum Collis Jani* Miaſto po za górze ciągłe wdłuż, ma Parafii 4. Kościołów 16.

Oyczyzna Blog: Marka, Cimy, i Bekara Malarzów. Bonifacy Hiſtoryk piſał o Trewizie, i Koneglianie [o]...

Mil 11

SALI-

[o] *W tym mieście pewnemu z Litwy Zakon-*

SALICE Kościołów 6. tu Ciało S. Liberalisa... *Mil* 3.

FONTANA FREDA, ma Parafii 2. Ciało S. *Igilio* Egidyusza... *Mil* 5.

SPILIMBERGO Miasto stare ma Kościołów 8. o milę stąd przeprawa przez Rzekę Taiament. na górze *Karpago* wieś... *Mil* 8.

SANT DANIEL Miasto, które należało niegdyś do Patriarchatu Akwileyskiego, równie iak i *Sant: Vitus*... *Mil* 2.

SANT: TOMASO, skąd wyiechawszy na prawéy ręce została *Gemona* Miasto dawnieysze, nizli Akwilea, było niegdyś udzielnym Xięstwem, potym przyłączone do Patryarchowstwa Akwileyskiego Kościołów ma 7. *Mil* 10.

nikowi ukradzione pieniądze oddane ją w Rzymie przez Rezydenta Weneckiego. Praktykowana w Stanie Weneckim sprawiedliwość, godna byáż przykładem każdemu Urzędowi, żeby nieprzestawał na przysiedze od niewinności winowaycy, któréy ma złodziey tyle, wiele sumnienia.

VENCIONUM Kościołów ma 3. ieden z nich pod Tytułem S. Jędrzeia poświęcony Roku 1338. przez Błogosławionego Bertranda Patryarchy Akwileyskiego przy asystencyi 9. Biskupów, i wielkiemi nadany przywileiami. W tym Kościele znaleziono przed laty 30, Trupa nieskażonego, iak mniemaią przed 300. laty pogrzebionego, którego zgarbionym nazywaią *Corpus Curvum.* iż stoćmo z trumną postawiony na wzór patrzącego w ziemię kark pochyły trzyma, rzecz dziwna, że naymnieyszéy śprochniałości w owym trupie niemasz.

PORTIS Wieś zaraz za Wencionem Rzeką.

Po lewéy ręce za Taiamentem Rzeką pomiędzy górami pokazuie się płaszczyzna *Karnii a Carnis Gallicorum,* od rot Gallów kray przezwany, w którym Xiążę Weneckie Milicii trzyma 500. ludzi.

Stó-

Stołeczne Miasto tego kraiu *Tumeza* maiąca Kościołów 15. wbok od drogi *Mil* 7.

Przedtym Stolicą było Miasto *Julius*, od Juliusza Cesara, który przez czas nieiaki tu mieszkał, gdzie teraz wieś tylko. o mil 6. pod Wsią *Rediuta* Rzeka Rezia, na którey most, a z tamtey strony Rzeki Taiamentu *Modium* Miasto za przywileiem Dozy Weneckiego maiące tytuł Margrafstwa

Mil 4.

CLAUSIM Miasteczko z Zamkiem zruynowanym. Podiechawszy niedaleko, wcieśninie między niedostępnemi górami *Arx Ciusæ* Zamek, czyli Forteczka z kilką działami wyrychtowanemi, gdzie wartuie ieden zawsze *Dalmat.* Wystawiona Roku 1342. restaurowana dopiero 1610.

O mil 2. Donia Wieś, znowu o mil 2. Perteada. Toż dopiero o mil 2.

PONTEWA Ponteve *Pontabia* nad Rze-

ką Fellą granicą Rzeczy pospolitéy Weneckiéy od Karintii. oblewa ona ten kray *Fori Julii*, ktory należał niegdyś do Patryarchowstwa Akwileyskiego, od Roku zaś 1415 należy do Wetów. Fella pod Wencionem w pada w Taiament Rzekę. Alpes Góry nietylko Wenetów [p] ale całych Włochów są Granicą od północy, z kąd wszystkie kraie za Alpami leżące nazywaią Włosi zagórnemi *Trans montani*, *Trans Alpini*. Które to góry maią wsobie minery, i kruszce nawet Srebra i Złota, lecz dobywać ich pod gardłem broni Rzecz Pospolita Wenecka. w Foro Julii Alpes *Canalis ferri* od żelaza Jmię maią. Tamże od Hidrii Rzeki niedaleko żywe Srebro kopią.

Miasta

[p] *Leandero stanych Weneckich granicach od północy, pisząc naznacza Alpy góry dzielące Włochy od Niemiec nazywaiąc ie wołami zprzegłemi, gdyż wszystkie Włoskie góry albo do Appeninów albo do Alpów należą, krom Gemuli, Wendy, i Euganeyskich gór sławnych u Poetów.*

Miasta Włoskie przednieysze wyż wyrażone, i wyszczególnione gwoli zdania Edwarda Anglika wierszem wyłożone.

Rzym Swięty Głowa świata słusznie trzyma przodek.
Wenecya Wielmożna władza w Morza środek.
Bononia dla nauk we Włoszech prym bierze.
Florencya piękności stoi w samey mierze.
Seny nayosobliwszey zaleca kształt mowy,
Witerb dla potrzebnego chowa skarb gotowy. [a]
Padwa ma Imię Matki praw, zdrowia dozorcow.
Ferarz samże zrze summy, które ma z poborców.
Ankona port otwiera miły kupcom gościom.
Spolet mówi podróżnym: będę rad Waszmościom.
Narnia poi winem, a karmi iaykami,
Pizaur gościa przywita grzecznego figami,
Trewizę ożywiaią czystych rzek krynice.
Fano zaleca siebie przez ładne dziewice.
Forli Obywatele ma do broni żwawe.
Macerata kłotniarzów prawem kończy sprawę.
Imola niema zgody, szkodzą iey rożnice.
Cezena wkoło siebie słodkie ma Winnice.
Arimina owoców, gęsi sławna płodem.
Udina z wina znacznym cieszy się dochodem.
Fawencya z wyborney na gliny naczynie,

Loret

---

[a] Mons pietatis. *Komora potrzebnych w Krakowie założona staraniem X P. Skargi.*

Loret domek ma Swięty, co był w Paleſtynie,
Choćbym cały świat przebiegł, i przeyrzał oczema
Ląd, Morze, nic droższego nad Loret wiem niema.

ARCY XIĘSTWO KARYNTII

Od Pontewy zaczyna ſię granica Karyntyi, która ſię rozciąga na Mil 24. dłużyny, a 12. Mil Niemieckich szerzyny. Graniczy od wſchodu, i północy ze *Styryą*, od zachodu, i południa z *Alpami*, *Forum Julii*, i częścią *Karniol*. Cały prawie tén kray *Noryków* poſtaremu, Karyntów po teraźnieyſzemu, których Rzymianie Ambiſontami nazywali, nieżony górami, i przeto zimny i nieurodzayny, krom pagórków, dolinków, na których rodzi ſię pſzenica.

Od Pontewy zaczynaią ſię Mile Niemieckie... Mil 12.

MALBURGETUM *Malburgetum Maſto* ſkąd niedaleko gór Luzarva Cudami Maryi Panny mieyſce wſławione, które Pielgrzymi nawiedzaią z nabożeńſtwem... *Mil* 2.

TAR-

TARWIZ *Tarvisium*, Kościołów ma 2... *Mil* 2.

ARNOLDSTAD Miasto, gdzie na górze Monastyr iest XX. Benedyktynow, których Turcy mordowali po dwakroć. Dawny ich tu iest fundusz uczyniony od S. Ottona Biskupa Bambergskiego przed laty 700. który kupił tych Dobr dziedzictwo od Pogan Grafòw Arnoldòw. Jch oboyga busta są przy drzwiach Kościelnych na prawéy ręce z podwórza.

S. Otton Biskup Bamberski wezwany od Bolesława III Krzywoustego X. Pol: nawrócił Pomorzany za Kalixta. Ten z młodych lat nauczywszy się Języka kraiowego uczył młodzież Polską, u Władysława Hermana Xiążęcia Polskiego był Kapelanem, i Posłem do Henryka Cesarza po Judytę siostrę Cesarską, którą w Ratysbonie poślubioną Władysławowi ią do Krakowa zprowadził na Wesele.

To-

Tomasz Steierberger w porządku Opatów 15sty pierwszy został Jnfułatem, którego Jnfułę perłami wyładzoną z krzyżem na znak *exempcyi* za przywileiem Bessariona Kardynała ku pamiątce chowaią od Roku 1456.

Roku 1224. w dzień nawrócenia S. Pawła przez trzęsienie ziemi góra na przeciw monasteru Arnolstadskiego wzdłuż rozpadłszy się zawaliła 7. Zamków, 17. Miasteczków ze wsiami. 3. Kościoły Parafialne, i Jezioro iedne, które w innym otworzyło się mieyscu działo się to za Opata Florymunda, z okna patrzał on na owe rozpadliny, które na półtory mili Niemieckiéy placu zaległy; te zawalisków grzbiety ciągiem po zagórze długiéy na równinie rozciągłszy się za czasem stały się ku uprawieniu zdatne, i są teraz bryłą ziemi użyteczną dla rolników,

Góra Ołowna *mons plumbi* naprzeciw temuż Monasterowi, gdzie się

ołów

ołow kopie. za tą górą mòwią ięzykiem Sklawońskim czyli Słowackim.

Jadąc do Willaku Miasta w Karyntii wyższéy na prawèy nam ręce zostawała Rzeka Drawa [q] przy źrzodłach mineralnych... *Mil* 2.

WILLAK *Forum Julii* Miasto od Wenecyi dawnieysze, należało przed tym do Biskupstwa Bamberskiego fundowanego od Henryka II Cesarza Roku P. 1006. z powinnością pewnéy kwoty płacenia Oycu S. które Henryk III Cesarz zamienił na Benewent, leży na

[q] *Słowacy* Sclavonia *między Drawą Dunaiem, i Sawą Kray Illiryków, Kroacya Dalmacya Illirya któréy część pod panowaniem Cesarza, reszta po Wenetami. Bosnią podbiwszy Turcy, i poimanców 30.000 Bośnienczyków zabrawszy, między Janczary Język Słowieński zaprowadzili. Wyspy na Archipelagu niektóre należą do Wenetów, iako to: Korcyra, Cefalonia według Homera Samos. Zacynt na Morzu Joń, skąd Jonczykowie pierwsi wymyślili Romanse. Kandya R. 1669. od Turków Wenetom odebrana, Cypr zaś R. 1571. przez Selima II. Asklepiades Dziejopis żył w Cyprze około Roku od Stworzenia Świata 3100.*

na równinie wkoło skałami opasanéy. Miasto maiące 4. Kościoły, Grobem S. Jana Kapistrana [a] zaszczycone, domy kolorami, i Historyami różnemi pięknie przyozdobione, tuż za Miastem przeieżdżaliśmy Mostem Rzekę *Trau* szeroką. O milę, czyli godzin dwie iazdy, od Willaku nalewéy ręce.

OSIACH *Osiacum* gdzie Klasztòr naydawnieyszy, w ziemi Karwackiéy czyli w Karyntyi XX. Benedyktynów, tu Ciało Bolesława Smiałego Króla Polskiego pod Kamieniem przy pobocznym Ołtarzu w Jchże Kościele, pochowane R. 1090. Historya przykładnéy pokuty Jego wymalowana iest w Klasztorze. O Pierścieniu zaś Jego powiadaią, iakoby pokazany dwóm Polakom miał bydź przez nich zamieniony, lub zatracóny. Byli tu, i doszli téy prawdy pierwsi Stanisław Hoziusz Bi-

[a] *w Krakowie ten S. Mąż przez tłómacza kazywał do ludu.*

Biſkup Warmińſki, i wſpoł cześnik Kromera Hiſt. Maią tu dwie kulki ſzklanne pomocne dla waryatów, trzecia dokąd inąd poſłana, raz cudownym ſpoſobem na mieyſcu ſwoim znalazła ſię, ale nie drugi raz.

Benedykt Taxer niegdyś *Profes* Oziaceńſki wzięty był na Opactwo Arnoldſtackie, leży tamże nieſkażony cały.

KLAGENFURT *Clagenfurtum* poſtaremu *Claudia* Miaſto Stołeczne w Karyntyi, nad Glanem R. obronne Kościołów ma 7. zaſzczyca ſię rezydencyą Arcy Xiężniczki Maryanny Sioſtry Jozefa II Ceſarza.

Oyczyzna X. Nainchich Hiſtoryka, X. Tauſch Kaznodziei ſławnego.

Za Klagenfurtem wraz za górą *Loibel* zaczyna ſię Karniola. *poł mili.*

MARIÆ SOL, gdzie przed tym była Bożnica Słońca, i wielkie Miaſto *Sala* przez Attilę zburzona, teraz mieyſce Cudami Bogarodzicy

wſła-

wſławione, pierwſza tu Stolica Biſkupia S. Modeſta Maryeſoleńſkiego, którego grobowy kamień od kraty ku Ołtarzowi co raz bliżéy pomyka ſię, co tuteyſzych zadziwia niepomału, i razem trwoży.

Pominąwſzy Marie Sol po prawéy ręce od gościńca o kroków 20. na owèy łąk równinie ieſt krzeſło Kamienne z napiſem *Rudolfus Dux*, na boku tamże *Majveti VI.* Znak to wolnego przed czaſy narodu, i obrządek zwyczayny Rzeczom poſpolitym obierania, lub téż inaugurowania w otwartym polu Xiążęcia, o którym obrządku ciekawy ieśli chce wiedzieć czytelnik, nieh czyta Europę Piuſa II. i Kozmografią Munſtera.

Ma ten niepoſpolity dla ſiebie zaſzczyt Karintia, iż między Arcy Xiążętami ſwemi ma S. Domicyana Arcy Xiążęcia niegdyś Karyntyi w liczbę Swiętych policzonego, ktòrego S. Ciało leży w Milleſtadzie o mil 7. od Willaku. *Mil.* 2. SAN-

SANTOVICUS Vait. Fait. *S. Viti Fanum* Miaſto niegdyś Stołeczne Karintii, przy złączeniu rzek Glanu i Wunich. Kościołów ma 4. *Mil* 3.

FRYZAK *Friſacum* Miaſto Starożytne z Zamkem na Górze ſtarym. Kościołów ma 10. między niemi Kościół, i Klaſzſtór XX. Dominikanòw, który wyſtawił S. Jacek Polak tegoż Zakònu zaſzczyt.

Za Fryzakiem tuż komora, gdzie ſię od przeieżdzaiących cło opłaca iako na granicy Udzielnego Xiążęcia Arcybiſkupa Salizburſkiego [r] wielkiéy w całych Niemczech powagi i prerogatywy, ktòrego Wielcy Biſkupi ſą Suf-

[r] *S. Bonifacyuſz abo Wenefryd Apoſtoł Niemiecki za Utilina Xiążęcia Bawaryi 4 Biſkupſtwa poſtanowił, miedzy niemi Saliſburſkie. Zył około Roku Pańſkiego 740.*

Konrad Xiąże Stynawſkie Syn Konrada Xiążęcia Głogowſkiego wezwany na Arcybiſkupſtwo, iadąc do Salizburga, ſkoro ſię dowiedział, że tam nanie piwo iedzie, nazad ſię wrócił.

Suffraganami, iako to Tridentski, Padewski, i Wiedeński, i 6ciu innych Biskupów. Za Arnona 10tego Biskupa od Leona Papieża przy początku wieku 9go Palliusz Arcybiskupi dany. 58. mym Arcybiskupem był Ernest Graf Palatinus Reni Xiążę Bawarvi Syn Alberta i Kunegundy Córki Fryderyka Cesarza.

W liczbę Swiętych policzeni są S. Rupert, i drugi zaraz ponim S Wirgiliusz, który postanowił S. Modesta Biskupem Mariesolieńskim.

Znayduie się wtym kraiu Vitriolum Siarka Ałun Antimonium Marmur kruszce Złota, Srebra, Miedzi, i żelaza, gdzie gęste widząc huty (iak w Styryi, która się zaczyna o Pół trzeciéy poczty czyli od Klagenfurtu mil 5. przed Austeryą *Pout*, przy któréy są łazienki dla zdrowéy wody) Konrad Celtes przeieżdżaiąc opisał *lib amorum* 2. ode 6.

Hic

Hic turba eſt terræ nigræque ſimillima morti,
Qui ſolvunt vaſtis ignibus æra ſuis.
Haud credas noſtris decocta metalla per ignem,
Sed Phlegetonteis mundificata vadis.

Co na Polſki wierſz wyłożywſzy ſtoſować mogę do opiſania Rudy, ktòrą oglądaliśmy w Szeyffin. *Mil* 3. od Pout uiechawſzy.

Tu czeladź ſtraſznéy śmierci podobna ieſt z twarzy;
Która w piecach ogniſtych twardy Kruſzec warzy
Niewierzył byś, że naſze to ognie ſprawiły;
Mieniąc, że Flegetonta Huta zlała bryły.

Mil 7.

JUDENBURG M. S. Styryi górnéy Kościołòw ma 7. ma Jmię od wytracenia Zydów, którzy ſię byli zmówili na wygładzenie Chrześcian.

Mil 6.

LEUBEN *Leobium* Miaſto ma Rynek wſpaniały Rzeka Muer *Mura* przez Miaſto płynie, Roku 1692 zrabowane od Xiążęcia Saliſburſkiego, i Ottona Bawarſkiego. Na Bramie ieſt napiſano.

Franciſcus Cæſar Thereſſia Coniunx

Josephus Rex, & Sponsus Leopoldus ad Nuptias Oeniponti [s] constitutas transibant.

półtory *Mili*

BRUG ante Mur. *Bruga ante Muram* w tym Mieście schodzą się oba do Rzymu gościńce londowe, z Trygestu Morzem można płynąć aż do Ankony. *Mil* 4.

KRYGLACH, gdzie pamiątka pielgrzymki *S.* Stanisława Kostki w Wielkim Ołtarzu.. *Mil* 2.

HOSPIDALE Szpital dla wygody, i bezpieczeństa od rozboyników po owych lasach kryiących się fundowany od Ottona Xiążęcia Austryackiego, któ-

---

[s] *Enipont czyli Inszpurg nad Rzeką Enem Stołeczne Tyrolu Miasto, gdzie Leopold Xiąże Etrurii ślub wziął z Królewną Hiszpańską.*

Hrabstwo Tyrolskie dostało się Dómowi Austryackiemu Roku 340 przez Rudolfa Xiążęcia Austryi Syna Albrychta, od Wschodu styka się z Marchią Trewiską, Foro Julii, *od Zachodu ze Szwaycarami.*

który potym został Cesarzem Ottonem II. gdzie iest od Roku 1331. Cudowna Statua Maryi Panny Loretańskiéy w starym Kościele, drugi tamże nowy Parafialny... *Mil* 2.

SZODWIEN Miasto przy pięcie góry *Seimarein.* *Mil* 2.

NAYNKIRCHEN Miasto od 9. Kościołów ma Jmię... *Mil* 8.

WIEDEN Austryacki nad Dunaiem Rzeką...

Razem tu cię *Wiedniu witam i żegnam:* To dwoie masz u siebie zostawione przed wiekiem w upominku dla wiecznéy pamięci.

Toć to tobie Przesławny i Wielmożny Stanisław od Potoka na Stanisławowie Potocki Halicki Kołomyski Starosta Pòłkownik Kròla Jmci Pol: sprawił, kiedy za sprawą Nayiaśnieyszego, Naysławnieyszego, i Naywalecznieyszego Jana III. Króla Polskiego na Oboz Turecki następuiąc krwią

" ſwoią męſtwem, śmiercią w oblężę-
" niu życie Tobie zachował. Matce
" Polſkiéy Ciało martwe oddał. Day
" Wiedniu Bogu chwałę, Nayiaśniey-
" ſzemu Królowi Polſkiemu czyń
" dzięki! Wiekopomnie zachoway Jmię
" i dzieła Polaków! umarł 12. Wrze-
" śnia Roku 1683.

Starali ſię zapiſać Szlachetni Uro-
" dzeni Polacy Naywiernieyſi Jego
" Towarzyſze, i Pułkownicy Jan Po-
" nikiewſki Miecznik Nurſki, i Stani-
" ſław Poradowſki Rotmiſtrz Jego.

Vienna ſalve & Vale

Hæc tibi Illuſtriſſimus & Magnificus Staniſlaus a Potok in Staniſławów Potocki Halicienſis Colomyiſcen: Capitaneus, Colonellus Regiæ Mageſtatis Polonæ præſtitit; dum ſub Auguſtiſſimi Serenissimi & invictiſſimi Joannis III. Regis Poloniarum auſpiciis Caſtra Ottomanica aggrediendo ſangvine ſuo Marte, & morte, in obſidione tibi vitam paravit. Hic ſua viſcera condidit, Matri Poloniæ

Corpus exangue reddidit. Da Vienna Deo gloriam. Serenissimo Regi Poloniarum gratias age! æternum fove nomen & gesta Polona! Obiit 12. 7bris M D CXXXIII.

Curaverunt inscribi Nobiles Generosi Poloni fidelissimi ejus Assistentes & Colonelli Joannes Ponikiewski Gladifer Nurensis & Stanislaus Poradowski Rothmagister ejus. [t]... *Mil 6.*

WULFERSDORF Miasto Xiążęcia *Lichtensteiu*... *Mil 3.*

TEIA Rzeka granica Austryi od Morawy, którą rozwlekłą po równinie kilka mostami, i kopanicami przeiechawszy iak Dunay drugi, na drugiéy stronie rzeki, a na brzegu Morawy [u]

S 3 BRE-

[t] *Słowo w słowo tak iest napisano na kamieniu grobowym Potockiego w Wiedeńskim XX. Franciszkanów Kościele:* co do dobrèy należy pamięci.

[u] *Margrabstwo Morawskie ciągnie się wzdłuż na mil 30. wszerz na mil 20. aż do Nitry Miasta Węgierskiego, kray ten nawiócony od S. Cyrylla,*

BRECŁAW *Lintenburg* Miasto. Dobra tegoż Lichtenstein na mil 20. rozciągaią się.. *Mil* 3.

DUBNIANY Mieścina od Dembowéy puszczy nazwana, Potym *Hradisk* Miasto. *Pisek*, *Stare Miasto*, Bystrzyca lub *Nowyczyn* po Jezuickie Miasto. *Przybor* od Szwedów niegdyś Miasto zburzone. *Misłek* nad Ostrawicą rzeką graniczną Morawy [w] od Śląska górnego. Z drugiéy strony Rzeki

FRIDEK Miasto od Xiążęcia Wolfa przed 400 laty założone, ocalone

---

i Metodyusza Biskupów Słowieńskich, którzy stary testament na ięzyk Sł. wieński przełożyli, i Mszą tymże ięzykiem odprawowali.

Srzedowski Pleban Pawłowicki Historyk narodowy.

[w] *Wałachowie Słowacy, na górach mieszkaią po zasamych granicach Morawy; ciągły a wąski kray Ich, tak się trzyma iey boku, iak kołnierz zapas zatknięty. po prostu, ale dobrze wyraził Morawiec Wałachow pogranicznik. żałuię żem go niespytał, Gdzie Sól sobie* in cognito *kopią Wałachowi.? możeby mi powiedział. by dobrze pod rożą.* Sub Rosa.

ne od Prusaków Płaszczem Maryi wtuteyszym Obrazie łaskami słynącéy. Na mieyscu starego Miasta Frydka, którego są ieszcze znaki, teraz Wieś po Mórawsku *Dziedzina*, należy do Xięstwa Cieszynskiego.

WIELICZKA Miasto Kościołów ma 3. Kędy są Szyby Solne, kilka tam iest wgłąb ziemi, Szybów Jmieniem własnym przezwanych iako to *Stara góra, Boża wola, Danielowce, Janin.* do pierwszéy Kondygnacyi schodów, czyli stopniów 700. Drabin 14. w drabinie każdéy szczeblów 22. mniéy lub więcéy.

Na pierwszą Kondygnacyą wiódą spuszczony obchodziłem z ogniem pod ziemne Ulice, i oglądałem tam między ciekawościami Ołtarze, z nich naycelnieyszy S. Antoniego, przy którym wiele iest Solnych Posągów, Ambona *Orkiestra z drzewa*, tamże Statua Zygmunta Króla Polskiego z nayczystszéy bia-

łéy, światłéy iak Kryształ, bryły, czyli bałwana ſoli uformowana, dzieło to wſzyſtko iakiegòś Ferenca Gòrnika niepoſpolitego wkunſzcie rzezby Rzemieślnika.

S. Kònegundy Ołtarz od pożaru zaiętego ſpłoniał Roku 1644, żyła w wieku 13tym.

Strumyk ſłodkiéy wody płynący pò między warſzty ſolne cudem ieſt przyrodzenia, ſkąd maią napoy ludzie i Szkapy, które chowaią tam zawſze.

Ludzi 900. pracuie uſtawicznie, maią ſwego Kapelana, i trzy Mſzy w tygodniu.

KRAKOW Cracovia *Corrodunum* M. S. Korony Polſkiéy założone od Krakuſa Xiążęcia Polſkiego zaſzczycone grobami Królów Polſkich, Kościołòw liczy 70. Par 7. Katedralny na Zamku Krolewſkim na górze Wawel pod Tytułem S. Staniſława Szczepanowſkiego Biſkupa Krakowſkiego, którego Swię-

te

te Ciało złożone w wspaniałym, i kosztownym grobie, ten naywiększą iest owéy Bazyliki ozdobą, Mauzoleа tamże Królów Polskich misterney iuż nakruszcu, iuż na marmurze twardym rzeźby, niemałéy Jéyże dodaią ozdoby. Skarbem bez szacunku iest prawdziwy gwoździ Chrystusa Pana, przysłany z Rzymu Władysławowi Jagiełowi Królowi Polskiemu przez Posła Papieskiego *Latina Ursina* Kardynała Biskupa Ostieńskiego R. P. 1424.

W Zamku tymże gròb swóy zalegli Maciéy Miechowita Kanonik Krakówski, Bernard Wapowski Kantor Krakowski Pis: Kroniki i Oboiéy Sarmacyi.

Między Nagrobkowemi Biskupów pochwałami naybardziéy mi się podobała, iako nayosobliwsza, i oraz naywłaściwsza, ile Biskupowi wiecznéy zaiste pamięci, i chwały godnemu Tomaszowi Oborskiemu Biskupowi Laodyckiemu, Suffraganowi i Kanonikowi Krakowskie-

wskiemu, umarłemu Roku 1645. któremu na nagrobku miasto Panegiryku napisano regestr prawdziwych przed Bogiem zasług.

Poświęcenia odprawił razy - - - 158.
Przy których wyświęcił Kapłanów - 2185.
Kościołów pokonsekrował - - - 143.
Ołtarzów mieyscowych - - 705
Nositelnych - - - 1000.
Kielichów - - - 1757.
Biskupów - - - - 6.

W Kościele Akademickim S. Anny iest także na wzor Ołtarza grobowiec S. Jana Kantego Wyz: Mistrza S. Teologii niegdyś w téyże Akademii Krakowskiéy.

Kościół S. Piotra struktury nayosobliwszéy niegdyś Towarzystwa Jezusa, ma Kaplicę ubogaconą nayliczniejszemi relikwiami, między niemi głowa S. Stanisława Kostki S. J. przysłana z Rzymu na żądanie zwycięscy Wielkiego pod hasłem Kostki tryufuiącego.

W Tym

w Tym Kościele leży pogrzebiony Wielebny X. Piotr Skarga S. J. mąż ze świątobliwości i wybornéy nauki dobrze Polakom zasłużony. Xięgi Jego nieprzebranym ią skarbem pełnym ducha Bożego, i stylu owo miłego, które Klemens XIII. Pap. żądał mieć w Języku Łacińskim.

w Kościele XX. Dominikanów leży Ciało S. Jacka Polaka tegoż Zakonu.

w Kościele XX. Franciszkanów iest Ciało B. Salomei Corki Leszka i Grzymysławy K. P.

Bł. Symon Lipnica w Koś: XX. Bernardynów *na Stradomiu*. Bł. Stanisław Kazimierczyk w Koś: XX. Kanoników, Bł. Swiętosław Sylenciaryuszem zwany *u Panny Maryi* [x] Wielebna Barbara Langi u *S.* Barbary W.

[x] *Roku 1781. dnia 26. Września Salomea Reybowna Zakonnica od Ofiarowania N. M. P. cudownie uzdrowiona przez Bł. Swiętosława, który iéy się sam obiawił.*

W. Broniſława Sioſtra S. Jacka w Kaplicy za Miaſtem. W. Konſtancya z Myſzkowſkich Burzyńſka Starościna Dopcicka Cora Zygmunta Margrabi Pińczowſkiego potym Beata od S. Jozefa Karmelitka *u S. Marcina*, W. Kryſtyna od S. Michała rodem z Lowanium, Pierwſze tu Fundatorki Sioſtr Zakonnych. Ciała Jch nieſkażone chowaią od R. 1627. tamże.

W. Jan Buzewſki Lublanin potym Michał od S. Bartłomieia Karmelita Boſy, który Władyſławowi IV. przepowiedział ſławne Zwycięſtwo. umarł R. 1641. Ciało Jego po dziś dzień bardzo wdzięcznie woni *w Bibliotece* tegoż Zakonu.

W. Jzaiaſz Bonner Zak: S. Auguſtyna *u S. Katarzyny.*

W. Józef Baier Bernardyn ſławny Exorciſta umarł R. 1749. leży nieſkażony *na Złobku.*

W. X. Knapſki Mąż wielce uczo-

ny

ny wydawca Słownika u *S. Macieia.*

Akademia Krakowska założona od Kazimierza W. w Roku 1343. ucalona iako *universitas* R. 1400 przez Władysława Jagiełłę Króla Polskiego, która ma ten zaszczyt, iż wielkich Mężów wydała Kościołowi [y] i Oyczyznie [z]. Pierwsze tu gniazdo Literatów Polskich.

Oyczyzna sławnych u świata Mężów, iako to Mateusza Krakowianina Rektora Praskiéy i Paryskiéy Akademii, potym Kardynała u S. Cyryaka w Rzymie umarł w R. 1410. Mąż z dzieł i pism swoich światu znaiomy. *o nim Tritemiusz w Rozd:* 664. wspominaią go X. Zaccaria *in Bibliot: Ritu:* Sta: Hozyusza także Krakowianina Biskupa

[y] *Do wyż wspomnionych przydać potrzebo Blog: Szymona Albimontana, i Michała Giedroycia z Xiążąt Litewskich, iako Towarzyszów wieku szczęśliwego.* Sæculum felix.

[z] *Krom Marcina Polaka wieku 13. Długosza wieku 15. Dzieiopisów,* Kromera, Stryikowskiego, Bielskiego Dzieiopisów,

Biskupa Warmińskiego i Kardynała sławnego na Zborze Trydeńskim Prezydenta.

Andrzey Gwagnin Kawaler pasowany mąż uczony Włoch rodem z Werony, żył i umarł tu w wieku 16.

W pośrzòd rynku duży gmach Ratuszowy maiący pod sobą na wzòr krzyża dostatnie dla wygody kramow z Kantorami zamczyste od złodzieia i ognia dobrze warowne Ulice, nietylko moiéy, ale i Cesarza Jmci Jozefa II. wart został pochwały.

Miasto całe murem, wałem, i strażnicami w koło iest obwarowane. Wzięte było przez Szwedow pod czas związku nieszczęśliwego przeciw Augustowi II. Roku 1702.

Z Miastem złączone są przedmieścia. *Kazimierz, Stradom, Kleparz, Piasek, Wesoła, Zwierzyniec. i Skałka*

O milę za Krakowem *Tyniec* Benedyktynów, *Mogiła* Cysterssów, Opactwa

ctwa ſławne, tamte fortecą, to cudowną Zbawiciela figurą... *Mil* 6.

ANDRZEIOW XX. Cyſterſów Opactwo ma Kościoł wſpaniały, ubogacony grobem S. Wincentego Kadłubka z Biſkupa Krakowſkiego przez pokorę do nayniżſzego ſtopnia Zakonności zniżonego, ktòremu za wydanie Kronik Polſkich naypierwiéy winna wdzięczność Oyczyzna.

Staniſław Reściuſz Opat niegdyś Andrzeiowſki, którego liſtów dwa Tomy w Neapolu Roku 1594. wydane niewygaſłą czynią wydawcy ich pamiątkę... *Mil* 3

MAŁOGOSZCZ Miaſto iuż w Sędomirſkim Woiewodztwie, gdzie Kościół Parafialny ma nadany funduſz od Krola Kazimierza R. 1349. Stoi tam Kościół wymurowany R. 1595. od Jakuba Chroſtowſkiego.

Nida rzeka przedziela Sędomirſkie od Rawſkiego Woiewodztwa. W téy

rze-

rzece Andrzéy brat Cioteczny S. Konegundy Królowy Polskiey, Syn Stefana Króla Węgierskiego wygnaniec od Węgrow utopiony między Wiślicą i Korczynem... *Mil 6.*

KONSKIE Miasto Jmienia Małachowskich, co do fabryk i rzemiosł porządne, maiące nieopódal Rudy, co do przemysłu Styryackim równaiące się. Jak do Krakowa, tak i do Warszawy *Stąd mil 18.*

Pilica rzeka pod Nowym Granowskich Miastem przez forsę świeżo ku spławu ułatwiona. Po nad tą rzeką Wszebór Woiewoda Sędomirski, pobił Rusinów posiłecznych Władysława II. Roku 1144.

Rawica rzeka nad Mogielnicą Miastem zagranicza Woiewództwo Rawskie od Ziemi Czerskiéy

TARCZYN Miasto Stołeczne iednego ze trzech Powiatów Ziemię Warszawską składaiących.

WAR-

WARSZAWA Miaſto teraz nayglównièyſze w Kròleſtwie Polſkim, dla uſtawnéy rezydencyi Nayiaśniéyſzego Kròla Staniſława Auguſta P. N. M., ktòremu miéyſcu nic uiąć, nic dodać niemożna; wolę tu tedy koniec drodze uczynić, i moim tu zaſtanowieniem ſię Maieſtat uſzanować.

ALFABET

Miaſt Polſkich i Litewſkich Na Oboim trakcie będących iadącym z Litwy do Krakowa

Balwierzyſzki Perſzayki, Niemna bliſkie rzeki,
Dobrym piwem wſławione to Miaſto przed wieki.
Białyſtok Miaſto piękne, porządne ulice,
Pałac, Ogród, Zwierzyniec, przednie Kamienice.
Bielſk Miaſto, ieſt Stołecznym ziemi, w któréy ſtoi,
Dla trzech Kościołów mògłbym dać mu Imię *Troi*.
Brańſk Miaſto choć niegłòwne, ale Powiatowe,
Sądy w nim ſądzi ſwoie Staroſta Grodowe.
Czerſk Miaſto z Zamkiem ſtarym w którym Boleſława
Miał Konrad Wſtydliwego, wſtyd mu ztąd, nieſława.
Długoſiodło wieś ſławna od owéy tu bitwy,

Na którey porażeni Mazury od Litwy.
Góra, Miasto na górze nigdy się nieschowa,
Papczyńki Maryanów pierwsza leży głowa.
Grodno Miasto Seymowe, ma na skład kantory
Początek *Trybunałów*, umarł tu Batory.
Horodnica przedmieście czyli drugie miasto,
Chociaż niema Kościołów, Kamienic ma na sto.
Jezna, gdzie nawiedzaiąc Król Kanclerza Paca,
Powiedział: Pałac Paca, a Pac wart Pałaca.
Kiejdany nad Niewiażą Miasto to Neüburskie,
Szkoły tu Protestantskie, Sądy Magdeburskie.
Kobyłka lub Załuszczyn wyzuł się z Imienia
Załuskich, tamże Zakon spadł z postanowienia.
Kowno głowa Powiatu, ma przykład portowy
Tu Sachmat Car, Lancycy położyli głowy.
Kozienice przy puszczy, gdzie miewa gonitwy
Na zwierza tam dzikiego Pan Polskiey i Litwy.
Kraków głowa Korony, i Królów Mogiła,
Rzym Polski, że ma Swiętych w sobie barzo fila,
Łanczunów trzy ma dwory, wyszedł z okolicy.
Ma Kościół, ma i Szkoły; Miasto bez ulicy,
Merecz nad Mereczanki w Niemen rzekę w pławem
Pamiętny tu umarłym Czwartym Władysławem.
Olkieniki Pocieiow, tu Wielki Koniuszy
Od gości Szlachty Szabli zostawion bez duszy.
Opatów miał Templarzów, ma teraz kahały,
Szydłowiecki zbudował, i posypał wały.

Pożay-

Pożayście Pacòw fundusz, Kościół Marmurowy,
Kto go obaczy, powie: tu Watykan nowy.
Praga nad Wisłą leży, Warszawy przedmieście,
Porażeni Polacy od Szwedów w tym Mieście.
Preny maią swą hutę, i puszczę do spławu,
Maią młyn, lecz ciekawy, młyn bowiem bez sławu,
Raygrod nietak iest piękne Miasto, iak nazwanie,
Na tytułach Xiąg bywa takież oszukanie
Staszów niesle wygląda, fabryka go sławi
Porządna, króra wodą miecze płytkie pławi.
Szczuczyn, iest w Lidzkim mnieyszy, ten zowie się wielki
Szkoły miasto to zdobią i Piarów celki.
Tykocin tuż przy Narwie, pomnik Czarneckiego,
I pamiątka Orderu tu Orła białego.
Warszawa pomnożona zda się nowym światem,
Zamek Tronem, a Miasto Króla Maiestatem
Węgrów Krasińskich Miasto, nie żeby Węgrami
Był osadzon, lecz z różnych stron rzemieślnikami,
Wiliampol przedmieście Kowna, i przysada,
Nazwać się słusznie może Zydowska osada.
Wilno stolica Litwy, nauk, Trybunałów,
Obronny Kazimierzem Zamek miasto Wałów,
Wiszczyniec pierwszy koniec Litwy wielkiéy, długiéy,
Tamten koniec urwany od granicy drugiéy.
Władysławów mieścinę Miastem zowiąc nowym
Szyrwintyszki Imieniem bliskie drażnią owym.

OMYŁKI DRUKARSKIE.

Kaſ.	Wierſz.	Stoi.	Popraw.
39.	9.	opuſzczono -	Fran: Robertel Kraſomówca Utynenczyk.
50.	6.	ſiatkwe - - -	ſiatkowe.
69.	2.	7mym - - -	8mym.
80.	7.	opuſzczono -	Mil 20.
83.	9.	. Cudowny -	cudowny.
86.	4.	Palaſtrina - -	Paleſtrina.
100.	7.	Francuzka - -	Francya.
	21.	extoris - - -	extorris.
101.	18.	dwie - - -	dwu.
102.	7.	Kandyduſz - -	Kandydus.
108.	23.	wſpomiał - -	wſpomniał.
109.	16.	nove *albo* Ennerunovo -	novo, *albo* Ennevo-ſnovo.
110.	23.	Precidii - - -	Preſidii.
111.	21.	. Obywatele -	Obywatele.
112.	7.	ſzereg - - -	ſzereg.
119.	11.	ſpòd - - -	ſpad.
122.	8.	Geruſalemen -	Geruſalemme.
	19.	mediæ - - -	medicæ.
128.	21.	Sencius - - -	Sancius.
129.	21.	opuſzczono -	mieć.
130.	11.	wychylony - -	wychylonych.
131.	14.	rzerzby - - -	rzeźby,
133.	7.	. Koſztownie wyſtawiona, koſztownie wyozdobiona.	

134.

134. 11. był - - - - , był.
136. 7. i zachowuią ſię - zachowuią ſię.
136. 15. zarumienia - - zarumieniona.
16. W Orwiecie - w Orwiecie.
140. 16. 1533 - - - 1588.
141. 15. cóś - - - - Ceſarzowéy.
148. 6. za - - - - ze.
150. 10. poſpólſtwa niepiſienne poſpòlſtwo niepiſmienne
12. de Bove - - di Bove.
17. Termedi - - Terme di.
23. Hecatempolis - Hecatompolis.
154. 5. wyraźnie - - wyraźne.
155. 20. Maſcherorze - Maſcherone.
22. dziewicéy - - dziewicy.
158. 10. ab - - - - abo.
159. 24. Siodmiogrodzianie Siedmigrodzianie.
170. 12. Oyców - - Oycach.
190. 32. Concordid - - Concordiæ.
202. 12. Piora - - - Piotra.
203. 15. , oraz Tacyta [n] [n] oraz Tacyta.
206. 2. Milione - - - Milone.
5. Le.o - - - - Leo.

Inne myłki łatwo poprawi łaſkawy Czytelnik.

Biblioteka Jagiellońska
stdr0027486